LUCIAN BOIA s-a născut la 1 februarie 1944 în Bucureşti. Carieră universitară începând din 1967 la Facultatea de Istorie a Universităţii din Bucureşti; profesor titular în 1990. Secretar general (1980 – 1983) şi vicepreşedinte (1983 – 1990) al Comisiei Internaţionale de Istorie a Istoriografiei. Director fondator (1993) al Centrului de Istorie a Imaginarului. Bibliografie selectivă: Eugen Brote (1850 – 1912), Litera, Bucureşti, 1974; Relations hips between Romanians, czechs and Slovaks (1848 – 1914), Editura Academiei, Bucureşti, 1977; Das Jahrhundert der Marsianer (în colaborare cu Helga Abret), Heyne, München, 1984; L'Exploration imaginaire de l'espace, La Découverte, Paris, 1987; La Fin du monde: Une histoire sans fin, La Découverte, Paris, 1989 (ediţie japoneză, 1992; Sfârşitul lumii: O istorie fără sfârşit, Humanitas, Bucureşti, 1999); La Mythologie scientifique du communisme, Paradigme, Caen-Orleans, 1993 (Mitologia ştiinţifică a comunismului, Humanitas, Bucureşti, 1999); Entre l'Ange et la Bete: Le mythe de l'Homme different de l'Antiquité a nos jours, Pion, Paris, 1995 (ediţie spaniolă, 1997); Istorie şi mit în conştiinţa românească, Humanitas, Bucureşti, 1997; Jocul cu trecutul: Istoria între adevăr şi ficţiune, Humanitas, Bucureşti, 1998; Pour une histoire de l'imaginaire, Les Belles Lettres, Paris, 1998; Pour vivre deux cents ans: Essai sur le mythe de la longevite, în Press, Paris, 1998; Două secole de mitologie naţională, Humanitas, Bucureşti, 1999. Volume apărute sub direcţia sa: Great Historians from Antiquity to 1800. An International Dictionary şi Great Historians of the Modern Age. An International Dictionary, Green-wood Press, New York-Westport-Londra, 1989 şi 1991; Miturile comunismului românesc, Nemira, Bucureşti, 1998.

LUCIAN BOIA
Mitul longevităţii
Cum să trăim două sute de ani
Traducere din franceză de WALTER FOTESCU
HUMANITAS
BUCUREŞTI
Coperta
IOANA DRAGOMIRESCU MARDARE
Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale BOIA, LUCIAN
Mitul longevităţii: Cum să trăim 200 de ani
Lucian Boia; trad.: Walter Fotescu, Bucureşti, Humanitas, 1999

184 p.; 20 cm. – (Eseu)
Tit. orig. (fr.): Pour vivre deux cents ans: Essai sur le mythe de la longevite.
ISBN: 973 – 50 – 0011 – 3
I. Fotescu, Walter (trad.) 612.68
LUCIAN BOIA
PO UR VIVRE DEUX CENTS ANS Essai sur le mytke de la longevite © 1998 by ÎN PRESS EDITIONS
© HUMANITAS, 1999, pentru prezenta versiune românească
ISBN: 973 – 50 – 0011 – 3

Introducere

O NOUĂ MISTICĂ se afirmă la acest sfârşit de secol şi de mileniu. Religia sănătăţii şi cultul corpului marchează cu amprenta lor jumătatea occidentală a lumii. După secole de creştere precumpănitor materială, calitatea vieţii trece pe primul plan. Boala, bătrâneţea, chiar moartea sunt de-acum resimţite ca nedreptăţi. Potenţialul ştiinţific şi tehnologic înalt de care dispune lumea de astăzi este orientat – în sfârşit! – către refacerea condiţiei biologice a omului.

Acest proiect nu pare nici utopic, nici abstract. Suntem pe cale să descifrăm codul genetic al fiinţei omeneşti. Niciodată şansele luptei împotriva bolilor nu s-au dovedit mai promiţătoare decât în acest moment. În plus, speranţa de viaţă creşte pretutindeni în lume, mai cu seamă în ţările bogate. Lent, dar sigur, omul îşi adjudecă parcele de eternitate.

În final, totul se traduce în termeni de longevitate, de luptă împotriva morţii. Mai mult decât cucerirea spaţiului, cucerirea timpului, a unui interval de viaţă mai lung şi de mai bună calitate, se anunţă a fi marea aventură a secolului următor. Este prea devreme să jalonăm frontiera ce separă perspectivele reale de impulsul mitic incontestabil. Dar suntem constrânşi să constatăm locul eminent ocupat de ofensiva împotriva morţii în imaginarul occidental.

Această veritabilă obsesie a longevităţii reprezintă un semn al vremurilor noastre. De fapt, cum nimic nu este nou sub soare, avem de-a face mai degrabă cu o reelaborare, decât cu o apariţie ex nihilo. A învinge moartea a fost din totdeauna preocuparea de căpătâi a oamenilor. Ceea ce se schimbă este contextul, formulele, nu arhetipul în sine. Fenomenul a luat amploare, în zilele noastre longevitatea beneficiind din plin de două atuuri: pe de o parte, capacităţile sporite

ale ştiinţei consolidează posibilitatea de realizare a proiectului; pe de altă parte, refluxul relativ, dar întru totul real, al credinţei în lumea de dincolo se traduce printr-o investiţie suplimentară în viaţa pământească şi trupească, încă o dată, totul vine de departe. Ne aflăm în faţa unuia dintre cele mai tenace mituri ale omenirii.

Poate că toate acestea vor deveni mâine realitate. Dar pentru moment nu este vorba decât despre un mit vechi, un mit pe care îl putem identifica pe tot parcursul istoriei. În consecinţă, nu ne propunem un studiu al longevităţii reale, ci o incursiune în imaginarul longevităţii.

Longevitatea mitică nu are nimic de-a face cu o viaţă lungă obişnuită. La o sută de ani, chiar la o sută douăzeci, te numeri printre cei mai tineri membri ai „clubului" pe care îl vom vizita. Este un club care nu primeşte oameni foarte în vârstă, în sensul obişnuit al cuvântului, ci pe cei care trăiesc un fel de a doua viaţă, o viaţă esenţialmente diferită: oameni pentru care vârstele vieţii se succedă diferit şi care întreţin raporturi speciale cu eternitatea.

Scepticul este liber să spună că longevitatea, reală sau mitică, nu schimbă sensibil condiţia umană. O viaţă, chiar prelungită, rămâne tragic de scurtă, o scânteie efemeră în noaptea timpului. Ce contează câţiva ani în plus în faţa infinitului?

Mitologia nu vede lucrurile în acest fel. O dată depăşită limita obişnuită a vieţii, omul intră în eternitate. Semnificaţia unei vieţi prelungite depăşeşte simpla acumulare de ani. Omul care trăieşte foarte mult încetează să fie un bătrân ca toţi ceilalţi, el devine aproape nemuritor. În sens mitic, longevitatea constituie o anticameră a nemuririi.

O sută, o sută douăzeci, o sută cincizeci, două sute…

NIMENI NU-I ATÂT DE BĂTRÂN, ca să n-aibă dreptul să mai spere măcar la o zi". * Aceste cuvinte sugerează o strategie aparent infailibilă, permiţând avansarea, pas cu pas, către un orizont temporal care se deplasează la rândul-i. Să existe oare o barieră de netrecut?

Mai curând decât să impună o limită precisă, longevitatea mitică presupune o serie de paliere succesive.

În primul rând, suta de ani. O sută, număr convenţional, care nu este nici mai mult nici mai puţin decât un simbol, exprimă o durată biologică considerată naturală şi obiectivă. Orologiul uman este programat pentru o sută de bătăi. Traiectoria omului este închisă

într-un număr perfect.

Secolul, devenit pe de altă parte unitatea de măsură a istoriei, asigură astfel joncţiunea dintre destinul individual şi viaţa colectivă a omenirii. El constituie şi punctul de întâlnire dintre longevitatea reală şi longevitatea mitică. Se poate trăi o sută de ani şi chiar mai mult; un număr de muritori au atins şi au depăşit această limită. Realitatea devine mit în momentul în care aceste cazuri, în fond excepţionale, sunt considerate reprezentative pentru condiţia normală a omului, intervalul precis atribuit lui de Creator sau de natură.

De altminteri, acesta nu este decât primul palier, cel mai jos. Să continuăm să urcăm zi de zi, potrivit preceptului lui Seneca. Timpul mitic invadează progresiv timpul real. O sută douăzeci de ani ar putea marca graniţa ultimă dintre cele două registre. Este un multiplu de „doisprezece", cifră simbolică prin excelenţă, definind, precum secolul, un ciclu complet. Este vârsta lui Moise, dar, mai recent, este şi vârsta atinsă de Jeanne Calment, performanţă ce nu are nimic mitic.

Continuând ascensiunea, ajungem aproape fără să ne dăm seama la palierul următor, situat la cota o sută cincizeci. Toate epocile şi toate culturile dispun de un stoc propriu de centenari magnifici, cei mai remarcabili dintre ei atingând, uneori chiar depăşind, vârsta de o sută cincizeci de ani. În istoria longevităţii, acesta este un jalon esenţial, o valoare constantă cu semnificaţie aproape arhetipală.

Plecând de aici, ascensiunea devine puţin mai dificilă. Cazurile „reale" se răresc. Dar logica pare să ne vină în ajutor. Ea se sprijină pe faptul bine cunoscut că moartea nu este decât rareori naturală. Se moare din cauza unui număr infinit de boli, se moare din cauza privaţiunilor sau a exceselor, se moare fiindcă oamenii îşi petrec timpul omorându-se ei înşişi sau ucigându-se unii pe alţii. Ne ucidem şi descendenţii, căci fiecare generaţie moşteneşte tarele acumulate de predecesori.

Note:

„Seneca, Scrisori către Luciliu, XII, trad. Gh. Guţu, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1967, p. 26.

Câţi ani s-ar putea trăi într-o lume vindecată de boli, de privaţiuni şi de excese? O sută cincizeci poate, căci anumiţi muritori au reuşit să atingă această vârstă. Dar de ce nu mai mult? Cei care au trăit un secol şi jumătate au „beneficiat" şi ei de cota noastră de mizerie. Campioni ai unei omeniri bolnave, ei ar fi dus-o fără îndoială mai bine

într-o societate sănătoasă şi armonioasă. O jumătate de secol în plus ar fi o speranţă rezonabilă. În sfârşit, ajungem la al treilea palier: două sute de ani, al treilea număr de referinţă pentru longevitate.

Nimic până aici decât manifestările – reale sau presupuse – ale unei longevităţi „normale" caracterizând fiinţa omenească aşa cum este ea. Dar intervine un nou argument care mizează pe variabilitatea biologică a speciei. Conform unui larg evantai de tradiţii, omul originar era mai puternic şi mai sănătos decât omul actual şi, firește, trăia mai mult. Ştiinţa modernă a risipit această credinţă. Ea a demonstrat că vârsta de aur nu a existat în trecut, dar că va exista în viitor. Situarea acestei epoci mitice la o extremitate a istoriei sau la alta marchează distincţia dintre gândirea prelogică şi gândirea raţionalistă modernă. Aplicată longevităţii, această schemă contradictorie susţine că odinioară omul trăia mult sau că, dimpotrivă, mâine va trăi mult. Putem alege după voie una sau alta dintre cele două soluţii. Cea de-a doua prezintă avantajul unei împliniri virtuale, în timp ce prima se mulţumeşte să alimenteze nostalgia după o lume pierdută pentru totdeauna.

Cât priveşte cifrele, ele scapă controlului. Dacă omul actual nu depăşeşte, nici măcar în versiune mitizată, bariera de o sută cincizeci sau de cel mult două sute de ani, omul de dinainte ori de după noi – sau eventual aflat printre noi, în măsura în care unii semeni se dovedesc capabili, graţie anumitor practici, să iasă din condiţia umană obişnuită – poate aspira în mod legitim la orice statut. El poate trăi sute sau mii, sau chiar sute de mii de ani. El poate deveni nemuritor.

Dorinţa de a învinge moartea este cea mai puternică pulsiune arhetipală „înscrisă" în sufletul omului. Religiile au formulat-o în maniera lor. Dar nemurirea pe care o promit trece obligatoriu prin moarte; ea mizează exclusiv pe indestructibilitatea spiritului. Iată de ce visul indestructibilităţii trupului n-a încetat să-i obsedeze pe oameni. îl regăsim în rolelor sau în anumite practici magice. Speranţă tenace încorporată într-o versiune particulară chiar în religia creştină: după Judecata de Apoi, trupurile vor învia…

Cum să trăim două sute de ani

Longevitatea mitică tinde către nemurirea corporală. Neputând-o atinge, ne mulţumim provizoriu cu o cvasine-murire, altfel spus, cu o prelungire nelimitată a vieţii omului.

Trebuie să observăm şi faptul că nimeni nu-şi propune o

prelungire nelimitată a bătrâneţii. Mitul longevităţii presupune o nouă distribuţie a vârstelor vieţii. O dată depăşită vârsta de o sută de ani, unii bătrâni încep să întinerească. Eşti bătrân până la o sută de ani, după aceea eşti „diferit".

„S-au văzut bătrâni – afirmă Hufeland, reputat specialist în longevitate – cărora le-au crescut dinţi noi, alt păr şi care au început o viaţă nouă ce putea să mai dureze douăzeci sau treizeci de ani". La o sută douăzeci sau la o sută treizeci de ani, aceşti bătrâni, atât de deosebiţi de ceilalţi, rămân într-o formă fizică excelentă, înconjuraţi de o progenitură etalată pe mai multe generaţii, de la „tineri centenari" lanou-născ uţi!

Tinereţea regăsită ne dă o imagine despre ceea ce ar putea deveni viaţa unui om eliberat de boli şi de toate relele răspunzătoare de îmbătrânirea precoce şi de moartea prematură.

Asceza şi sexul

DOUĂ TIPURI DE COMPORTAMENT par să caracterizeze, mai mult decât celelalte, căutarea longevităţii. Pe de o parte, există candidaţi care duc o viaţă ascetică; pe de altă parte, alţii care debordează de vitalitate, manifestând în particular un apetit sexual viguros. Asceza şi sexul: nu am putea imagina metode mai contradictorii care să ducă la acelaşi rezultat. Căile sunt divergente, dar decurg dintr-un principiu comun care trebuie perceput în diversitatea manifestărilor sale.

Prima cale presupune o spiritualizare progresivă, un soi de dematerializare a fiinţei. Este un domeniu în care Asia deţine întâietate. Sursele medievale atribuie practicanţilor yoga speranţe de viaţă de două, chiar de trei sute cincizeci de ani. Eliberat de constrângerile trupului, spiritul îşi impune legile asupra materiei. În stadiul cel mai înalt, omul este transfigurat în supraom şi poate aspira la nemurire. În zilele noastre se citează cazul nemuritorului Babaji, un guru din nordul Indiei. Trupul acestui sfânt este inalterabil. El nu are nevoie de hrană, mănâncă numai pentru a face plăcere comesenilor, învelişul său carnal nu face umbră, paşii săi nu lasă urme…

Daoismul chinez propune o strategie similară. Scopul urmărit de practicanţi este captarea şi păstrarea energiei cosmice, ceea ce presupune o anumită modalitate de a respira, o intensă concentrare mentală şi o interiorizare permanentă. Omul se detaşează astfel de lumea înconjurătoare şi de agenţii corupători. Lao Zi, fondatorul

doctrinei, credea că poate atinge vârsta de o mie de ani. Succesorii săi au mărit miza: un text daoist nu ezită să facă referire la o speranţă de viaţă de zece mii de ani, rezervată celor mai merituoşi adepţi.

Pornind de aici, graniţa dintre viaţă şi moarte, dintre viaţa obişnuită şi viaţa continuată dincolo, se şterge. După o existenţă de o mie de ani pe Pământ, Lao Zi plănuia să părăsească această lume – fără să treacă prin moarte – pentru a se înălţa la cer. Ca atare, s-a produs o adevărată migra-ţie a nemuritorilor. Unii lăsau impresia că ar fi murit de-a binelea; erau îngropaţi, dar, după câtva timp, deschizându-li-se mormântul, se constata că locul era gol. Nemuritorii aveau de ales între mai multe itinerarii; puteau ajunge în regiunile paradiziace ale cerului, se puteau instala pe anumite insule din largul coastelor chineze sau pe un munte înalt aflat la graniţa de vest a Chinei…

Mereu vii în sensul fizic al cuvântului, ei continuau să trăiască departe de societatea oamenilor, în lumea de dincolo, domeniu rezervat morţilor. Condiţia nemuritorului rămâne echivocă: este ceva care nu seamănă nici cu viaţa, nici cu moartea – sau seamănă concomitent cu amândouă.

O cale particulară, reunind cercetările de ordin material cu căutarea spirituală, este imaginată de alchimie, practică integrată în daoism mult înainte de voga ei europeană. A fost practicată şi de indieni, şi de arabi. Alchimia este în acelaşi timp o tehnică şi o asceză. Pentru adepţi, transmutaţia elementelor nu reprezintă decât dimensiunea materială a unui proiect mult mai subtil şi mai ambiţios, urmărind transformarea spiritului uman, purificarea şi transfigurarea omului. Metalurgia alchimică, pentru care simbolurile cele mai puternice erau aurul şi mercurul (extras din cinabru, o sulfura de culoare roşie), însoţea şi susţinea această metamorfoză. Piatra filosofală şi expresia ei lichefiată, elixirul vieţii, scopuri supreme ale cercetării, urmau să ofere cunoaşterea Absolutului, o viaţă prelungită şi chiar nemurirea. Alchimistul spera să se debaraseze de carnea coruptibilă fără să treacă prin moarte, transformând corpul material în „trupul de slavă", „analog corpului posedat de Adam înaintea păcatului şi corpului pe care îl va poseda alesul după Judecata de Apoi" (Serge Hutin).

În evantaiul de soluţii destinate să purifice fiinţa şi să combată pervertirea cărnii trebuie inclus şi vegetarianismul. Este de înţeles

faptul că alimentaţia vegetală a fost asociată de nenumărate ori cu prelungirea vieţii. Numeroasele doctrine inspirate de acest principiu – începând din Antichitate până în prezent – nu se rezumă la un simplu regim alimentar: ele propun o anumită asceză şi o anumită etică. Refuzul cărnii, materie animală al cărei consum nu poate fi asociat decât cu moartea, şi recursul la vegetal, sursă a vieţii, se înscriu într-un comportament vizând spiritualizarea omului şi dezvoltarea forţelor sale vitale.

Dar nimic nu este mai simplu şi mai eficace decât apa. Virtuţile sale purificatoare şi regeneratoare – de altminteri foarte reale într-un sens mai prozaic – sunt confirmate de multe tradiţii. Biblia a consolidat simbolul, graţie izvorului care ţâşneşte din mijlocul Paradisului, împărţindu-se apoi în patru mari fluvii. „Fântâna tinereţii" îşi găseşte originea în această credinţă universală. În versiunea creştină, ea a devenit într-un fel o „anexă" a izvorului paradiziac.

Se poate observa cu uşurinţă că longevitatea nu este decât o etapă sau o strategie, permiţând omului să câştige timp, împingând cât mai departe cu putinţă momentul ireversibil al morţii. Ceea ce se caută de fapt cu disperare este soluţia nemuririi, nemurire care să nu fie exclusiv spirituală, ci şi corporală. Dar cum să faci nemuritor un corp destinat în mod vădit putrezirii? Singura cale conceptibilă este de a-l marca profund cu amprenta spiritului, de a-l purifica şi transfigura după imaginea dublului nostru imaterial. Nemurirea trece, dacă nu în mod obligatoriu prin moarte, cel puţin prin invenţia unui corp diferit.

Sexul nu dă voie să se meargă atât de departe. El este mai curând un simptom decât o metodă. Iată, alături de spirit, a doua manifestare esenţială a energiei vitale. Apropierea poate părea bizară. Cultura creştină a disociat complet lucrurile; ea ne învaţă dintotdeauna că nu se ajunge la sfinţenie prin sex. La origine, forţa spiritului şi vigoarea materiei participau laolaltă la marea Unitate primordială. Zeii din Olimp ştiau câte ceva. Chiar unele comportamente mai recente dovedesc că fervoarea mistică şi sexualitatea nu sunt complet străine una de alta: ele pot fuziona în anumite ritualuri, de exemplu la primitivi şi câteodată la sectele moderne. Există un „efect Rasputin", amestec confuz de sfinţenie şi sexualitate. Suveranii au fost deseori creditaţi cu o capacitate sexuală remarcabilă, ceea ce nu este lipsit de legătură cu transcendenţa funcţiei lor.

Dus la paroxism, sexul este semnul unei naturi excepţionale,

întocmai ca longevitatea. Nimic insolit dacă le găsim deseori laolaltă. Hufeland a evocat cu oarecare respect performanţele unui francez pe nume Longueville: „Acest bărbat a trăit o sută zece ani şi a avut zece soţii; cu ultima, cu care s-a căsătorit la nouăzeci de ani, a avut un fiu în al o sută unulea an al vieţii".

Un record care nu era de fapt un adevărat record, căci există exemple şi mai convingătoare. Un anume chinez, mort în 1933 la vârsta de două sute cincizeci şi trei de ani, ar fi „consumat" în cursul vieţii nu mai puţin de douăzeci şi patru de soţii; în orice caz, timpul nu i-a lipsit. Vom avea prilejul să întâlnim mulţi astfel de „falşi bătrâni" dotaţi cu o energie generatoare ieşită din comun. Ce indiciu poate fi mai bun, în fond, decât o vitalitate care trece orice probă, permiţând perpetuarea fiinţei dincolo de limitele obişnuite ale existenţei?

Nici măcar sfinţii nu au dispreţuit întotdeauna această metodă. Cel puţin acea specie de sfinţi care au fost filosofii daoisti. Ca practică a longevităţii, ei recomandau cu ardoare coitus rezervatus, procedeu care obliga bărbatul să-şi stăpânească ejacularea fără a reduce plăcerea partenerei. Sămânţa reţinută trebuia să contribuie la acumularea energiei vitale, preocupare constantă a oricărui bun daoist. Pentru obţinerea efectului optim erau recomandate cel puţin zece contacte zilnice cu partenere diferite, având de preferinţă vârste cuprinse între paisprezece şi nouăsprezece ani. Nu era recomandabil să-ţi iroseşti substanţa în favoarea unei femei, longevitatea fiind, evident, o treabă de bărbaţi. Dragostea reciprocă dintre daoisti oferea o soluţie mai bună – şi astfel nimic nu se irosea.

Cel mai inofensiv joc sexual al longevităţii este legat de persoana regelui David. La bătrâneţe, suveranul biblic ar fi recurs la serviciile unei fete tinere chemate să-i încălzească trupul. În acest caz, s-ar fi petrecut un transfer de energie vitală de la un corp la altul. Ideea a fost reluată de câţiva teoreticieni moderni şi, dacă ar fi să dăm crezare zvonurilor, pusă în aplicare de unii conducători politici bătrâni potrivit exemplului ilustrului predecesor.

Scurt periplu antic

PRIMII OAMENI au trăit optzeci de mii de ani, cel puţin aşa susţine tradiţia indiană. Descendenţii imediaţi au beneficiat de o speranţă de viaţă ceva mai mică: doar patruzeci de mii de ani. Mai modestă, tradiţia biblică acordă generaţiilor antediluviene o longevitate de aproape o mie de ani (cu o distribuţie corespunzătoare

a vârstelor vieţii). Adam a devenit tată la o sută treizeci de ani, iar Noe la cinci sute; ei au trăit nouă sute treizeci şi respectiv nouă sute cincizeci de ani. Recordul i-a aparţinut lui Matusalem, mort la nouă sute şaizeci şi nouă de ani.

Note:

— Opere, vol. I, trad., studiu introductiv şi note de Dumitru D. Burtea, Editura Univers, Bucureşti, 1973 (n.ed.).

Ulterior, speranţa de viaţă s-a redus. Avraam a murit la o sută şaptezeci şi cinci de ani, iar Moise la o sută douăzeci. Ultimul stadiu: omenirea actuală; o viaţă scurtă subminată de oboseală, griji şi boli.

Forţa vitală a omului se diminuează pe măsura depărtării de perfecţiunea originilor. Lumii tinere şi exuberante de odinioară îi corespundea o omenire tânără şi viguroasă: era „rasa de aur" zugrăvită de Hesiod în Munci şi zile"; dimpotrivă, lumii îmbătrânite de astăzi îi corespunde o omenire bolnavă şi epuizată.

Chiar de pe-acum slăbiciunile vârstei le vezi, şi pământul Secătuit abia naşte mărunte-animale, când el e Cel ce-a făcut orice soi, ce-a crescut uriaşele fiare… Tot el [pământul] ne-ntinse şi poame gustoase ori grasă păşune.

Care acuma cresc numai prin trudnica muncă a noastră… că-ncetul se mistuie, merg înspre groapă Toate din lume, slăbite sub sarcina vremii şi vârstei.

Astfel vorbea Lucreţiu* la mijlocul secolului I î.Hr. Trei secole mai târziu, Sfântul Ciprian, unul dintre părinţii Bisericii, făcea o paralelă între îmbătrânirea şi „epuizarea" Pământului şi cea a speciei umane: omul, care trăise cândva opt sau nouă sute de ani, abia dacă mai atingea o sută; sfârşitul veacurilor era aproape.

Civilizaţiile evoluate şi-au pierdut o bună parte din energia originară. Pentru a regăsi excelenţa biologică a începuturilor, o călătorie la capătul lumii echivala cu o întoarcere în trecut. Periferia lumii locuite (oikoumene) oferea vechilor şti greci spectacolul unei vârste de aur prelungite sau cel puţin că? unele „podoabe" ale acesteia. Centenarii făceau parte din O decor. Astfel, indienii trăiau până la două sute de ani, etiopienii până la o sută douăzeci, iar macrobii, un popor african misterios, se remarcau printr-o longevitate de o mie de ani.

Pe o insulă din Oceanul Indian vizitată de grecul Iambulos, oameni aparţinând unei rase ciudate îşi încheiau viaţa la o sută cincizeci de ani, păstrându-şi până în ultima clipă sănătatea şi

atributele tinereţii. Consemnată de Diodor din Sicilia, povestea de călătorie păstrează arhetipul în toată puritatea; a muri aproape tânăr la o sută cincizeci de ani – iată unul dintre proiectele cele mai invocate de exploratorii longevităţii din toate timpurile!

Chinezii au mers mai departe, imaginând, cum am văzut, spaţii terestre rezervate nemuritorilor, insule uitate de timp.

Cum să trăim două sute de ani

Existau cazuri de longevitate – deşi cu totul excepţionale – în sânul unor comunităţi „normale" din punct de vedere biologic. Tipologia lor este foarte instructivă. Este vorba despre înţelepţi ori chiar despre sfinţi. Sunt printre ei şi regi. Unii suverani chinezi ar fi domnit, se spune, peste o sută de ani. Regele înţelept Nestor, erou al războiului Troiei, a trăit – potrivit lui Homer – trei vârste, adică trei secole. Istoricul Ephoros atribuie regilor Arcadiei o vârstă similară: trei sute de ani.

Note:

— Poemul naturii, trad. D. Murăraşu, Editura Minerva, Bucureşti, 1981, p.86 (n. r «de.).

Arganthonius, rege în Tartessus, Spania, ar fi trăit potrivit surselor când o sută douăzeci, când o sută treizeci, ba chiar trei sute de ani. Aceste personaje aparţin unui timp istoric mitizat, capabil de performanţe ieşite din comun, cel puţin la nivel individual.

Principiul unificator al tuturor acestor cazuri de longevitate rezidă în perfecţiunea originilor. Cei care trăiesc foarte mult – iniţial rase de oameni, ulterior personaje „alese" – beneficiază de aportul unei energii cosmice care lipseşte celorlalţi. Ei beneficiază de acea fuziune dintre profan şi sacru ce caracterizează primele timpuri şi continuă să se manifeste astăzi sporadic. Nimic mai firesc decât faptul că sfinţii trăiesc mult. Nimic mai firesc decât faptul că funcţia regală, intermediară între oameni şi zei, se distinge şi prin trăsături particulare de vitalitate, inclusiv prin longevitate.

Medeea şi Hipocrat

TOATE IDEILE NOASTRE se regăsesc în germene în mitologia clasică. Toate cărările culturii moderne au fost deschise de filosofii şi savanţii greci. Longevitatea nu face excepţie. Pe această temă, la fel ca pe atâtea altele, Grecia antică „spune" lucruri esenţiale.

Căutarea nemuririi şi întinerirea, aceste două axe de forţă ale longevităţii, figurează în numeroase povestiri mitologice. Erau

practicate rituri de imortalizare asupra nou-născuţilor, de preferinţă prin proba focului, aparent susceptibilă să elimine orice principiu al pervertirii. Pentru Ahile s-a găsit ceva şi mai bun. Tetis, mama lui, l-a cufundat în Stix, făcându-l invulnerabil – mai puţin călcâiul de care l-a ţinut (omisiune care îl va costa viaţa în războiul Troiei).

Cât priveşte întinerirea, una dintre soluţiile recomandate era pomul tinereţii; potrivit istoricului Theopompos, pomul „întinereşte pe oricine îi gustă fructele". A existat şi o specialistă incontestabilă în materie: Medeea, faimoasa magiciană. Una dintre isprăvile ei a fost operaţia de întinerire practicată asupra regelui Aeson; aşa cum relatează Ovidiu în Metamorfoze, este vorba despre o „licoare" preparată cu pricepere (din o mie de ingrediente: rădăcini, seminţe, flori… inclusiv ficatul unui cerb şi măruntaiele unui vârcolac), apoi, în premieră absolută, despre o veritabilă transfuzie a cărei descriere şi efecte sunt prezentate în felul următor:

Le învârteşte îndată pe toate cu o ramură uscată de măslin şi le amestecă pe cele de la suprafaţă cu cele de la fund. Iată că ramura uscată cu care mestecă în vasul fierbinte se schimbă şi se face mai întâi verde. Îndată îi ies frunze şi pe neaşteptate se încarcă cu măsline grele […]. Cum vede aceasta, Medeea pune mâna pe un cuţit şi deschide gâtul bătrânului, lasă să curgă sângele vechi şi-l înlocuieşte cu sucurile pe care Aeson le primeşte prin gură sau prin rană. De îndată barba şi părul îşi pierd culoarea şi devin negre. Slăbiciunea dispare. Paliditatea şi bătrâneţea pier. Vinele goale se umplu de sânge şi trupul întreg e plin de viaţă. Aeson se miră şi-şi aduce aminte că aşa era odinioară, cu patruzeci de ani în urmă".

La acelaşi capitol al tinereţii regăsite, Platon a mai făcut un pas, imaginând o lume în care întinerirea să nu fie doar o excepţie întâmplătoare, ci regula. Cel mai abil inventator de mituri din toate timpurile susţine, în lucrarea Omul politic, faptul că

…rotirea universului are loc când înspre direcţia în care se învârteşte acum, când înspre direcţia contrară. *".

Schimbarea radicală operată la sfârşitul ciclului pe care îl traversăm trebuie să se reflecte şi în dinamica vârstelor vieţii, prin instalarea unui curs total opus:

Vârsta, pe care o avea fiecare dintre vieţuitoare, mai întâi, s-a oprit în loc la toate şi tot ce era muritor şi-a încetat înaintarea spre o înfăţişare din ce în ce mai îmbătrânită; în schimb, avântându-se în sens

contrar, fiecare creştea tot mai tânăr şi mai crud; şi, dacă la cei bătrâni părul alb începea să li se înnegrească şi pe cei cu barbă obrajii, netezindu-se din nou, îi readuceau pe toţi la vârsta de odinioară a tinereţii, atunci, pe cei tineri, trupurile devenindu-le tot mai netede şi mai mici, zi de zi şi noapte de noapte, îi aduceau din nou la starea de copil nou-născut, ei modificându-se la fel şi la suflet, şi la trup; şi, de aici mai departe, trupurile, consumându-se complet, dispăreau cu totul".

Iată un ciclu organizat diferit: în loc să se nască prin uniunea sexelor, să îmbătrânească şi să moară, omul se naşte direct din pământ, se naşte adult, apoi întinereşte şi sfârşeşte prin a se descompune în pământ, loc de unde vor reapărea vieţi noi. Nu se obţine niciun câştig în privinţa longevităţii: este aceeaşi durată de viaţă ca a noastră, dar parcursă în sens invers şi, fără îndoială, într-un climat mai destins şi mai lipsit de griji, dată fiind absenţa oricărui semn de decrepitudine.

Să nu ne neliniştim: grecii, cel puţin cei din epoca clasică, ştiau foarte bine să distingă nivelul mitic de nivelul, mai prozaic, al vieţii concrete. Nemurirea şi întinerirea se înscriau în domeniul rezervat mitologiei. Această separare este semnul unui anume pragmatism. Medeea şi Hipocrat aparţin aceleiaşi sinteze culturale, dar acţionează în două registre diferite. Nici Hipocrat (c. 460-o. 377 î.Hr.), considerat fondatorul ştiinţei medicale, nici emulul său Galen (c. 130-o. 200 d.Hr.) nu s-au consacrat longevităţii mitice. Ei erau preocupaţi să menţină sănătatea şi să vindece, eventual să amelioreze şi să prelungească bătrâneţea, nu să reformuleze condiţia umană.

Moştenirea lui Hipocrat şi a şcolii hipocratice în general (căci uneori este dificil să distingem lucrările maestrului de cele ale discipolilor) a marcat pentru două milenii întregul spectru al cercetărilor şi speculaţiilor medicale; longevitatea n-a scăpat de influenţa sa, independent de proiectul originar al părintelui medianei.

Să reţinem cele trei coordonate principale ale ştiinţei hipocratice pe care le vom regăsi în mai multe rânduri pe parcursul anchetei:

În primul rând, influenţa mediului geografic, cu precădere a climei, pusă în evidenţă de marele medic în tratatul Despre aer, ape şi locuri". Oamenii sunt diferiţi fiindcă trăiesc în medii diferite – o argumentaţie care a traversat secolele până în epoca noastră.

Note:

— Ovidiu, Metamorfoze, trad. David Popescu, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1959, p. 180 în trad.).

** Opere, vol. VI, trad. Elena Popescu, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1989, 270 b (n.trad.). „v

Argumentul vizează şi longevitatea; anumite ţări sunt mai favorabile în această privinţă. Iată două exemple propuse de Hipocrat: în aşezările expuse vânturilor reci din nord, oamenii sunt mai robuşti: „este firesc ca acolo viaţa să fie mai lungă decât în alte locuri"; dimpotrivă, pentru cei care trăiesc în proximitatea apelor stătătoare, „longevitatea nu este posibilă", iar „bătrâneţea îşi face apariţia înainte de vreme".

În al doilea rând, punerea în evidenţă a alimentaţiei şi pledoaria pentru un regim de viaţă armonios ce presupune un raport echilibrat între alimentaţie şi exerciţiul fizic (destinat să consume surplusul datorat hranei). „Cei care consumă alimente puţin hrănitoare – precizează Hipocrat – nu trăiesc mult"; pe de altă parte, nicio hrană nu este în sine bună sau rea, ea trebuie să corespundă condiţiei fiecărui tip uman. Viaţa biologică a individului depinde în mare măsură de ce mănâncă. Această idee va câştiga teren, deşi nu va exista niciodată un consens deplin în privinţa alegerii alimentelor care sunt sau nu recomandate.

În sfârşit, în al treilea, dar nu ultimul rând, cheia de boltă a filosofiei medicale a lui Hipocrat şi a succesorilor săi este doctrina „umorală". Aceasta se bazează pe rolul eminent jucat de lichidele organismului, lichide cunoscute sub numele generic de umori. Totul depinde de echilibrul stabilit între cele patru umori – sânge, limfă, bilă şi atrabilă (cea din urmă materie nefiind decât o idee abstractă). Orice dezechilibru în combinarea lor provoacă tulburări şi boli. Această teorie va persista în medicină până în plină epocă modernă.

Din acest sistem se pot trage anumite învăţăminte pentru longevitate – ceea ce s-a şi făcut. Să trăieşti într-un mediu favorabil, să controlezi echilibrul umorilor, să mănânci raţional şi să faci exerciţii fizice – iată calea ce duce la o vârstă înaintată (prevestită şi de semne somatice speciale: de exemplu, „un număr mai mare de dinţi este un semn de longevitate"). Dar încă o dată, este vorba doar despre o longevitate „normală", despre o simplă consolidare a speranţei obişnuite de viaţă. Tradiţia şi-a dorit ca însuşi Hipocrat să fi dat

exemplu. S-a început prin a i se atribui o viaţă de optzeci şi cinci de am, vârstă revizuită ulterior prin adaos: nouăzeci, o sută patru, o sută nouă ani…

O viaţă şi mai lungă sau o tinereţe regăsită depăşesc, după cât se pare, puterile lui Hipocrat. Acesta era domeniul Medeei.

Medeea şi Hipocrat… Prin ei, Grecia a lăsat o dublă moştenire: pe de o parte, căutarea unei naturi umane diferite manifestată şi prin longevitate mitică; pe de altă parte, un demers mai puţin ambiţios şi mai realist vizând buna gestionare a intervalului de timp, atât cât este, acordat omului. După două mii de ani, această demarcaţie continuă să fie valabilă.

Note:

— Texte alese, trad. Şi note de C. Săndulescu; studiu introductiv de I. Ghelerter şi B. Duţescu. Editura Medicală, Bucureşti, 1960 (n.ed.).

Un raţionalist: Pliniu cel Bătrân

ESENŢIALUL CUNOAŞTERII ANTICE despre longevitate, precum şi despre multe alte subiecte privitoare la om şi la natură a fost adunat de Pliniu cel Bătrân în monumentala Istorie naturală. Celebrul naturalist roman, născut în anul 23 d.Hr. şi mort în anul 79 ca victimă a erupţiei Vezuviului, nu se mulţumeşte cu un bilanţ; el propune şi un exerciţiu de raţionament corect.

Bătrânii regi de o sută cincizeci sau trei sute de ani nu au parte de nicio înţelegere, şi cu atât mai puţin recordurile menţionate de Xenofon, care se hazardează să scrie „că regele unei insule locuite de tineni a trăit şase sute de ani şi, ca şi cum nu ar fi minţit îndeajuns, că fiul lui a trăit opt sute de ani”. Această inflaţie de ani s-ar explica prin ignoranţa ce domnea în vremurile de demult, precum şi prin structura diferită a calendarului. În vechime, unele popoare numărau separat vara şi iarna, iar altele limitau anul la fiecare dintre cele patru anotimpuri. Egiptenii luau în considerare doar lunaţia, ceea ce le reducea anul la a douăsprezecea parte dintr-unul obişnuit.

Iată aşadar cheia enigmei şi metoda de reducere a vârstelor mitice la proporţii juste. În cazul unui personaj în vârstă de o mie de ani, trebuie pur şi simplu să socotim doisprezece ani pentru unul; el ar avea dreptul să revendice o vârstă venerabilă, dar nu mai mult de optzeci şi ceva de ani! Este un exemplu bun de raţionalism antic – de fapt, de raţionalism pur şi simplu. Miturile sunt adevărate, dar limbajul lor este diferit şi trebuie tradus în limbajul curent.

După ce îşi duce critica la bun sfârşit, Pliniu acceptă fără să clipească toate datele recensământului din anul 74, efectuat sub domnia lui Vespasian. Numai într-o singură regiune a Italiei s-au numărat destule persoane care ar fi depăşit, uneori cu mult, suta de ani. Patru subiecţi aveau o sută treizeci de ani, patru se situau între o sută treizeci şi cinci şi o sută treizeci şi şapte şi, în sfârşit, trei ar fi împlinit o sută patruzeci de ani. Un record fusese înregistrat cu puţin timp în urmă, sub domnia lui Claudiu: o sută cincizeci de ani. Cifrele îi păreau naturalistului incontestabile, căci un recensământ nu are nimic de-a face cu o tradiţie mitică.

Merită semnalat locul acordat femeilor în ancheta lui Pliniu. Până recent, longevitatea, în orice caz longevitatea mitică, s-a „declinat" de regulă la masculin. Provocarea eternităţii era o luptă virilă, o „ispravă" rezervată bărbaţilor. Longevitatea dovedeşte, asemeni oricărui alt indicator istoric, poziţia secundară atribuită femeilor de-a lungul istoriei. Dacă ne limităm la această metodă de analiză, femeia romană pare să fi fost mai bine tratată decât celelalte (deşi nu chiar la nivelul bărbaţilor). Pliniu transmite posterităţii o listă destul de bogată de personaje feminine centenare. Matroanele stau alături de artiste. Terenţia, văduva lui Cicero, a trăit o sută trei ani, Clodia, văduva lui Ofilius, o sută cincisprezece. Lucceia şi Galeria Copiola, două actriţe, au continuat să apară pe scenă chiar după ce împliniseră o sută de ani.

Oare de ce speranţa de viaţă este atât de diferită de la un individ la altul? Pliniu mărturiseşte că nu ştie, dar, reluându-şi exerciţiul raţionalist, refuză să dea credit astrologilor. Pretenţia lor de a fixa, după conjuncţia corpurilor cereşti, imita extremă a vieţii omului fie la o sută doisprezece, fie

Ia o sută douăzeci şi patru de ani îi pare lipsită de temei. Sub acelaşi astru se nasc fiinţe omeneşti marcate de destine complet diferite; traiectoria unei vieţi nu este trasată dinainte. Este amuzant totuşi să constatăm că cifrele avansate de astrologi sunt foarte apropiate de cazurile extreme omologate în epoca noastră: o sută douăzeci de ani – chiar mai apropiate decât anumite recorduri trecute prin filtrul raţionalist al lui Pliniu!

Controversa cu privire la vârsta primilor oameni: Sfântul Augustin

ÎN PROBLEMA LONGEVITĂŢII, Biblia reprezintă o sursă de JL

neignorat. Ea oferă o perspectivă completă şi exactă asupra evoluţiei speranţei de viaţă de la primul om până în epoca în care s-a stabilizat la cel mai de jos nivel. Totul a fost spus, generaţie după generaţie.

În primul rând, firește, trebuia să crezi. Dar pentru a se impune, cel puţin în ochii unei elite, Biblia trebuia să fie în acord şi cu acel tip de gândire raţionalistă pe care am avut ocazia să o remarcăm la Pliniu. Oare adevărurile Bibliei trebuiau luate ad litteram sau trebuia să se recurgă la o exegeză, sau chiar la o lectură simbolică? Este o controversă lungă şi spinoasă care, începând din Antichitate, continuă şi astăzi.

Vârsta patriarhilor era una dintre problemele de rezolvat. Ea s-ar fi putut dedramatiza potrivit metodei „diviziunii" aplicate de Pliniu. Dar aceasta ar fi sărăcit sensul demonstraţiei, care punea în evidenţă însăşi perfecţiunea originilor; patriarhii trăiau mai mult decât oamenii de astăzi fiindcă erau mai aproape de momentul Creaţiei.

Iată miza acestei controverse care îl opune indirect, peste secole, pe Sfântul Augustin (354 – 430) lui Pliniu cel Bătrân!

Despre Cetatea lui Dumnezeu*, operă de prim rang a marelui „doctor" al Bisericii Latine, text de referinţă, timp de secole, pentru creştinătatea apuseană, propune o analiză riguroasă a problemei longevităţii. Aflăm că vârsta primelor generaţii era departe de a întruni o adeziune unanimă. Unii priveau Biblia cu ochii lui Pliniu. „Nu trebuie să dăm ascultare – scrie Sfântul Augustin – celor care pretind că pe atunci anii se socoteau altminteri decât în zilele noastre, că anii erau atât de scurţi, încât zece de-ai lor făceau «cât unul de-ai noştri. Din acest motiv, zic ei, când Scriptura spune că cineva a trăit nouă sute de ani, noi trebuie să înţelegem nouăzeci de ani".

Raţionalişti de felul acesta se găseau chiar printre credincioşii „al căror scop nu era acela de a zdruncina autoritatea Scripturii, ci mai degrabă de a o întări, astfel încât cele relatate de ea despre lungimea vieţii primilor oameni să nu parade necrezut".

Astfel, împărţindu-i vârsta la zece, Adam nu ar fi avut decât douăzeci şi trei de ani, în loc de două sute treizeci, în momentul în care l-a zămislit pe Set.

Note:

— vol. I, trad., notiţă introductivă, note şi tabel cronologic de Paul Găleşanu; studiu introductiv de Gheorghe Vlăduţescu. Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1998 (n. ed).

De acord, replică Sfântul Augustin, dar cum rămâne cu versiunea ebraică a Vechiului Testament care afirmă că Set s-ar fi născut când strămoşul nostru avea o sută treizeci, nu două sute treizeci de ani? Şi cei doi fii precedenţi? „Or, dacă aceşti o sută treizeci de ani înseamnă treisprezece de-ai noştri, este limpede că Adam nu ar fi avut decât unsprezece ani sau puţin mai mult când l-a zămislit pe primul". Cainan, personaj biblic mai puţin cunoscut, oferă un exemplu şi mai decisiv: el a zămislit la şaptezeci de ani. „Cum să zămisleşti la şapte ani?", întreabă pe drept cuvânt Augustin. Impecabilă demonstraţie prin reducere la absurd.

De altfel, e suficient să citeşti cu atenţie textul sacru pentru a-ţi da seama că înaintea Potopului anii se scurgeau în acelaşi ritm cu anii noştri. Nu am putea da alte interpretări unor precizări cronologice de tipul:

În anul şase sute al vieţii lui Noe, în luna a doua, în ziua a douăzeci şi şaptea a lunii acesteia, chiar în acea zi, s-au desfăcut toate izvoarele adâncului celui mare şi s-au deschis jgheaburile cerului".

Cum s-ar fi exprimat Biblia astfel – argumentează Sfântul Augustin – dacă anii n-ar fi avut decât treizeci şi şase de zile? în acest caz, sau n-ar fi fost împărţiţi în luni, sau fiecare lună n-ar fi durat mai mult de trei zile…

Nicio îndoială aşadar că strămoşii noştri trăiau foarte mult. Dar speranţa lor de viaţă stârneşte alte întrebări. Oare cum procedau pentru a-şi păstra celibatul său, mai clar, cum reuşeau să se stăpânească din punct de vedere sexual până la o sută şi mai bine de ani? Sfântul Augustin propune două răspunsuri posibile. Poate că în acele vremuri exista altă distribuţie a vârstelor: poate că la o sută de ani oamenii abia ieşeau din adolescenţă. Dar mai plauzibilă pare a doua ipoteză. Biblia nu este un registru de stare civilă, nu reprezintă un recensământ complet al naşterilor. „Scriptura nu i-a menţionat pe primii născuţi, ci doar pe cei despre care trebuia să vorbească, respectând ordinea generaţiilor, pentru a ajunge la Noe şi apoi la Avraam". Este genealogia unei singure spiţe. În rest, patriarhii puteau deveni taţi la vârsta de douăzeci de ani; nimic nu o dovedeşte, dar nimic nu o contrazice.

Un ultim subiect al discuţiei se referă la prezenţa uriaşilor în vremurile de început ale istoriei. Credinţă destul de larg răspândită, evocată şi într-un pasaj biblic. Augustin nu se mulţumeşte să invoce

autoritatea textului sacru, ci, paleontolog avânt la lettre, el face apel la existenţa fosilelor. El văzuse cu ochii lui, lângă Utica – şi fuseseră mulţi oameni de faţă –, „o măsea de om atât de mare, încât se puteau face din ea o sută de-ale noastre". De data aceasta, părerea lui concordă cu cea a lui Pliniu, care considera că „trupurile îşi reduc dimensiunile cu trecerea timpului".

Pământul fusese populat odinioară de uriaşi, şi chiar dacă rasa lor nu trebuie confundată cu cea a oamenilor obişnuiţi, şi aceştia din urmă erau mai mari decât omul actual. Manifestată prin statură, excelenţa biologică nu se manifesta mai puţin prin longevitate. Dacă existenţa uriaşilor este dovedită, dovada este valabilă indirect şi pentru speranţa de viaţă.

Note:

„" Facerea 7: 11, Biblia sau Sfânta Scriptură, Editura Institutului Biblic? i de Misiune al B.O.R., Bucureşti, 1997, p. 17 (n. ed).

Pe scurt, oamenii de dinainte de Potop erau mai dezvoltaţi din punct de vedere fizic şi trăiau mai mult decât urmaşii lor.

Sfântul Augustin apelează la Raţiune cu tot atâta convingere ca Pliniu. El îşi întemeiază convingerile religioase pe Raţiune şi pe cunoştinţele ştiinţifice ale timpului. Raţiunea deschide toate porţile – vom avea ocazia să revenim asupra acestui subiect. Confruntată cu tradiţia, Raţiunea o poate reelabora, confirma sau repudia. Pliniu adoptă prima atitudine, Sfântul Augustin pe cea de-a doua; cât despre a treia atitudine, destul de puţin practicată în Antichitate, ea se va extinde – fără să le înlăture pe celelalte – graţie raţionalismului modern.

Zâne, regi şi sfinţi

CONDIŢIILE OFERITE de Evul Mediu longevităţii au fost limitate şi constrângătoare. Viaţa veşnică promisă de Biserică trecea evident prin moarte. Timpul se „contracta": viaţa individuală era fragilă şi scurtă, la fel şi viaţa lumii. Totul se îndrepta cu paşi rapizi spre o limită aparent apropiată: sfârşitul veacurilor şi Judecata de Apoi. Şederea pe pământ era devalorizată, iar durata ei, atât de limitată, era acceptată ca o consecinţă fatală a păcatului originar.

Din fericire pentru longevitate şi pentru un număr considerabil de alte tendinţe ale imaginarului, în afara ideologiei dominante exista un filon folcloric deosebit de tenace căruia i-a revenit rolul de a asigura perpetuarea unui fond necreştin al miraculosului. Zânele îl concurau

pe Dumnezeu. Ele ofereau uneori muritorilor ceea ce le refuza religia: o nemurire corporală, o nemurire fără de moarte. De altminteri, cele două registre puteau fuziona, „păgâna" lume de dincolo, spaţiu al nemuririi, adaptându-se încetul cu încetul exigenţelor paradisului creştin.

Omul trăieşte într-o lume dominată de timp şi, în consecinţă, pândită de moarte. Aici nimic nu se schimbă, dar putem încerca să părăsim aceste locuri pentru a ne instala aiurea, într-un loc în care timpul nu-şi mai exercită influenţa. Celţii, îndeosebi irlandezii, au atins supremaţia absolută în acest gen de călătorie. Ei au izbutit să identifice o mulţime de căi de acces către lumi paralele, teritorii uitate de moarte. Acolo puteau trăi o eternitate, înconjuraţi de femei superbe, zâne desigur, ceea ce nu era cel mai mic dintre avantajele unei asemenea deplasări. Călătorii care străbat nenumăratele insule ale arhipelagului celtic descoperă posibilităţi neaşteptate; de exemplu, stăpâna locurilor le oferă o viaţă veşnică agrementată de compania tinerelor sale fiice.

În categoria povestirilor parţial „creştinate", una dintre cele mai semnificative (consemnată în secolul al XIII-lea în nordul Italiei) relatează călătoria unui tânăr senior, călăuzit de un bătrân, de fapt un înger, către o ţară fermecată, asimilabilă Paradisului. El rămâne acolo trei sute de ani în stare de beatitudine, nemarcat în vreun fel de trecerea timpului. La întoarcere, meleagurile îi par de nerecunoscut. Omănăst are se înalţă în locul vechiului castel. Familia nu mai trăieşte de multă vreme. Întors în lumea în care timpul ucide, tânărul senior îmbătrâneşte imediat şi este răpus de moarte.

Regăsim esenţa acestei povestiri într-un basm românesc (Tinereţe fără bătrâneţe şi viaţă fără de moarte, colecţia Petre Ispirescu), cu singura deosebire că, de data aceasta, elementul creştin este absent. Un fiu de împărat străbate lumea în căutarea unei ţări care nu cunoaşte bătrâneţea şi moartea. El reuşeşte să-şi atingă scopul. Căsătorit cu o zână, tânărul petrece un şir lung de zile fericite, lipsite de griji. Într-o zi îşi aduce aminte de ai săi şi, cedând dorinţei irezistibile de a-i revedea, se întoarce în ţara lui. Timpul reîncepe să curgă; cu fiecare etapă, eroul nostru devine mai bătrân, pentru a cădea în cele din urmă în braţele morţii printre ruinele palatului regăsit.

Către sfârşitul Evului Mediu, „fântâna tinereţii" figura printre obiectivele călătoriilor la capătul lumii. Popularizarea legendei –

creştinată prin referirea la izvorul Paradisului terestru – datorează mult Romanului lui Alexandru*, text foarte citit în Europa medievală. Se povesteşte că tânărul cuceritor ar fi ajuns în preajma fântânii vieţii; dar din nefericire, nu el, ci bucătarul a fost cel care a profitat de proprietăţile ei miraculoase!

Jean de Mandeville, călător (mai degrabă imaginar!) din secolul al XIV-lea, s-a aflat printre muritorii care au avut ocazia să guste din izvor. Se afla pe meleagurile Indiei, la poalele unui munte:

…un izvor frumos şi bogat având mireasma şi savoarea a tot soiul de mirodenii, izvor care îşi schimbă gustul la fiecare ceas. Cine bea pe nemâncate de trei ori din izvor se vindecă de boală, oricare ar fi ea. Iar cei care locuiesc în preajmă şi beau deseori din el nu suferă de boli şi par mereu tineri. Am băut de trei sau de patru ori şi cred că îmi merge mai bine. Unii îl numesc Fântâna Tinereţii, fiindcă cel ce bea des arată mereu tânăr şi nu cunoaşte boala. Se spune că izvorul vine din Paradisul terestru, atât de multe îi sunt virtuţile.

Exceptând aceste procedee de evadare într-un spaţiu fabulos, cazurile medievale de longevitate îi privesc în primul rând pe oamenii Bisericii, cu deosebire pe sfinţi, conformându-se astfel exigenţelor arhetipului. Viaţa lungă era o recompensă divină acordată celor virtuoşi şi merituoşi.

Prototipul de sfânt bătrân era Sfântul Anton, care ar fi trăit o sută cinci ani (251 – 356). Erau evocate cazuri şi mai impresionante, numele şi performanţele lor diferind în funcţie de izvoare şi tradiţii. Citătm oarecum la întâmplare şi fără să acordăm mare atenţie rigorii, fiind vorba de cifre deosebit de elastice. Astfel, Sfântul Simion, cel de-al doilea episcop al Ierusalimului şi succesorul Sfântului Iacov, a fost crucificat în 107 d.Hr. la vârsta de o sută douăzeci de ani. Sfântul

Patrick, apostolul irlandezilor, ar fi murit tot la o sută douăzeci de ani. Sfântului David, episcopul Angliei în epoca regelui Arthur, i se atribuie nu mai puţin de o sută şaptezeci de ani. Dar în Insulele Britanice, bogate în centenari, recordul îl deţine Sfântul Mungo, cunoscut şi sub numele de Sfântul Kentigern, mort în anul 600 la presupusa vârstă de o sută optzeci şi cinci de ani; exemplul lui a fost deseori invocat până în epoca noastră drept o dovadă de „fezabilitate".

Note:

— O variantă este Alexandria, roman popular transpus în româneşte la sfârşitul secolului al XVI-lea (n.ed.).

Anumiţi clerici depăşesc toate limitele: de pildă, un anume episcop de Ebur, menţionat de Nennius, care ar fi murit la trei sute cincizeci de ani, sau Severin, episcop de Tongeren, în Flandra, hirotonit la două sute nouăzeci şi şapte de ani şi mort la trei sute şaptezeci şi cinci!

Pentru a evada din timp, exista o soluţie imediată, infinit mai pioasă decât insulele irlandeze, o soluţie la îndemâna oricui. Era vastul arhipelag de mănăstiri, un spaţiu oricum diferit, un fel de releu între pământ şi cer. A îmbrăca veşmântul monahal corespundea, cum observa George Minoas, unei „intrări în eternitate"; era cel mai bun mijloc „de a te sustrage bătrâneţii, de a-ţi prelungi viaţa, de a te perpetua".

Dar existau şi regii, îndeosebi strămoşii mitici. Istoricii din epocă atribuiau trei sute de ani lui Pharamond şi o sută patruzeci şi şase de ani lui Meroveu. Cât despre Carol cel Mare, Cântarea lui Roland îl transfigurează pe tânărul din anul 778 – căci în momentul bătăliei de la Roncevaux viitorul împărat nu avea decât treizeci şi şase de ani – într-un bătrân „cărunt". Dar ce bătrân!

Şi zice iar păgânul: „E lucru de mirare
Ce spui. Bătrân, cărunt e doar Carol cel Mare;
El două sute de-ani, pe cât ştiu, a-mplinit…"

La peste două sute de ani, Carol cel Mare se comportă admirabil. El se impune în faţa tuturor prin înţelepciune, dar şi prin forţă fizică. Pe câmpul de luptă, braţul îi este mereu tânăr. Din nou, longevitatea merge mână-n mână cu sacrul. Regele se află în comuniune cu Dumnezeu, care consimte să săvârşească minuni pentru a-i împlini rugăminţile; Îngerul Gabriel este mijlocitorul. Legendă vie, interlocutor privilegiat al cerului, Carol cel Mare nu putea fi lipsit de apoteoza longevităţii.

Mai neobişnuit este cazul lui Attila, regele hunilor. Considerat „biciul lui Dumnezeu" în Occident, Attila a devenit în schimb strămoşul mitic al ungurilor; lor trebuie să ne adresăm pentru a-i înscrie numele în registrul longevităţii. În Evul Mediu hunii erau consideraţi personaje aproape fantastice, situate într-un context magic aflat la limita omenescului. În orice caz, vechile cronici maghiare îi atribuie lui Attila o vârstă foarte înaintată şi un apetit pentru femei ce corespunde perfect unei anumite versiuni a arhetipului (funcţie regală-virilitate-longevitate).

În Histoire d'Attila / Istoria lui Attila (1856), Amédée Thierry a adunat datele esenţiale referitoare la această temă. Iată ce relatează tradiţia:

Attila avea pe-atunci o sută douăzeci şi patru de ani, ceea ce la huni nu era o vârstă foarte înaintată, căci Bendekuz, tatăl său, mai trăia şi conducea în Asia tribul copiilor lui Nimrod. La vârstă aceea, el nu îşi pierduse înflăcărarea şi pasiunile tinereţii. O sumedenie de femei, al căror număr îl sporea necontenit prin noi căsătorii, îi umpleau palatul.

Ardoarea-i amoroasă se va dovedi fatală. Şi-a ales o nouă soţie – ultima. A doua zi după noaptea nunţii a fost găsit mort alături de tânăra mireasă. La o sută douăzeci şi patru de am trebuie să fii totuşi prudent!

Note:

De la Sfântul Simion la Attila, galeria pare cam incoerentă. Ce aduc laolaltă aceste personaje, dacă nu pecetea evidentă a supranaturalului? în primul rând, rolul pe care îl joacă în anumite mituri fondatoare, religioase sau politice Biserica de la Ierusalim, cea din Irlanda, Scoţia sau Anglia, regatul francilor, regatul ungar, Imperiul Occidentului… Semn al perenităţii, semn al unui raport special cu Creatorul, longevitatea marca printr-o trăsătură suplimentară perfecţiunea originilor.

Roger Bacon: longevitatea devine o „ştiinţă".

ETAPA FINALĂ A EVULUI MEDIU – începând din secolele XII-XIII – se află într-o oarecare discordanţă cu secolele precedente, având o largă deschidere spre Renaştere şi epoca modernă. Creştere demografică, progres tehnic şi dezvoltare culturală: societatea occidentală se pune în mişcare; este momentul în care începe expansiunea Occidentului, fenomen ce avea să marcheze decisiv destinul lumii până în epoca noastră. Teologia continuă să deţină supremaţia, dar se fac simţite eforturi de a o asocia cu investigaţia de factură ştiinţifică. Sunt repuse în circulaţie texte vechi greceşti şi romane; ştiinţa arabă, care a cunoscut o dezvoltare precoce în raport cu mişcarea ştiinţifică europeană, este la rându-i luată în considerare. Credinţa în Adevărul revelat se desfăşoară. În paralel cu cercetarea întru totul omenească a adevărurilor ascunse, cercetare efectuată pe bază de observaţie şi experiment, în domeniul care ne interesează, cel al longevităţii, Biblia rămâne sursa esenţială, dar este completată cu unele consideraţii pur medicale preluate din lucrările lui Hipocrat,

Galen şi Avicenna (numele europenizat al marelui medic arab ibn Sînă, 980 – 1037, discipolul lui Hipocrat şi al lui Galen, al cărui Canon al medianei urma să domine câteva secole de practică şi de învăţământ medical european).

În acest context apare o operă excepţională, de o originalitate incontestabilă, dar nu mai puţin adaptată spiritului epocii. Ea aparţine lui Roger Bacon (c. 1220 – 1292), călugăr franciscan englez supranumit Doctor mirabilis („învăţătorul minunat"). Acest monah nonconformist a fost adeptul unei ştiinţe deschise, fondată pe metoda experimentală. Textele sale – cele mai importante fiind regrupate în Opus maius (Opera majoră) – fac dovada unui demers deopotrivă teologic şi ştiinţific în care, alături de un filon magic tradiţional şi de speculaţii alchimice, se poate identifica germenele modernităţii. În fond, Bacon a crezut în capacitatea omului de a dezvălui şi a-şi însuşi secretele naturii. El a crezut în perfecţionarea omului prin propriile forţe şi mijloace. Odată cu el începe să se afirme tendinţa individualistă şi voluntaristă, orientarea „faustică" a mentalităţii occidentale.

Bacon poate fi considerat părintele „ştiinţei longevităţii". El ne-a lăsat prima contribuţie individuală majoră în domeniu. Nu lipseau tradiţiile şi ipotezele, cum am putut constata. Bacon a fost cel care a încercat să disciplineze acest corpus de cunoştinţe, supunându-l unei abordări respectuoase de tradiţia biblică, dar nu mai puţin pragmatică şi experimentală. Bacon este cel care nu a văzut în longevitate doar aspectul nostalgic, întors spre originile îndepărtate, apropiate de perfecţiune, ci o metodă susceptibilă să reactualizeze desăvârşirea timpurilor primordiale. Dacă religia dovedise că omul a început prin a trăi foarte mult, ştiinţa trebuia să poată reface această stare originară sau să genereze alta care să-i semene.

Omul a fost conceput ca fiinţă nemuritoare, afirmă Bacon într-un capitol din Epistola de secretis operibus naturae et artist (Scrisoare cu privire la miracolele naturii şi ale artei). El a pierdut această condiţie ca urmare a păcatului originar. Dar chiar după păcat, o viaţă de om obişnuită dura aproape o mie de ani. Înseamnă că starea actuală nu este decât o reducere accidentală, datorată unei stări deficitare a sănătăţii. Prin imprudenţe de tot felul, omul şi-a erodat capitalul biologic. Nimic mai legitim decât imaginarea unor soluţii apte să apropie speranţa de viaţă de limita naturală de o mie de ani (poate ceva mai puţin, căci avem de înfruntat o ereditate deosebit de

încărcată).

De unde luăm remediul? Dintr-un regim mai sănătos, care să ţină seama mai mult de echilibrul natural în ce priveşte hrana, odihna, ocupaţiile, pasiunile, raporturile cu mediul înconjurător…

Bacon a consacrat un studiu separat „tratamentului bătrâneţii" şi „păstrării tinereţii". În acest scop, el recomanda un regim alimentar bazat pe carne, gălbenuş de ou şi vin roşu. Fără a dispreţul anumite reţete mai exotice, precum cea, inspirată de Avicenna, care consta în a fierbe vipere în apă sărată şi a le servi cu vin roşu.

Dar metodologia sa nu se opreşte aici. Ambiţia acestui Doctor mirabilis era să descopere un remediu universal, faimoasa piatră filosofală sau elixirul vieţii. El nu s-a ferit să combine câteva formule de acest gen. O serie de fapte dovedeau temeiul unei asemenea cercetări. Astfel, se credea că „cerbii, vulturii şi şerpii redevin tineri prin mijlocirea plantelor şi a pietrelor", dovadă că natura ascunde „secrete", secrete cunoscute şi aplicate de unii iniţiaţi. Cum altfel am putea oare interpreta uluitoarea întâmplare a unui umil ţăran sicilian? Acesta, pe când îşi lucra ogorul cu plugul, a găsit un vas de aur plin cu lichid. Crezând că era rouă, s-a spălat pe faţă şi a băut din vas; brusc regenerat fizic şi psihic, devenit bun şi înţelept, ţăranul a ajuns din boar comisionarul regelui Siciliei.

La fel de edificator este cazul unui german care, „captiv la sarazini, a băut un elixir ce i-a prelungit viaţa la peste cinci sute de ani". În fond, arabii, cu reputaţia de medici şi alchimişti desăvârşiţi pe care o aveau, ştiau multe lucruri. Unul dintre alchimiştii lor de frunte, cunoscut sub numele latinizat de Artephius, descoperind tainele animalelor, ale ierburilor şi mineralelor, ar fi atins frumoasa vârstă de o mie douăzeci şi cinci de ani.

Şi ce să mai spunem despre o anume doamnă care, „căutându-şi căprioara albă, a descoperit o alifie cu care pădurarul şi-a uns tot trupul, mai puţin tălpile picioarelor. Omul a trăit trei sute de ani fără să sufere vreo boală, cu excepţia durerilor de picioare" („infirmitate" sugerând o versiune revăzută şi dedramatizată a călcâiului lui Ahile). Aşadar, remediile există! Proiectul de a creşte, ba chiar de a „multiplica" speranţa de viaţă nu are nimic utopic.

Graţie lui Roger Bacon, longevitatea se înscrie într-o strategie a acţiunii. Tot ce este posibil, tot ce este imaginabil trebuie tradus în fapte. Religia arată calea, datoria omului este să acţioneze. Acest

călugăr original „declanşează" aventura ştiinţifică a timpurilor moderne.

Renaşterea: tradiţie şi inovaţie

Cine spune Renaştere şi longevitate spune în mod obligatoriu Lodovico Cornaro. Născut în anul 1467, acest vlăstar al unei ilustre familii veneţiene a dus în tinereţe o viaţă desfrânată, în total dezacord cu constituţia-i fragilă. La nici patruzeci de ani era o ruină. Potenţialul muribund a luat o decizie eroică: să-şi schimbe complet modul de viaţă, să trăiască exact invers decât o făcuse în prima parte a existenţei.

Mesele copioase au fost înlocuite cu un regim alimentar draconic. Douăsprezece uncii de hrană solidă şi paisprezece uncii de lichide (c. 350 şi respectiv 400 de grame) – iată cantitatea maximă de alimente pe care „noul" Cornaro şi-o permite de dimineaţa până seara. O raţie de supravieţuire şi nimic mai mult. Miracolul n-a întârziat să se producă: bărbatul îmbătrânit prematur a început să întinerească. El nu s-a abătut decât o singură dată – şi doar puţin – de la acest regim alimentar. Cedând sfaturilor unor prieteni intrigaţi de severitatea dietei, Cornaro a sporit cantitatea de alimente cu două uncii: paisprezece uncii de hrană solidă şi şaisprezece uncii de lichide. A fost pe punctul de a se îmbolnăvi, drept care a revenit degrabă, de data asta definitiv, la raţia obişnuită.

Om al tuturor exceselor, Cornaro a reuşit să practice chiar sobrietatea în exces. Anii treceau şi pacientul se prezenta din ce în ce mai bine. Iată-i fişa de sănătate, întocmită de el la vârsta de optzeci şi trei de ani:

Mă simt perfect sănătos, mă sui pe cal fără ajutor, urc singur nu numai scările, ci şi dealul, sunt vesel, bine dispus, mulţumit, ferit de frământări sufleteşti şi de griji.

Această experienţă trebuia împărtăşită întregii lumi. Cornaro s-a aşternut pe scris. La vârsta de optzeci şi trei de ani a compus primul discurs în care lăuda meritele sobrietăţii. Au urmat alte trei discursuri pe aceeaşi temă. Cele patru scrieri au fost adunate în volumul Discorsi della vita sobra (Pledoarie pentru o viaţă cumpătată), publicat la Padova în anul 1558. Autorul avea de-acum nouăzeci şi unu de ani; ce alt argument putea fi mai bun pentru justeţea metodei sale! A încetat din viaţă la aproape o sută de ani. Fără îndoială, departe de unele recorduri mitice, dar pentru tânărul muribund de odinioară această „performanţă" reprezenta o victorie remarcabilă asupra

morţii.

Ne aflăm în faţa unei atitudini marcate de o doză sensibilă de realism; se punea problema consolidării fondului existent, mai degrabă decât a zborului către zonele înalte ale mitologiei. Trebuie să-ţi îngrijeşti sănătatea prelungindu-ţi pe cât posibil zilele, fără a te hrăni cu iluzia de a putea repeta performanţa lui Matusalem. Proiectul nu merge dincolo de limita ultimă a unei vieţi obişnuite. El vizează o bătrâneţe lungă şi verde, ferită de suferinţele curente.

Dar dimensiunea mistică nu este absentă. Cornaro propune o asceză, apropiată de cea practicată de călugări şi sfinţi. În maniera sa, el propune un fel de dematerializare: priveşte spre cer, dar în acelaşi timp şi spre pământ. El caută mântuirea sufletului concomitent cu mântuirea trupului; nu există nicio contradicţie între cele două registre. Asceza îi permite – în mod paradoxal – să savureze mai bine viaţa, iar viaţa îi permite să-şi pregătească mai bine călătoria spre lumea cealaltă.

Mulţi se miră văzând că duc o viaţă dublă, una pământească, ca să spun aşa, prin faptele ei, şi alta cerească prin gândurile mele. Aceasta din urmă mă umple de bucurie prin certitudinea că voi avea parte de veşnicie graţie bunătăţii şi milei lui Dumnezeu. Savurez viaţa pământească, răsplată a cumpătării mele, o viaţă plăcută lui Dumnezeu, plină de virtuţi şi ferită de vicii.

Cumpătarea se află la îndemâna tuturor. O dată generalizată, ea va schimba faţa lumii. Oamenii ar deveni asemeni Părinţilor Bisericii, care trăiau o sută douăzeci de ani, „ar face minuni, ar fi sănătoşi, mulţumiţi şi veseli la fel ca ei, pe când acum cea mai mare parte dintre ei sunt bolnavi, trişti şi plictisiţi… Ce frumoasă şi agreabilă ar fi lumea cu un asemenea mod de viaţă!”

Renaşterea a căutat un punct de echilibru între cer şi pământ. Observăm la Cornaro un efort de a conjuga armonios cele două dimensiuni. Semnificativă este totuşi valorificarea şederii pe pământ. Secularizarea şi individualizarea proiectului marchează puncte. Şederea pe pământ începe să devină interesantă – nu mai puţin interesantă decât lumea de dincolo. Viaţa putea fi privită ca un bun în sine. Cornaro nu a făcut decât să exprime în felul său setea de viaţă a contemporanilor. De altfel, nu este singurul care meditează asupra ameliorării bătrâneţii şi prelungirii vieţii. Este epoca în care se înmulţesc „ghidurile longevităţii”; citãm, de exemplu, printre cele mai

cunoscute, L'Entretenement de la vie (întreţinerea vieţii), carte publicată de Jean Geeurot, medicul regelui Francisc I. Acest gen de lucrări („inventat" într-un fel de secolul al XVI-lea) este semnul unui interes particular şi, de fapt, al „democratizării" luptei împotriva timpului.

Dar cealaltă tendinţă, profund transformistă, schiţată de Roger Bacon, nu este mai puţin prezentă în Renaştere decât soluţia „la scară umană" predicată de Cornaro. Niciodată elixirele vieţii nu au fost mai preţuite. Alchimia s-a impus, fund una dintre ştiinţele privilegiate ale epocii. Eliberaţi de obstacolele teologice ale Evului Mediu (care i-au atras lui Bacon o lungă serie de persecuţii), adepţii alchimiei s-au lansat fără complexe în căutarea nemuririi trupeşti. Era scopul suprem al acestei ştiinţe misterioase: ceea ce se numea Ars magna („Marea Operă") şi trebuia să ducă la crearea unui „supraom" înzestrat cu o longevitate pe măsură.

Un caz fascinant este Paracelsus (1493 – 1541), medic şi alchimist, om de ştiinţă şi magician: un soi de amalgam tipic în Renaştere. Paracelsus a „spionat" neobosit secretele vieţii în speranţa de a readuce omul la perfecţiunea biologică originară. În privinţa longevităţii, opinia lui era nestrămutată, mergând până la a ridiculiza suta de ani cucerită de Cornaro cu atâta trudă. În fond, argumentele erau foarte apropiate de cele exprimate de Bacon. O viaţă cu adevărat lungă, scrie el într-o dizertaţie pe această temă – De vita longa (Despre longevitate) –, trebuia să fie de nouă sute sau de o mie de ani, sau cel puţin de şase secole, model sugerat evident de Biblie. Primii oameni ar fi cunoscut, se pare, principii tainice, uitate ulterior, care le-ar fi permis o existenţă aproape milenară: proprietăţile metalelor şi mineralelor, formule magice… Pentru a prelungi viaţa, acestea trebuiau pur şi simplu redescoperite: cercetare esenţialmente pragmatică, inspirată, dar detaşată, de versiunea teologică a longevităţii. Mai puţin constrângătoare şi mai performantă, metoda părea infinit superioară celei aparţinând lui Cornaro.

Dar o soluţie şi mai bună era fântâna tinereţii. Ea „revine în forţă" graţie Marilor descoperiri Geografice. Unde să o găseşti dacă nu în America, locul privilegiat al tuturor fantasmelor, lumea nouă în care nu exista imposibilul şi în care imaginarul se materializa la fiecare pas. Juan Ponce de Leon, unul dintre însoţitorii lui Columb, devenit ulterior guvernator în Puerto Rico, a auzit vorbindu-se printre indigeni despre

insula Bimini unde s-ar afla un izvor ale cărui ape ar putea reda tinereţea. Iată în sfârşit fenomenul localizat cu precizie!

Cu acordul regelui, interesat în mod firesc de o atare perspectivă, Ponce de Leon a armat trei vase şi a pornit în căutarea insulei fabuloase. Se povesteşte că media de vârstă a echipajului atinsese un record unic pe mare. Bătrânii şi infirmii, acceptaţi fără rezerve pe bord, erau indispensabili pentru succesul experimentului. Ei s-au scăldat cu încredere în toate izvoarele întâlnite pe insulele care jalonau traseul expediţiei. Aşa a fost descoperită Florida în martie 1513, asimilată iniţial insulei Bimini. Spaniolii au debarcat în mai multe locuri şi au încercat pretutindeni calitatea apelor. Nu s-a produs nimic spectaculos. Optimist şi tenace, Ponce de Leon revine în Puerto Rico în anul 1521, dar în locul noii tinereţi îşi găseşte moartea într-o ciocnire cu indienii.

Cu sau fără fântâna tinereţii, americanii trăiau foarte mult. Indienii din Lumea Nouă jucau, în raport cu europenii, un rol similar celui deţinut de vechii indieni (şi de alte popoare aflate la capătul lumii) faţă de spaţiul greco-roman. Amerigo Vespucci le atribuia cu generozitate o speranţă de viaţă de o sută cincizeci de ani; alţii avansau cifre şi mai mari. Natura îi privilegia şi le oferea probabil remedii necunoscute în Lumea Veche.

Europenii au ratat şansa de a-şi însuşi, graţie Americii, secretul longevităţii. Fântâna tinereţii a rămas un vis frumos, a cărui intensitate este dovedită de nenumărate imagini artistice. Între acestea, remarcăm tabloul* lui Lucas Cranach cel Tânăr (1515 – 1586). Spre deosebire de izvoarele americane, „instalaţia" lui pare să funcţioneze impecabil, în avantajul unui grup de femei bătrâne, preschimbate sub ochii noştri în fete tinere.

În domeniul longevităţii, la fel ca în toate celelalte, Renaşterea reia o colecţie considerabilă de clişee vechi: asceza, vârsta fabuloasă a primilor oameni şi a celor trăind la capătul lumii, fântâna tinereţii… Dar semnificaţia lor este pe punctul de a se schimba, de a ieşi din perimetrul sacru şi simbolic la care se limita în esenţă longevitatea tradiţională, încetul cu încetul, natura fabuloasă devine pur şi simplu natură. De-acum înainte, oricine putea să-şi încerce norocul. Aerul curat de la ţară devenise mai favorabil decât zidurile reci ale mănăstirilor şi mai accesibil decât condiţiile oferite de ţările exotice. Puteai trăi mult fără să fii sfânt sau primitiv. Modelele erau oferite de

cei care duceau o viaţă sănătoasă în mijlocul naturii şi în armonie cu ea.

Note:

— Este vorba despre Junghrunnen (Fântâna tinereţii), pictat în anul 1546, expus în prezent la Staatliche Muséen, Berlin (n.ed.).

Al doilea Bacon: închiderea porilor şi purgaţiile

BACON ESTE UN NUME ce revine în istoria longevităţii. Trei secole şi jumătate după turbulentul franciscan, al doilea personaj purtând acest nume urma să-şi lase la rându-i amprenta. Filosof şi om politic, cancelar al Angliei sub Iacob I, Francis Bacon (1561 – 1626) a publicat pe tema de care ne ocupăm o carte care nu a trecut neobservată. Tipărită în latină în anul 1623 sub titlul Historia vitae et morţii (Istoria vieţii şi morţii), reeditată de cinci ori până în 1712, lucrarea a fost tradusă în engleză în 1638 şi în franceză în 1647. Ne-am obişnuit să-l considerăm pe Bacon un inovator, îndeosebi în istoria şi filosofia ştiinţelor. Dar în materie de longevitate şi de medicină, el este un tradiţionalist. Autorităţile sale se numesc tot Hipocrat, Galen şi Avicenna – de la care reia, în beneficiul longevităţii, doctrina „umorală" conform căreia buna funcţionare a organismului ar depinde în principal de echilibrul stabilit între „umori". El mai crede – şi prin aceasta se apropie de Galen – în manifestarea unui „spirit vital", care pătrunde şi susţine toate structurile materiale.

Pe baza acestor principii, Bacon a construit o teorie simplă şi eficace. Spiritul, spune el, „este reţinut cu forţa într-un corp a cărui compoziţie este solidă". Aşadar, corpul trebuie să fie dur, iar lichidele, suficient de „dense" pentru a putea servi drept „bariere, împiedicând spiritul să iasă". Trebuie făcut totul pentru „a întări" organismul şi „a-i astupa" căile de acces. Porii trebuie închişi prin practicarea băilor reci şi prin frecare cu ul-i. Irlandezii ştiau asta foarte bine, ei „se frecau în mod obişnuit cu ulei sau cu unt vechi în faţa focului". Un asemenea tratament ar fi permis contesei d'Esmond să trăiască o sută patruzeci de ani. Dar atenţie, „trebuie evitată o frecare prea violentă, pentru a nu se obţine un efect contrar ceha urmărit: altfel spus, pentru a nu face ca spiritele să iasă în loc să rămână".

Dar se mai iveşte un inconvenient: „astuparea porilor, împiedicând spiritele să iasă, blochează transpiraţia; ca atare, excrementele rămân în corp, căci nu mai există mijloace de a le evacua". Pentru eliminarea surplusului umoral dăunător, soluţia de

bază ar consta în „purgaţii blânde şi clisme". Nimic mai bun pentru sănătate decât o purgaţie efectuată „cu puţin timp înaintea. mesei". Cel mai bine ar fi să se recurgă M „purgaţii frecvente care să devină o obişnuinţă". Cu un astfel de regim, o sobrietate excesivă à la Cornaro devine inutilă. O evacuare atât de frecventă conferă şi dreptul de a consuma, ba chiar de a-ţi permite din când în când „mese copioase". Opiumul şi pulberea de aur sunt la rândul lor recomandabile – şi nu trebuie dispreţuite perlele, coralul sau anumite esenţe de lemn: totul pentru a spori consistenţa sângelui şi a celorlalte lichide din organism.

Spiritul sistematic este bine dezvoltat la Bacon, prefigurând prin aceasta epoca clasică. La el, totul se prezintă bine încadrat într-o tipologie riguroasă. El ştie că oamenii din Nord trăiesc mai mult decât ceilalţi, la fel şi insularii. Mai ştie că cei care „au părţile superioare ale corpului acoperite de păr trăiesc mai puţin"; că, dimpotrivă, cei care „au părţile inferioare – coapse şi gambe – acoperite de păr" au mai multe safise să ajungă la o vârstă înaintată. Curios, cei chei nu sunt luţim discuţie: nu pare să existe vreun raport între calviţie şi longevitate. Proporţiile corpului merită o analiză specială. Astfel, este încurajator să ai trunchiul puţin mai scurt şi picioarele lungi. Nici fesele nu sunt ignorate. Candidaţii la longevitate trebuie să „respecte" o anumită modestie în această privinţă: „o parte dinapoi mică, cam atât cât îţi trebuie pentru a te aşeza", este un argument deosebit în favoarea speranţei de viaţă.

Iată cum se ajunge la construirea unei „ştiinţe perfecte" pe baza unor cunoştinţe perimate, demers destul de frecvent în această epocă de tinereţe a spiritului ştiinţific. La începuturile sale, perioada modernă este cu siguranţă mai puţin „modernă" decât am fi tentaţi să credem. În anul 1683 apărea la Londra tratatul „primului" Bacon, tradus din latină sub titlul The Cure of Old Age and Prezervation of Youth (Vindecarea bătrâneţii şi păstrarea tinereţii). Editorul, doctorul Richard Brown, membru în Colegiul Medicilor, a însoţit textul vechi de patru secole cu o sumedenie de note, menite să facă mai explicite reţetele autorului, inclusiv diversele elixire ale vieţii. Părea o lucrare actuală. De la o epocă la alta se vorbea aceeaşi limbă, dialogul între generaţii nu punea probleme. În aşteptarea iconoclasmului Epocii Luminilor, mentalităţile ştiinţifice evoluau fără vreo ruptură majoră. Ceea ce progresa constant era spiritul sistematic şi încrederea în virtuţile ştiinţei. În cele din urmă, cunoaşterea se va înnoi din temelii,

dar ideea unei ştiinţe infailibile se va fixa pentru multă vreme în spirite, dublând religia sau instalându-se în locul ei.

Ţărani şi filosofi

CINE CAUTĂ GĂSEŞTE fără doar şi poate… Solicitaţi din toate părţile, centenarii au sfârşit prin a răspunde la apel; printre ei, în primul rând doi englezi cu totul remarcabili.

Deţinătorul recordului absolut a fost un oarecare Henry Jenkins, decedat în comitatul York în anul 1670. La vârsta de doisprezece ani a luat parte la bătălia de la Flodden Field, datată 1513. Mai multe documente certifică momentele următoare ale vieţii. Născut în 1501, a trăit efectiv o sută şaizeci şi nouă de ani! Ultima ocupaţie a fost cea de pescar; la peste o sută de ani, înota în forţă în mare.

Thomas Parr, compatriotul lui, a părăsit această lume puţin mai tânăr, dar cazul său i-a impresionat pe savanţi şi a sfârşit prin a deveni un simbol autentic al longevităţii şi o garanţie a „fezabilităţii". Iată o notă biografică extrasă din lucrarea lui Hufeland:

Era un biet ţăran, obligat să trăiască din munca braţelor. La o sută douăzeci de ani s-a căsătorit a doua oară cu o văduvă; femeia a trăit cu el doisprezece ani şi a mărturisit că nu şi-a dat seama niciodată de vârsta lui. Până la o sută treizeci de ani, nimeni nu l-a ajutat în gospodărie, nici măcar la vânturatul grâu-lui. Abia cu câţiva ani înainte de moarte au început să-i slăbească memoria şi vederea; dar şi-a păstrat până la sfârşit capacitatea de a înţelege şi uzul raţiunii. Avea o sută cincizeci şi doi de ani când regele, auzind vorbindu-se despre el, a dorit să-l vadă şi l-a invitat la Londra. Probabil că această călătorie i-a scurtat viaţa; fiind tratat cu multă pompă şi smuls brusc dintr-un mediu cu un mod de viaţă atât de diferit, Parr a murit la scurt timp după sosirea în capitală, în anul 1635. Trăise o sută cincizeci şi doi de ani şi nouă luni, văzuse nouă regi succedându-se pe tronul Angliei.

Ce a urmat nu a fost mai puţin remarcabil. William Harvey, cel mai celebru medic în epocă, i-a făcut autopsia. Totul era în perfectă stare; nicio leziune, niciun semn de îmbătrânire. Thomas Parr murise perfect sănătos.

Într-un fel, el s-a „sinucis", acceptând un tratament complet contrar preceptelor lui Cornaro şi care, în orice caz, nu se potrivea cu regimul lui obişnuit. Hufeland este categoric în această privinţă: „Moartea i s-a tras de la belşugul de hrană oferit dintr-odată".

Evident, practica funcţiona mai bine decât teoria. Jenkins şi Parr

au fost contemporani cu doi mari filosofi: Francis Bacon şi René Descartes, preocupaţi şi ei de prelungirea vieţii. Cunoaştem reţetele lui Bacon. Le va fi aplicat oare asupră-şi cu destulă rigoare? Fapt este că filosoful a murit în 1626, la vârsta de şaizeci şi cinci de ani. Cât despre Descartes, el a făcut tot ce a putut pentru a trăi mult. Cercetările sale medicale urmăreau chiar acest obiectiv. „Păstrarea sănătăţii a fost dintotdeauna scopul principal al studiilor mele", scria într-o scrisoare din octombrie 1645. Cinci ani mai târziu, clima din Stockholm a pus capăt frumoaselor teorii. Descartes a murit la vârsta de cincizeci şi patru de ani.

Iată câteva scoruri impresionante: o sută şaizeci şi nouă şi o sută cincizeci şi doi versus şaizeci şi cinci şi cincizeci şi patru. Cine îşi mai aduce aminte astăzi de Jenkins şi de Parr? Ignoranţi într-ale filosofiei, ei erau în schimb doctori în longevitate, i-ar fi putut învăţa această artă chiar pe filosofi. „Lecţia" lor nu s-a pierdut; ea va fi integrată în discursul modern asupra longevităţii.

De la vampirism la transfuzie

SAVANŢII au crezut că marchează un punct – chiar unul decisiv – graţie noii tehnici a transfuziei sanguine. Procedeul era revoluţionar, dar cum se întâmplă adesea, era grefat pe vechi fantasme. Sângele ca principiu al vieţii şi sângele tânăr ca mijloc de întinerire se înscriau pe un fond arhetipal de credinţe şi simboluri. Zvonuri şi legende vorbeau despre răpirea copiilor şi despre bătrânii siniştri care sperau să întinerească însuşindu-şi sângele lor. Manifestarea extremă a acestei pulsiuni mitice este vampirismul; vampirul reuşeşte să supravieţuiască propriei morţi adăpându-se cu sângele victimelor sale.

Transfuziile au fost iniţial practicate pe animale (după anul 1650). Prima încercare pe om a fost făcută de Jean Denis la Montpellier în anul 1667. El a apelat la sângele de miel. Până în secolul al XIX-lea s-a folosit în transfuzii numai sânge de animal, fără a se pune problema unei eventuale incompatibilităţi. Principiul părea elementar: infuzia de sânge sănătos şi tânăr trebuia să vindece şi să întinerească organismul. Vă puteţi închipui care au fost consecinţele: cu siguranţă, victimele au fost mai numeroase decât centenarii!

Medicii au trebuit să abandoneze pista. Dar speranţa continua să existe. Către sfârşitul secolului al XVIII-lea, Hufeland considera oportună reluarea experimentelor, avansând următoarele argumente:

Nimeni nu a mai îndrăznit să practice transfuzia; cu toate

acestea, ea a reuşit perfect […] pe animale. Prin urmare, nu trebuie să o proscriem fără rezerve; […] sângele străin care ni s-ar introduce în vene s-ar transforma fără întârziere în sângele nostru; […] în felul acesta, [transfuzia] ar putea contribui la întinerire şi la prelungirea vieţii.

Epoca Luminilor: raţiune şi sensibilitate mitică

RAŢIUNII SUVERANE I-A REVENIT misiunea de a duce mitul la zenit. Înverşunarea antimitologică a filosofiei Luminilor este evidentă. Dar rezultatul concret al luptei sale împotriva fantasmelor a fost foarte diferit de proiectul teoretic. Cum să inventezi o Raţiune abstractă, detaşată de arhetipuri, insensibilă la imaginar? Materia mitică nu a fost anihilată, ci doar retopită. Totul s-a transformat, nimic nu s-a pierdut. Raţiunea şi-a dezvăluit cu acest prilej capacitatea de a recupera vechile mituri, de a le transfigura şi de a le împrumuta alibiul raţionamentului corect. Acesta a fost chiar cazul longevităţii. Desprinsă din registrul religios, ea a fost susţinută de ştiinţă… pentru a-şi putea păstra în cele din urmă atributele tradiţionale.

Balanţa înclina din ce în ce mai mult de partea vieţii terestre şi corporale. Cariera postumă a lui Cornaro stă mărturie. Puţini scriitori au şansa să cunoască o recrudescenţă a popularităţii la două secole după încetarea lor din viaţă. Acest lucru s-a întâmplat cu veneţianul nostru. Prima ediţie franceză a cărţii sale datează din anul 1647: coincidenţă semnificativă cu preocupările similare ale lui Descartes, manifestate în aceeaşi epocă, dar receptare în fond tardivă, la aproape un secol după apariţia originalului italian. Adevărata carieră franceză a lui Cornaro începe în anul 1701 cu două ediţii distincte. Au urmat ediţiile din anii 1704

şi 1707 şi, după o pauză, cele din anii 1772, 1782, 1783 şi 1785. Aşadar, potrivit catalogului Bibliotecii Naţionale, opt ediţii în cursul secolului al XVIII-lea! O popularitate similară se poate constata în Anglia şi Germania.

Nu au existat numai entuziaşti. Un Anti-Cornaro a apărut în anul 1702, exprimând critici la adresa rigorii regimului alimentar preconizat. Tendinţa era de a recomanda o moderaţie… mai puţin excesivă. Dar partizani, critici sau adversari, toţi erau de acord în privinţa scopului, şi anume cel de a te putea bucura cât mai mult de binefacerile vieţii.

În fapt, dintre soluţiile longevităţii, varianta Cornaro era cea mai

puţin ambiţioasă; ea nu avea nimic comun cu recordurile mitologice. La cealaltă extremă îşi fac apariţia nemuritorii. Contele de Saint-Germain povestea cui voia să-l asculte amintiri din vremea lui Carol Quintul şi a lui Francisc I. Uneori, depăşind măsura, devenea contemporan cu Iisus Cristos, era unul dintre convivii nunţii din Cana. Acest om „care nu moare şi care ştie totul", cum îl caracteriza Voltaire, a făcut o impresie puternică în înalta societate, inclusiv asupra lui Ludovic al XV-lea şi a doamnei de Pompadour.

La un moment dat, nemuritorul conte a dispărut (nimeni nu cutează a spune că a încetat din viaţă). Locul nu a rămas mult timp vacant. Istoriilor sale fabuloase le-au urmat cure nu mai puţin fabuloase. Franz Mesmer a recurs la „magnetismul animal", fluid miraculos apt să vindece bolile. Mai tradiţionalist, Alessandro Cagliostro, pe numele lui adevărat Giuseppe Balsamo, lăuda, potrivit exemplului contelui de Saint-Germain, virtuţile unui elixir al vieţii.

Merită să reflectăm asupra succesului deosebit înregistrat de cele trei personaje. Ne aflăm în centrul unei mici lumi sceptice şi libertine, în principiu debarasată de orice prejudecată. Aceşti oameni ce par a nu crede în nimic, poate doar, într-o mică măsură, în filosofie şi ştiinţă, erau taman buni să cadă în prima cursă întinsă de o inteligenţă speculativă. Necrezând în nimic, erau gata să creadă orice.

În mod vădit, raţiunea nu te face mai înţelept. În secolul al XVIII-lea, oamenii cultivaţi nu s-au arătat mai puţin predispuşi la mitologie decât „ignoranţii" lumii preştiinţifice. Pentru Raţiune şi Ştiinţă nu există imposibilul. Ca şi pentru Religie.

Firește, iluminaţii şi savanţii autentici nu mergeau pe acelaşi drum. Dar cazurile extreme evocate demonstrează supravieţuirea unei „sensibilităţi mitice" pe care o regăsim, fie şi sub forme atenuate, la toate nivelurile. Naturaliştii şi medicii căutau să definească cu argumentele ştiinţei durata naturală a vieţii omului şi, pornind de aici, să propună mijloacele care să-l ajute să parcurgă intervalul până la capăt. Iar pentru ei intervalul acesta era sensibil mai lung decât speranţa de viaţă obişnuită. Cei mai optimişti mergeau până aproape de limitele „fixate" de contele Saint-Germain: aveau impresia că au ajuns la concluzii inedite în realitate nu făceau decât să reformuleze arhetipul, reiterând, cu ajutorul unor argumente mai mult sau mai puţin noi, tot ce se credea că se cunoaşte de multă vreme despre longevitate.

Legile mecanicii şi durata de viaţă: formula lui Buffon

BUFFON A FOST cel mai moderat dintre toţi; ideile lui pe această temă apar în lucrarea Istoria naturală*, publicată începând din anul 1749. Marele naturalist francez nu credea că performanţele biblice în materie de longevitate sunt repetabile. Admitea bucuros că omul ar fi putut trăi odinioară peste nouă sute de ani (dacă nu din pură convingere, cel puţin pentru a evita neplăcerile), dar această speranţă de viaţă ieşită din comun se explica prin condiţii fizice nu mai puţin excepţionale.

Lumea se găsea pe atunci la începuturi şi era lipsită de consistenţă. „Suprafaţa pământului trebuie să fi fost mult mai puţin solidă şi mai puţin compactă imediat după creaţie". Materia era rarefiată şi suplă, la fel şi organismul uman, mai cu seamă oasele şi muşchii, la fel şi hrana. Iată cum se explică gigantismul primilor oameni şi mai ales speranţa lor de viaţă. Organismul se maturiza şi îmbătrânea mai lent. Treptat, materia s-a întărit. Buffon riscă ipoteza „că durata vieţii omului s-a diminuat puţin câte puţin pe măsură ce suprafaţa pământului s-a solidificat prin acţiunea continuă a gravitaţiei". În timpul regelui David, procesul era încheiat: materia şi omul îşi dobândiseră echilibrul actual.

Note:

— Trad., selecţie şi note de Mioara şi Pan Izverna; prefaţă de Irina Mavrodin. Editura Univers, Bucureşti, 1984 (n.ed.).

Avem impresia că-l ascultăm pe Sfântul Augusun, un Sfânt Augustin transpus în limbaj ştiinţific modern. Matu-salem continua să rămână Matusalem, dar explicat ştimtitic o mică capodoperă de recuperare raţionalista a figurilor imaginarului tradiţional… tot.

Dacă longevitatea biblică găsea un sprijin în ştiinţa aceeaşi demonstraţie menţinea longevitatea actuala între limite mult mai modeste: o sută de ani sau cel puţin nouăzeci, cu anumite excepţii asupra cărora Buffon nu insist*De altfel, o sută de ani nici nu era prea rău, data fund speranţa de viaţă reală, apreciată în epocă la sub treizeci de am. Printre personajele de oarecare notorietate singuru' care a respectat ad Htteram consemnul lui Buff on a *>** «» * mort în 1757 la fix o sută de ani. Cât despre Buffon el a murit în 1788 la optzeci şi unu de ani, o vârsta frumoasă, dar aflată puţin sub limita „naturală".

În principiu şi în mod democratic, toată lumea avea dreptul la această sută de ani. Cifra era utscrisim-e naturii. În acest caz, la ce bun

să te chinuieşti plul lui Cornaro? Fiecare constituţiement îşi au un anumit mod de viaţă. Debilii îngrijească, dar cu ce i-ar ajuta asta pe ce! prim de vitalitate „Este probabil necesar ca un corp să-şi utilizeze toate energiile… Ce am câştiga oare prin dietă şi Puni? Cel puţin, putem trăi după placul inimii, bucurându-ne cu adevărat de viaţă. Dimpotrivă, nu există mă o şansa-d = a sparge norma". Speranţa de a-ţi prelungcu leacunepură imaginaţie. „Panaceul, oricare i-ar fi compozit*, transfuzia de sânge şi celelalte mijloace propuse pentru a intme sau imortaliza corpul sunt cel puţin la fel de himerice Pe cât de fabuloasă este fântâna tinereţii".

Mediul geografic, mediul social şi hrana par la tel de puţin importante:

Dacă ne gândim că europeanul, negrul, chinezul, americanul, omul civilizat, sălbaticul, bogatul, săracul, orăşeanul, săteanul, atât de diferiţi între ei în rest, seamănă în această privinţă şi au aceeaşi măsură, acelaşi interval de parcurs de la naştere până la moarte; că diferenţele de rasă, climă, hrană, confort nu influenţează în vreun fel durata vieţii […] recunoaştem că durata vieţii nu depinde nici de obiceiuri, nici de moravuri, nici de calitatea alimentelor; că nimic nu poate schimba legile mecanicii care ne reglează numărul anilor…

Frumoasă expresie: „legile mecanicii care ne reglează numărul anilor…" Omul este o maşină construită după un brevet unic, multiplicat în sute de milioane de exemplare, încurajată de Raţiune, fizica începea să pună lucrurile în ordine; ea nu mai putea tolera anarhia ce caracterizase până atunci piramida vârstelor.

Evident, dat fiind că nu toţi oamenii mor la nouăzeci sau la o sută de ani, Buffon a acceptat o anumită fluctuaţie, datorată eventual „excesului de hrană" sau „regimurilor alimentare prea severe" (aviz adepţilor lui Cornaro), poate şi calităţii aerului (era recomandat aerul de munte). Dar impactul acestor factori este considerat cu totul secundar. Se impune o concluzie: „Omul care nu moare de boli accidentale poate trăi pretutindeni nouăzeci sau o sută de ani".

Cum mecanica este cea care comandă, această durată se exprimă printr-o formulă elementară. Reluând o idee a lui Aristotel – nimic nu este nou sub soare! –, Buffon constată existenţa unui raport exact între creşterea organismului şi speranţa sa de viaţă: „Într-un anume fel, durata totală a vieţii se poate măsura prin timpul de creştere".

În ultimele două secole, această „găselniță" nu a încetat să joace un rol major în dezbaterea problemei longevității. Ce poate fi de fapt mai seducător: trebuie doar să înmulțim numărul anilor necesari creșterii cu cifra care exprimă raportul constant dintre aceasta și speranța de viață.

În epoca patriarhilor, pubertatea se prelungea până la o sută treizeci de ani – iată un aspect în privința căruia Buffon pare bine informat. Înmulțiți acest număr cu șapte și veți obține nouă sute zece ani, rezultat care exprimă speranța de viață în epocă. În zilele noastre, pubertatea apare în jurul vârstei de paisprezece ani. Înmulțiți tot cu șapte: cei nouăzeci și opt de ani care rezultă, aproape o sută, exprimă speranța de viață a omului actual.

Calculul nu prezintă în sine nicio dificultate; în schimb, ceea ce știm mai puțin sunt cele două cifre care trebuie înmulțite. Buffon pare să ezite între mai multe vârste distincte ce ar marca limitele creșterii: „Omul crește în înălțime până la șaisprezece sau optsprezece ani, dar toate părțile corpului ajung la maturitate (la dimensiunea maximă) abia la treizeci de ani". Iată așadar altă constantă: „omul, căruia îi trebui-e treizeci de ani pentru a crește, trăiește nouăzeci și opt sau o sută de ani". Atunci ce luăm ca bază: paisprezece, șaisprezece, optsprezece sau treizeci? înmulțim paisprezece cu șapte sau treizeci cu trei? De ce nu treizeci cu șapte, câștigând astfel încă o sută de ani?

Puțin satisfăcuți de această barieră implacabilă care bloca drumul în apropierea „bornei" cu numărul o sută, succesorii lui Buffon au reluat calculul pentru a-l face mai eficient.

Hufeland și macrobiotica

UN PAS DECISIV a fost făcut de Albrecht von Haller (1708 – 1777), naturalist, fiziolog și poet elvețian. Lucrarea Elementa physiologia e corporis humani (Elemente de fiziologie ale corpului omenesc), publicată în opt volume între anii 1757 și 1766, a exercitat o influență notabilă asupra teoriei și practicii medicale în Epoca Luminilor. Dacă Buffon a trecut repede peste marii centenari, considerându-i excepții puțin semnificative, Haller s-a oprit mai ales asupra acestui subiect. El a recenzat o mie de cazuri de persoane care au trăit între o sută și o sută zece ani, șaizeci de cazuri între o sută zece și o sută douăzeci, douăzeci și nouă de cazuri între o sută douăzeci și o sută treizeci, cincisprezece cazuri între o sută treizeci și o sută patruzeci, șase cazuri între o sută patruzeci și o sută cincizeci și un caz

– cel al lui Jenkins, vechea noastră cunoştinţă – de deces survenit la o sută şaizeci şi nouă de ani. Evident, Buffon subestimase importanţa acestei categorii. Erau excepţii? Poate, dar excepţii semnificative, dovedind capacitatea naturii umane de a depăşi chiar cu mult limita celor o sută de ani.

Haller a tras o concluzie ciudată din această statistică, şi anume, faptul că „omul este fiinţa care trăieşte cel mai mult", mai mult decât orice animal. El a adăugat chiar că „limita extremă a vieţii omului nu este câtuşi de puţin mai mică de două secole". Era exact dublul vârstei admise de Buff on. Totul se justifica printr-un tabel în care figura doar un singur individ ce depăşise o sută cincizeci de ani!

Din aceste cazuri şi statistici, spiritul sistematic caracteristic Epocii Luminilor nu putea decât să fabrice o ştiinţă. Aceasta s-a numit macrobiotică. Actul ei de naştere datează din 1796, an în care medicul german Christoph Wilhelm Hufeland (1762 – 1836) a publicat lucrarea Makrobiotik, oder die Kunst das menschliche Leben zu veridngern (Macrobiotică sau arta de a prelungi viaţa omului). Am citat mai sus din lucrare. Hufeland a avut o carieră remarcabilă: a fost profesor la universităţile din Jena şi Berlin şi medicul regelui Prusiei; dar şi mai remarcabilă a fost cariera cărţu şi teoriilor sale.

Fără a fi conştient, Hufeland a procedat de fapt la o recuperare a mitului vârstei de aur. El nu aspira să inventeze un om diferit, ci pur şi simplu să-l facă pe omul modern să beneficieze de avantajele de care se bucura strămoşul lui la începuturile lumii:

Pe când oamenii primitivi, simpli şi harnici, adevăraţi copii ai naturii, nu erau decât păstori, vânători sau agricultori, ei atingeau de regulă vârste foarte înaintate; dar de îndată ce au încetat să fie fideli naturii şi s-au dedat exceselor civilizaţiei, plăcerilor şi luxului, viaţa lor s-a scurtat considerabil. O revoluţie care ar face ca un popor cu o civilizaţie. avansată să revină la o stare mai apropiată de natură i-ar permite să atingă limita naturală a vieţii, la fel ca în trecut.

Să reţinem cuvântul „revoluţie". Ne aflăm în anul 1796; oare ce propunea Revoluţia Franceză dacă nu restabilirea echilibrului natural al vieţii sociale şi individuale?

Dar oare care ar fi acea faimoasă limită naturală a vieţii? Reluând ipoteza lui Haller, Hufeland apreciază limita extremă, limita ideală sau potenţială, la un mai puţin de două sute de ani. Fără îndoială, o limită distinctă de durata relativă, determinată de o

anumită stare biologică şi de civilizaţie, socotită pentru moment puţin satisfăcătoare.

Nu trebuie să credem că în zilele noastre omul se naşte cu un potenţial de viaţă suficient pentru a acoperi o existenţă de o sută cincizeci sau două sute de ani. Din nefericire, aceasta este soarta generaţiei actuale: deseori, greşelile părinţilor se răsfrâng asupra copiilor, care le ispăşesc printr-o moarte prematură. Să ne gândim şi la numărul incalculabil de boli ori de alte accidente care „rod", pe faţă sau pe ascuns, firul vieţii noastre şi ne vom convinge că astăzi este mai greu ca oricând să ajungem la limita pe care natura umană ar putea-o realmente atinge.

Nu trebuie să disperăm. Dacă omul este programat să trăiască două sute de ani, obstacolele vor fi până la urmă învinse şi această tranşă normală de viaţă îi va fi asigurată.

Argumentele ştiinţifice care i-au permis lui Hufeland să avanseze o atare certitudine nu erau foarte numeroase, dar păreau să aibă greutate. În primul rând, evident, statistica lui Haller. Dacă există oameni capabili să trăiască o sută cincizeci şi chiar o sută şaizeci şi nouă de ani într-un mediu biologic şi social degradat, suntem îndreptăţiţi să riscăm afirmaţia că o limită naturală de două secole nu prezintă nimic exagerat, ci dimpotrivă.

În plus, era vorba despre faimoasa autopsie efectuată de Harvey pe cadavrul lui Thomas Parr. Acest om, ale cărui organe interne se găseau într-o stare perfectă, ar fi putut să mai trăiască o jumătate de secol.

Trebuiau de asemenea reluate şi analizate datele genealogice ale Bibliei. În această privinţă, Hufeland nu era de acord cu Buffon: el refuza să creadă că omul fusese diferit la începutul lumii. Pe de altă parte, el nu-şi propunea să conteste textul sacru. Problema de rezolvat privea exclusiv calendarul. Se făcuse o descoperire remarcabilă: înainte de Potop, anul nu dura probabil decât trei luni, apoi a crescut la opt, pentru a se stabiliza în cele din urmă la douăsprezece. Tot ce spune Biblia este riguros exact, cu precizarea că numărătoarea trebuie făcută după trei sisteme de calcul diferite.

Asta înseamnă că Matusalem trăise de fapt două sute patruzeci şi doi de ani, durată puţin superioară limitei de două secole, de altminteri o limită convenţională şi flexibilă. La drept vorbind, sursa reală, deşi nemărturisită, a specialiştilor în longevitate din epoca

Raţiunii pare să fi rămas tot Biblia. În fond, nu era vorba decât de a adapta tradiţia biblică la exigenţele ştiinţifice moderne. Cât despre metoda raţionalistă pusă în aplicare, ea provoacă zâmbete, căci pentru a împărţi anul în patru, oamenii nu au aşteptat secolul al XVIII-lea şi Epoca Luminilor. Raţionalişti fără să o ştie, Pliniu şi contemporanii Sfântului Augustin recurseseră la aceeaşi stratagemă.

Noul orizont de două sute de ani presupunea şi refacerea calculului lui Buffon. Nu se punea problema contestării formulei, trebuiau schimbate doar cifrele.

Putem stabili drept principiu – decide Hufeland – faptul că un animal trăieşte de opt ori mai mult decât timpul care îi este necesar pentru a creşte. Or, în starea obişnuită [...], omul are nevoie de douăzeci şi cinci de ani pentru a atinge limita ultimă a perfecţiunii fizice, ceea ce îi conferă o durată absolută de două sute de ani.

De opt ori douăzeci şi cinci: într-adevăr, rezultatul este două secole.

În felul acesta, combinând statistica, autopsia, Biblia şi tabla înmulţirii, demonstraţia era făcută: omul părea destinat să trăiască două sute de ani!

Clima, alimentaţia şi dragostea

SĂ MAI RĂMÂNEM PUŢIN în compania lui Hufeland pentru a fixa câteva aspecte particulare ale noii ştiinţe.

În primul rând, amplasarea geografică a fenomenului. Oare există regiuni privilegiate? Am fi tentaţi să spunem că sunt cele în care starea civilă se află într-o situaţie precară. Dar această eventualitate nu pare să-i deranjeze din cale-afară pe specialiştii în longevitate. Ne amintim că, practic, Buffon a anulat influenţa mediului; pentru el, doar maşina umană conta. O astfel de interpretare era în spiritul secolului, dar la fel era şi versiunea contrară, care miza pe influenţa decisivă a mediului. În ambele cazuri, sistemul funcţiona fără greş, sub înalta supraveghere a legilor ştiinţifice; pentru spiritul Epocii Luminilor, acesta era lucrul esenţial.

În problema influenţei mediului, tonul în epocă îl dădea Montesquieu; potrivit teoriei expuse în Despre spiritul legilor*, configuraţia naţiunilor şi a statelor, Note:

— Trad. şi note de Armand Roşu; studiu introductiv de Dan Bădărău. 3 vol., Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1964 – 1970 (n.ed.).

structurile sociale, moravurile şi mentalităţile, totul se explică

prin geografie şi mai ales prin climă. De fapt, nu era decât o reelaborare. Hipocrat spusese esenţialul, inclusiv despre impactul mediului asupra longevităţii.

În această controversă, Hufeland se află mai aproape de Hipocrat şi de Montesquieu decât de Buffon. El dezvoltă sugestiile marelui medic grec cu un spirit sistematic înrudit cu determinismul geografic şi climatic al filosofului francez. Avem tot interesul – explică el –, dacă vrem să ajungem cu adevărat bătrâni, să trăim într-o ţară care prezintă o anumită uniformitate climatică, unde nu domină frigul ori căldura extreme, umiditatea ori seceta. De altminteri, trebuie să distingem longevitatea normală de „superlongevitate". Longevitatea normală se poate acomoda cu variaţiile de climă: este cazul Germaniei, unde oamenii trăiesc destul de mult. Dar rar se întâmplă ca un german să ajungă la o vârstă foarte înaintată din cauza acelor blestemate capricii atmosferice care îi uzează forţele şi îi solicită excesiv organele.

Clima rece este cea mai favorabilă. „Locurile situate la înălţime îi întreţin mai bine pe bătrâni, mai ales pe cei foarte în vârstă, decât cele de la şes". Dar, atenţie, nu trebuie depăşită o anumită altitudine. Gheţarii nu sunt favorabili sănătăţii. Munţii Scoţiei sunt preferabili celor din Elveţia. Aceeaşi regulă se aplică ţărilor nordice, unde durata de viaţă este sensibil mai ridicată decât în ţările calde; dar nu trebuie să perseverăm în această logică până la a ne instala în Groenlanda. Frigul excesiv scurtează durata de viaţă.

Dacă sunteţi în situaţia de a putea alege, optaţi pentru o insulă. Mitul insulei, persistent de-a lungul secolelor, a cărui remarcabilă materializare în Epoca Luminilor a fost paradisul polinezian, nu putea lipsi dintr-o discuţie asupra longevităţii. Insulele „au fost dintotdeauna şi continuă să fie, la fel ca peninsulele, leagănul bătrâneţii. Oamenii trăiesc acolo mai mult decât pe continentele situate la aceeaşi latitudine". Astfel se explică simplu speranţa de viaţă superioară a englezilor şi chiar a danezilor faţă de germani. Apa de mare îşi aduce la rându-i contribuţia; pentru a fabrica centenari, este preferabilă apei dulci, ca să nu mai vorbim despre apele stătătoare, care sunt extrem de nocive. „Iată de ce întâlnim atât de des marinari ajunşi la vârste foarte înaintate". În concluzie: Anglia, Danemarca, Suedia şi Norvegia sunt campioanele longevităţii!

Nu se trăieşte mult nici în opulenţă, nici în mizerie. Un regim alimentar echilibrat este tot ce poate fi mai convenabil (revizuire „prin

adaos" în raport cu dieta lui Cornaro). Trebuie să rămânem fideli naturii şi legilor ei, să ducem viaţa simplă a locuitorilor de la ţară, a agricultorilor şi a marinarilor. Hufeland recomandă şi vegetarianismul. El constată că un număr mare de centenari nu au consumat niciodată carne. Şi exerciţiul fizic este prielnic. Şi, nu mai puţin, o oarecare atracţie pentru celălalt sex.

Toţi bărbaţii care au ajuns la o vârstă înaintată au fost mai degrabă căsătoriţi de mai multe ori decât o singură dată, ultima căsătorie contractând-o la adânci bătrâneţi. Nu este citat niciun celibatar care să fi depăşit o sută de ani. Regula se aplică atât femeilor, cât şi bărbaţilor.

În orice caz, femeile rămâneau în umbră la capitolul longevităţii maxime, ca şi în toate celelalte. Aici exista un paradox: la vârste înaintate ajungeau mai multe femei decât bărbaţi, dar din grupul privilegiat numai bărbaţii „reuşeau să atingă limita maximă de viaţă".

Echilibrul şi moliciunea corpului femeii par să-i confere pentru o perioadă un câştig de timp, ba chiar să-l protejeze de factorii distructivi, dar pentru asigurarea unei existenţe cu adevărat îndelungate este imperios necesară vigoarea bărbatului.

Bărbatul pornea singur la cucerirea longevităţii. De fapt, nu era complet singur. Femeile îl însoţeau, dar, fără îndoială, nu femei de vârsta lui!

În fine, am reuşit! Să trăieşti două sute de ani într-o stare de decrepitudine avansată ar fi fost un proiect puţin atrăgător. Noii magicieni ai longevităţii promiteau o bătrâneţe verde, dinţi noi şi un apetit de viaţă înnoit, în care sexualitatea – potrivit arhetipului – reprezenta una dintre atracţiile majore.

Fără să revenim la Longueville, ale cărui performanţe le-am menţionat, prezentăm două exemple în acelaşi spirit:

Un anume baron Baravicino de Capellis a murit în 1770 la Mezan, în Tirol, la vârsta de o sută patru ani. Se căsătorise de patru ori, prima oară la paisprezece ani şi a patra oară la optzeci şi patru. Ultima soţie i-a dăruit şapte copii, iar la moartea lui era însărcinată cu al optulea.

Un anume Drakenberg, născut în anul 1626, a servit până la nouăzeci şi unu de ani în flota regală ca marinar şi a stat în sclavie la turci cincisprezece ani, timp în care a avut parte de cea mai neagră mizerie. La vârsta de o sută unsprezece ani, dorind în sfârşit să se

bucure de odihnă, a hotărât să se căsătorească şi a luat de nevastă o femeie de şaizeci de ani, căreia i-a supravieţuit. La o sută treizeci de ani s-a îndrăgostit de o ţărancă tânără care, cum ne putem închipui, i-a întors spatele. Pentru a se consola, a făcut propuneri mai multor femei; în cele din urmă, văzându-se respins din toate părţile, s-a resemnat cu condiţia de văduv, în care a mai trăit şaisprezece ani. A murit" în 1772, în cel de-al o sută patruzeci şi şaselea an al vieţii.

Tristă poveste de dragoste, dar foarte edificatoare pentru noua tinereţe care va marca al doilea secol al existenţei noastre!

Rousseau şi Condorcet: de la vârsta de aur la un viitor luminos

DACĂ SE DĂ LA O PARTE LUSTRUL RAŢIUNII, din secolul al XVIII-lea rămâne un imens elan mitic, situat sub semnul vârstei de aur. Din această perspectivă trebuie să-l înţelegem pe Hufeland, raportându-l îndeosebi la Jean-Jacques Rousseau şi la marchizul de Condorcet.

Filosofia luministă şi-a criticat acerb societatea, confruntând-o cu perfecţiunea timpurilor de la începutul lumii sau cu cea a timpurilor viitoare, sau cu amândouă deodată. Ideea de progres făcea primii paşi, paşi care anunţau un marş triumfal. În definitiv, nu era decât metamorfoza vârstei de aur în viitor luminos. Omenirea traversa o fază nefericită; dar toate se vor schimba în bine de îndată ce se va regăsi calea cea bună.

Longevitatea se supunea cu docilitate ideologiei. Omul originar nu putea fi decât sănătos şi viguros. Civilizaţia este cea care a corupt moravurile şi sănătatea. Idee exprimată apăsat de Jean-Jacques Rousseau în Discurs asupra inegalităţii dintre oameni (1755). Potrivit lui Rousseau, fiinţa omenească a fost înzestrată cu un „temperament robust şi aproape inalterabil", prezentând „toată vigoarea de care este capabilă specia". Omul trăia, la fel ca animalele, până la limita naturală a vieţii sale. Nu existau boli; ele sunt un subprodus al civilizaţiei, al inegalităţilor şi al exceselor sale: exces de muncă, exces de lene, exces de bunăstare sau „exces" de sărăcie. Dintre suferinţe, „primitivii" nu cunosc decât rănile şi bătrâneţea: iată starea naturală a omului, stare în care trebuie să încercăm să ne reintegrăm – bineînţeles, fără a renunţa la anumite cuceriri ale civilizaţiei.

Remarcăm în acelaşi timp schimbarea perspectivei şi perpetuarea structurilor. Rolul patriarhilor biblici şi al oamenilor vârstei de aur a fost preluat de primitivi, iar filosofia se instala în locul

mitologiei.

Pentru Condorcet, vârsta de aur figura la celălalt capăt al evoluţiei. Proiectul său era un semn al timpurilor şi, mai exact, era rodul Revoluţiei Franceze. Către sfârşitul secolului al XVIII-lea, progresul s-a accelerat brusc. Revoluţia oferea lumii o cură de întinerire, îi deschidea perspectiva unui salt uriaş spre viitor. Nu trebuiau pierdute valorile vârstei de aur, coerenţa şi armonia primordiale. Dar se putea spera mai mult. Reintegrarea omului originar nu părea suficientă. El trebuia transformat, trebuia inventată o fiinţă omenească nouă.

Lucrarea Esquisse d'un tableau historique des progres de l'esprit humain (Schiţa tabloului istoric al progreselor spiritului uman) a fost redactată de Condorcet în anul 1793; a apărut doi ani mai târziu, după moartea tragică a filosofului, victimă a timpurilor noi pe care le slăvise. Ultimul capitol, „Despre progresele viitoare" ale spiritului uman", are legătură cu subiectul nostru; el anunţă o veritabilă revoluţie în domeniul longevităţii. Nimic mai logic: dacă era revoluţie, totul trebuia revoluţionat. Într-o lume restructurată în care domneau egalitatea dintre clase şi naţiuni şi fraternitatea universală, şi natura umană trebuia să se schimbe.

Progresul se va manifesta deopotrivă în ordinea socială şi în ordinea biologică. Naturaliştii constataseră o anumită variabilitate în interiorul speciilor, prolog al evoluţionismului secolului viitor. Totul se înlănţuia perfect: egalitatea socială va pune capăt abuzurilor, mizeriei şi opulenţei; ştiinţa, medicina şi igiena vor învinge bolile, iar speranţa de viaţă va creşte în mod corespunzător.

În acest punct apare o ipoteză extraordinară. Condorcet nu spune nimic despre limita naturală a vieţii. El nu promite „omului nou" nicio sută, nicio sută cincizeci, nici două sute de ani. Părerea lui este că durata vieţii nu ar trebui să se supună vreunei limite fatale. Ea va creşte neîncetat odată cu ritmul general al progresului. Tot ce se poate afirma este că „omul nu va fi nemuritor", dar victoria Revoluţiei şi perfecţiunea timpurilor noi par să ofere fiecărui individ o şansă reală de a traversa secolele.

Note:

„Trad. S. Antoniu, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1958 (n.trad.).

Să reţinem faptul că omul nu va fi nemuritor; moartea pare să fie ultimul obstacol tradiţional pe care Condorcet continuă să-l

respecte. Dar să reţinem şi faptul că longevitatea nu mai este limitată nici la cei două sute de ani prevăzuţi de Haller şi Hufeland.

Un mit laicizat, burghez, progresist şi masculin

ŞINELE FIIND BINE AŞEZATE, locomotiva longevităţii a putut traversa imperturbabil şi în viteză secolul al XIX-lea. Progresul, Ştiinţa, Evoluţia, totul crea un climat favorabil. Este adevărat, pentru moment, calea indicată de Condorcet părea puţin practicabilă. Fără îndoială, se avansa spre viitor, dar drumul se dovedea mai lung decât se prevăzuse. Deocamdată, armonia promisă de Revoluţie era puţin sesizabilă. Fuseseră reţinute doar proiectele mai realiste. Conform metodei ştiinţifice, trebuiau separate posibilităţile prezente de perspectivele mai mult sau mai puţin îndepărtate.

Macrobiotica lui Hufeland continua să se bucure de un prestigiu incontestabil. Cartea a preluat ştafeta vechiului best-seller al lui Cornaro, ce risca să pară cam masochist elitei burgheze din epocă; a fost tipărită în franceză în anul 1809 şi reeditată în 1824, 1838, 1871 şi 1896. A fost tradusă în majoritatea limbilor europene, şi chiar în chineză; chinezii, aceşti virtuozi ai longevităţii, aveau astfel posibilitatea să compare vechile lor precepte cu noile cuceriri ale medicinei europene.

Înainte de a trece la un inventar amănunţit, să facem bilanţul trăsăturilor distinctive ale longevităţii moderne, schiţate încă din Epoca Luminilor şi cristalizate complet în cursul secolului al XIX-lea.

Putem caracteriza această versiune modernă drept un mit laicizat, burghez, progresist şi masculin, adjective ce exprimă valorile dominante ale unei societăţi şi ale unei epoci.

Mit laicizat, căci punea în discuţie exclusiv omul biologic şi corpul său. Mult timp suport al longevităţii, sfinţenia devine pur şi simplu înţelepciune, înscrisă într-un corpus de reguli practice, adaptate la rândul lor gusturilor vremii şi prejudecăţilor sociale. În fapt, mitul nu a fost doar secularizat, ci a devenit divergent în raport cu căutarea nemuririi spirituale. Pe măsură ce se diminua speranţa nemuririi, se afirma ca o soluţie compensatorie. Avatarurile longevităţii ilustrează astfel procesul de desacralizare a lumii. Se investea în viaţa corporală ceea ce se pierduse în lumea de dincolo.

Mit burghez, căci Valorile invocate se potriveau perfect cu mentalitatea burgheză, delimitându-se simultan de risipa aristocratică şi de lipsurile claselor sărace. Într-un articol lung consacrat

longevităţii, Grand Dictionnaire universel du XIXe siècle (Marele Dicţionar universal al secolului al XIX-lea), editat de Pierre Larousse în perioada 1866 – 1876, recomanda pentru a trăi mult „un regim de viaţă foarte regulat, lipsit de orice exces, scutit de eforturile exagerate ale corpului sau spiritului"; muncitorul manual şi savantul se găseau deopotrivă departe de norme! Şi viaţa sexuală trebuia reglată perfect; abstinenţa nu era bună, dar nici relaţiile extraconjugale (pentru a nu mai vorbi de vicii mai grave). Arta de a trăi mult se confunda cu arta de a trăi pur şi simplu, cu arta de a trăi recomandată (chiar dacă nu întotdeauna practicată) de morala burgheză în vigoare.

Mit progresist, căci ştiinţa, progresul, viitorul trebuiau să asigure împlinirea fiinţei omeneşti. Religia ştiinţei, atât de caracteristică epocii, a sfârşit prin a anula noţiunea de imposibil. Imaginarul ştiinţific a preluat funcţia imaginarului magic tradiţional. Ce îi era refuzat astăzi omenirii îi va fi fără îndoială permis mâine. Istoria se înscria în durata lungă.

Omul venea de departe şi cariera lui se anunţa extrem de lungă. El va avea timpul şi mijloacele necesare pentru a-şi materializa toate dorinţele.

Vârsta de aur părăsea complet epoca preistorică, instalându-se exclusiv în viitor în privinţa longevităţii, sălbaticii şi primitivii nu mai erau în măsură să dea lecţii; speranţa lor de viaţă se reducea rapid. Se sfârşise cu iluziile Epocii Luminilor. Omul occidental, omul erei tehnologice, nu trebuia să mai privească în urmă. Dimensiunea esenţială a existenţei sale devenea viitorul, un viitor plin de promisiuni, inclusiv pe frontul luptei împotriva morţii.

Dar asta nu îl împiedica să arunce din când în când ocheade la patriarhii biblici şi la anumiţi campioni medievali şi moderni ai longevităţii-Ei nu puteau fi ignoraţi, căci erau singurele argumente „vii" ale posibilităţii de realizare a proiectului. În fapt, ştiinţa, progresul şi viitorul nu făceau decât să recupereze arhetipul şi să-i reformuleze manifestările tradiţionale.

Mit masculin, în sfârşit, căci longevitatea rămânea în primul rând apanajul bărbaţilor. Strategie admirabilă vizând şi în acest domeniu deprecierea femeii. Larousse-xA relua argumentaţia lui Hufeland: „Femeile – afirmă articolul citat – ajung la o vârstă mai înaintată decât bărbaţii; dar bărbaţii par să furnizeze limitele extreme ale longevităţii". Era foarte posibil ca femeile în vârsta să fie mai

numeroase decât bărbaţii; dar „superbătrânii" erau bărbaţi propulsaţi de o forţă vitală superioara-Inutil să precizăm că, în felul acesta, se comparau femei reale cu bărbaţi fictivi. În Larousse figura şi o listă de femei centenare, „copleşită" de numărul impresionant de recorduri masculine. Dicţionarul cita cunoscuta enumerare din Istoria naturală a lui Pliniu, aparent unicul document disponibil pe această temă în epocă. Cel puţin în această privinţă, matroanele romane se prezentau mai bine decât soţiile din secolul al XIX-lea.

Despre exploatarea politică a longevităţii

LONGEVITATEA a fost dintotdeauna sensibilă la valorile r şi la ierarhiile cetăţii, dar în această eră de răsturnări sociale şi instituţionale, ea s-a politizat şi mai mult, manifestându-se uneori ca mit politic.

În 23 octombrie 1789, Adunarea Naţională şi-a întrerupt lucrările pentru a omagia un personaj neobişnuit: un bătrân în vârstă de o sută douăzeci de ani, originar din Jura, doreşte să vadă celebra instituţie „care i-a eliberat patria de lanţurile servituţii". Omul este introdus în sală. Deputaţii se ridică în picioare. I se votează o subvenţie. Intervenţii pasionate celebrează în el un simbol viu al istoriei: „un bătrân pe care natura l-a conservat pentru a fi martor la regenerarea Franţei". El nu putea părăsi această lume fără să zărească Pământul Făgăduinţei – precum odinioară Moise, şi tot la o sută douăzeci de ani!

Au trecut câteva decenii. Ne aflăm în plină Restauraţie. Valorile şi simbolurile invocate nu mai sunt aceleaşi. În anul 1822 se inaugurează statuia ecvestră a lui Ludovic al XIV-lea în Place des Victoires. Aşezat în fotoliu în faţa monumentului – alt martor privilegiat: Pierre Huiet, o sută şaptesprezece ani, cel mai bătrân militar francez. Prefectul de Paris îi înmânează crucea de onoare, gest însoţit de un discurs edificator:

„Contemporan al lui Ludovic al XIV-lea, primiţi acest însemn de onoare. Regele decorează. În dumneavoastră pe decanul soldaţilor francezi! Născut ca supus al marelui rege, aţi văzut succedându-se generaţiile; sunteţi martor că domnia şi gloria lui sunt nemuritoare!"

Longevitatea se adapta momentului politic. Într-o lume divizată între idealizarea viitorului şi nostalgia trecutului, longevitatea oferea sprijin tendinţelor opuse fără nicio discriminare, în mod inevitabil, cvasinemurirea marilor centenari s-a transformat în capital politic. În

cele două cazuri menţionate, ei întrupează într-un fel Franţa eternă în succesiunea generaţiilor. Opţiunea lor politică trebuia să fie opţiunea Franţei, iar traiectoria vieţii lor, calea hotărâtă de destin.

Galeria centenarilor

SCENELE POLITICE" PRECEDENTE sunt preluate din Galerie des centenaires anciens et modernes (Galeria centenarilor vechi şi moderni), volum publicat în anul 1842 de statisticianul Charles Lejoncourt. Lucrarea marchează o dată interesantă în istoria longevităţii: momentul în care statistica, aflată la începutul frumoasei ei cariere, pune stăpânire pe subiect. Longevitatea câştigă dintr-odată în precizie şi credibilitate. Ce poate fi mai puţin îndoielnic decât o serie statistică?

Inventarul stabilit de Lejoncourt este impresionant. Graţie lui, lumea centenarilor capătă o consistenţă neaşteptată. Miile de cazuri sunt grupate în trei serii distincte: prima conţine profesiile şi categoriile sociale, a doua – „marii centenari" cu vârste cuprinse între o sută douăzeci şi două sute de ani, iar a treia – recensămintele grupate pe ţări.

Aflăm astfel, bazându-ne pe cifre, că clericii trăiesc mult, favorizaţi de o „existenţă asigurată şi liniştită, îi dolce far niente". La cealaltă extremă se află artiştii, în special pictorii, afectaţi probabil de „inspirarea frecventă a substanţelor emanate de culori".

Printre campionii longevităţii figurează un agricultor ungur, mort la o sută optzeci şi cinci de ani, care s-a hrănit „doar cu legume", şi un păstor polonez, dispărut la o sută optzeci şi opt de ani; păstorul nu pusese gura pe votcă, „lucru extraordinar la ruşi", afirmă statisticiamil nostru, care confundă puţin naţiile. Recordul absolut revenea evident unui englez, mort în 1696 la fix două sute de ani. Termenul de două sute de ani este astfel confirmat.

Contrazicându-l pe Buffon, cifrele confirmă şi disparităţile geografice ale fenomenului. Reţinem concluziile lui Lejoncourt:

Cu excepţia părţilor Indiei în care domneşte o primăvară veşnică şi în care viaţa omului atinge uneori limite extreme, datele demonstrează că patria centenarilor se află în Europa, cu deosebire în regiunile nordice – Marea Britanie, Germania şi Rusia –, în timp ce, în general, existenţa are o durată scurtă în ţări cu climă caldă precum Spania sau Italia; cât priveşte Franţa, ea se menţine pe linia de mijloc. […] Se trăieşte mai puţin în zona ecuatorială decât în cea polară, mai

mult la deal decât la şes, mai mult la ţară decât la oraş.

Iată cum statistica este pusă în slujba unei combinaţii de mituri şi prejudecăţi vechi şi moderne. La fel ca în Antichitate, India rămâne o ţară cu o vitalitate exuberantă, în timp ce Anglia continuă să-şi etaleze recordurile tradiţionale. Deprecierea celorlalte părţi ale lumii în raport cu Europa şi a Sudului în raport cu Nordul se înscrie în mentalitatea specifică a secolului al XIX-lea. Europa, îndeosebi jumătatea septentrională, concentrează tot ce are omenirea mai bun şi dirijează calea progresului. Lejoncourt nu crede în longevitatea superioară a primelor generaţii de oameni. În acest sens, el are încredere în progres: longevitatea progresează şi va progresa în ritmul ameliorării condiţiilor de viaţă.

Tabelul impresionează prin numărul mare de centenari. Specia pare în plin avânt. Chiar Spania, ţară în care aparent oamenii mor tineri, raportează o listă lungă de persoane cu vârste între o sută şi o sută douăzeci de ani. Anglia prezintă un centenar la trei mii o sută de indivizi. Dar marea surpriză este Rusia, care se instalează – şi pentru multă vreme – în fruntea plutonului. Timp de două secole, centenarii îi vor oferi un argument suplimentar de vitalitate şi putere. Conform unei statistici întocmite în anul 1814, raportul era de un centenar la două sute patruzeci şi cinci de ruşi. În 1838, în Rusia au decedat nu mai puţin de o mie două sute treizeci şi opt de persoane de vârste cuprinse între o sută şi o sută şaizeci şi cinci de ani. Lejoncourt nu s-a îndoit o clipă de veridicitatea datelor – doar fuseseră furnizate de Ministerul de Interne al Rusiei!

Un personaj viu, uimitor de viu, evoluează printre enumerările seci şi statisticile abstracte citate în Galeria centenarilor. Este Noel des Quersonnieres, fost comisar general în armata franceză, în vârstă de o sută paisprezece ani. Se pare că omul l-a fascinat pe Lejoncourt, căci i-a schiţat un portret memorabil:

Un bătrân bine conservat; îi dai cu greu şaizeci de ani, are un fizic agreabil, este voinic, nu are riduri. Nu are nici infirmităţi, nici boli uşoare; nici urmă de surzenie; mânaâi este atât de sigură, încât continuă să se bărbierească singur, iar vederea îi este atât de bună, încât scrie şi citeşte fără ochelari.

La acest bătrân uimitor, sucul gastric pare să fie la fel de abundent ca la cel mai viguros adult: consumă două kilograme de pâine pe zi. Mănâncă de trei sau de patru ori pe zi, natura şi calitatea

alimentelor fiindu-i de altminteri indiferente. Seara, pe la ora opt, bea o ceaşcă de ceai cu mult zahăr, după care doarme adânc şi liniştit douăsprezece ore la rând. Niciodată, nici măcar în iernile cele mai aspre, nu îi sunt încălzite camera de culcare şi patul, căldura naturală părându-i-se suficientă.

Domnul des Quersonnieres are voce sonoră şi vibrantă. El cântă agreabil, fără să-i tremure glasul, ariete foarte spirituale compuse chiar de el. Are o statură mijlocie, iar constituţia-i este atât de viguroasă, încât la nouăzeci de ani s-a căsătorit cu o tânără englezoaică de şaisprezece ani, care a murit la naştere, lăsându-l cu un fiu.

Urmează detalii nu mai puţin impresionante despre memoria prodigioasă şi cultura enciclopedică a acestui personaj ieşit din comun.

Să fie oare domnul des Quersonnieres precursorul unei noi specii umane, al omului perfect sănătos şi al „tânărului centenar" de mâine?

Un anti-Cornaro francez şi gastronom

MANIFESTĂRILE LONGEVITĂŢII se regrupează într-un tablou complex, uneori plin de contraste. Fiecare puseu ideologic, fiecare prejudecată de clasă, fiecare mişcare ştiinţifică şi-a lăsat amprenta asupră-i.

De exemplu, dacă vrei să ştii cum vedea problema un aristocrat francez, cea mai bună soluţie este să te adresezi vicontelui de Lapasse, autorul unei cărţi confidenţiale destinate prietenilor, intitulată Considerations sur la durée de la vie humaine et les moyens de la prolonger (Consideraţii asupra duratei vieţii umane şi mijloacele de a o prelungi), apărută la Toulouse în anul 1845.

Vicontele este un adversar înverşunat al lui Cornaro. Francez şi meridional, el preţuieşte bucătăria aleasă. Vrea să trăiască mult fără să renunţe la plăcerile oferite de o masă bună. Din fericire, cercetările cărora li s-a consacrat i-au dat dreptate", pentru prelungirea vieţii, trebuie să procedezi exact invers de cum predicase asceticul veneţian: „După părerea mea, nimic nu este mai prielnic sănătăţii decât o hrană suculentă; [...] cel mai bun medic este bucătarul priceput". Un bucătar francez, firește, căci „bucătăria franceză îmi pare, fără doar şi poate, cea mai bună dintre toate". Calea către nemurire trece prin bucătăria franceză!

Patriot, vicontele este şi elitist. Strategia sa de longevitate se aplică exclusiv celor bogaţi. În ce-i priveşte pe săraci, ei se pot mulţumi

şi cu o hrană ordinară, lucru de altfel ştiinţific demonstrabil. Cei bogaţi au nevoie de o alimentaţie mai bogată, deoarece ei se consumă mai mult decât ceilalţi. Ei trebuie să compenseze efectele produse de pasiuni şi de necazuri asupra organismului lor sensibil şi nu mai puţin oboseala datorată studiilor – ca să nu mai vorbim de „atmosfera nocivă a saloanelor".

Sunt recomandate totuşi unele măsuri şi în beneficiul celor defavorizaţi: condiţii mai bune de muncă, o igienă convenabilă şi o hrană, dacă nu rafinată, în orice caz suficientă.

Fiecărei clase i se oferă o cale către longevitate. Dacă ne gândim bine, a fi francez, bogat şi gastronom reprezenta cea mai bună soluţie de salvare.

Poate electricitatea?

SPRE DEOSEBIRE DE VICONTELE DE LAPASSE, doctorul Leopold Turck era un om de stânga, un liberal şi un republican convins. A intrat în conflict cu Monarhia din Iulie* şi apoi, după paranteza republicană, cu regimul lui Napoleon al III-lea. Instalat ca medic la Plombières, s-a ocupat intens de problemele sociale.

Note:

— Monarhia din Iulie a urmat Revoluţiei din anul 1830; a Doua Republică (1848 – 1852) a precedat cel de-al Doilea Imperiu (1852 – 1870), condus de Napoleon al III-lea; în anul 1870, în Franţa se proclamă a Treia Republică (n.ed.).

Cartea De la vieillesse etudiee comme une maladie (Despre bătrâneţe studiată ca boală), apărută în anul 1854, îi reflectă firesc preocupările de medicină socială.

Dacă dorim să ne prelungim viaţa, argumentează doctorul Turck, cel mai bun mijloc ar fi să „sporim munca şi să generalizăm belşugul". Trebuie eliminată mizeria, care rămâne principala cauză a mortalităţii. Autorul îşi însuşeşte viziunea generoasă a lui Condorcet, afirmând, potrivit exemplului acestuia, că speranţa de viaţă ar trebui să progreseze semnificativ de la un secol la altul. Pentru viitorul apropiat, el prezice o medie de vârsta de o sută douăzeci de ani, perspectivă evident îmbucurătoare, mai ales raportată la media de patruzeci de ani înregistrată în Franţa în timpul celui de-al Doilea Imperiu.

Cum trebuie acţionat? în primul rând, trebuie eradicată mizeria. Apoi, trebuie puse în aplicare cuceririle ştiinţei. În această privinţă, o

pistă nouă şi promiţătoare părea să fie electricitatea.

Graţioasele evoluţii ale „zânei-electricitate" au marcat profund secolul al XIX-lea. Această doamnă nu putea refuza să-şi aducă o contribuţie la prelungirea vieţii; puţin mai târziu, ea îşi va da concursul la suprimarea vieţii prin intermediul scaunului electric. Leopold Turck a constatat o mare asemănare „între fluidul nervos şi fluidul electric". Astfel, devenea posibilă compensarea, cu ajutorul electricităţii, a slăbiciunilor sistemului nervos aflate la originea procesului de îmbătrânire.

Experienţele demonstraseră că „fluidul electric" sporea energia vitală. Această forţă se dovedise „destul de puternică pentru a deştepta în bulbi germenele adormit al părului şi a-i reda abundenţa şi culoarea din tinereţe". Regenerarea părului reprezenta probabil preludiul întineririi globale prin stimularea electrică a organismului.

Nefiind niciodată în criză de idei, doctorul Turck miza şi pe cloroform. El se gândise, nici mai mult, nici mai puţin, să-şi cloroformizeze pacienţii, adică să-i cufunde într-un somn îndelungat – un fel de hibernare menită să le conserve şi să le refacă potenţialul biologic.

Este interesant de notat că acest om de ştiinţă de stânga respecta Biblia nu doar în spiritul, ci şi în litera ei, mai bine spus, în cifrele ei. împărţirea la patru a vârstei patriarhilor îi părea o operaţie meschină; el continua să le atribuie o longevitate aproape milenară, deşi pe vremea lor electricitatea nu exista!

Biblia i-a folosit şi ca reper într-o scurtă dizertaţie asupra virtuţilor căldurii umane transmise de la un corp la altul: faimoasa metodă a regelui David. Aflăm în acest sens – doctorul Turck reactualizând sfaturile lui Galen – că nu trebuie să disperăm, chiar dacă suntem în imposibilitatea de a atinge o fată tânără. Un copil sănătos pus pe abdomen poate produce un efect similar. Ori chiar un căţel gras… Fiecare cu posibilităţile sale!

Să mai menţionăm şi explicaţia doctorului Turck în legătură cu misterul statistic al centenarilor ruşi. După toate aparenţele, acesta ţinea mai mult de moravuri decât de biologie:

…În Rusia, pentru a-i scăpa pe cât mai mulţi supuşi de serviciul militar şi a profita astfel de mâna lor de lucru, nobilii botează fiul şi nepotul cu numele şi prenumele străMoşului, le anulează actul de naştere şi fac în aşa fel, încât pentru autoritatea superioară cei trei

indivizi să fie una şi aceeaşi persoană.

Concluzie mai degrabă sceptică, mai ales din partea unui entuziast al longevităţii. Om al progresului, doctorul nu-şi căuta modele în Imperiul Rus, lăsând acest privilegiu progresiştilor din secolul al XX-lea.

Limbajul epifizelor

NE VOM ÎNTÂLNI ACUM cu unul dintre cei mai distinşi fiziologi ai secolului al XIX-lea. Pierre Flourens (1794 – 1867), profesor la Collège de France şi membru al Academiei Franceze, s-a remarcat prin lucrările sale asupra sistemului nervos. îl preocupau mult şi oasele, în special extremităţile lor, epifizele. Studiind epifizele, a ajuns la o concluzie – pe care a crezut-o definitivă – în legătură cu longevitatea.

Trebuie să ne întoarcem cu un secol în urmă, la Buffon şi la faimoasa lui formulă. Am putut remarca faptul că formula era considerată excelentă, dar că exista o anumită neînţelegere în privinţa numerelor ce trebuiau înmulţite. Flourens a decis să rezolve această problemă; el i-a consacrat douăzeci de ani de cercetări. În anul 1854, rezultatele au fost publicate în cartea De la longevite humaine et de la quantite de vie sur le globe (Despre longevitatea omului şi cantitatea de viaţă de pe glob), contribuţie ştiinţifică, dar şi un succes de librărie; ediţia a cincea a apărut în anul 1873.

Totul se explica prin evoluţia epifizelor.

Cât timp oasele nu sunt legate prin epifize, corpul continuă să crească. De îndată ce oasele şi epifizele s-au împreunat, creşterea corpului încetează; această împreunare are loc în jurul vârstei de douăzeci de ani.

Iată primul număr: douăzeci, sfârşitul evoluţiei epifizelor, dată limită a creşterii.

Restul nu pune nicio problemă, căci Flourens crede, la fel ca Buffon – citat aproape în fiecare pagină –, că „în economia animală totul se supune unor legi stricte". Legi pe care influenţa mediului nu le poate afecta decât într-o mică măsură. Pentru ca legea să fie respectată, Flourens anunţă formula revăzută şi corectată: „douăzeci înmulţit cu cinci". Rezultatul: o sută, o sută de ani!

Magnifică coincidenţă: paisprezece ori şapte la Buffon şi douăzeci ori cinci la Flourens dau practic acelaşi rezultat. Douăzeci de ani de muncă pentru a-l confirma pe Buffon – oare merita cu adevărat osteneala?

Dar asta nu este totul, căci, pornind de aici, Flourens continuă după cum urmează:

La fel cum durata de creştere înmulţită cu cinci dă durata obişnuită de viaţă, tot aşa, această durată obişnuită, înmulţită cu doi, dă durata maximă.

Este greu de înţeles de unde a ieşit acest indice nou, acest „doi". Se ajunge în final la soluţia lui Hufeland, care înmulţise direct douăzeci şi cinci cu opt şi obţinuse acelaşi rezultat: două sute. Iată concluzia:

Un prim secol de viaţă obişnuită şi aproape încă un secol – sau cel puţin jumătate – de viaţă extraordinară, aceasta este perspectiva pe care ştiinţa o oferă omului!

Aşa ajungi uneori să-ţi pierzi speranţa în ştiinţă! Căci în pofida celor douăzeci de ani de cercetări invocaţi, ştiinţa nu servea în argumentaţie decât ca alibi. Printr-o scamatorie, ea valida vorbăria lui Buffon şi decizia arbitrară a lui Hufeland. Ea valida mai cu seamă arhetipul în toţi parametrii esenţiali: un prim palier de o sută de ani, promis întregii lumi, un al doilea palier de o sută cincizeci de ani şi, în fine, un al treilea, recordul absolut de două sute de ani, greu de atins, dar realizabil…

Atenţie la incontinentă!

L'ARTDE vivre LONGTEMPS (Arta de a trăi mult) a doctorului Louis Noirot (Paris-Dijon, 1868) ţinteşte către acelaşi orizont de două sute de ani. O vârstă care nu ar avea nimic neverosimil, cum o dovedesc, o dată în plus, exemplele bătrânului Matusalem (bineînţeles prin împărţire cu patru), al Sfântului Mungo şi al unui soldat rus, participant la Războiul de treizeci de ani şi mort în 1801 la fix două sute de ani.

Pentru a ajunge la o vârstă înaintată este nevoie în primul rând de o bună girare a sexului. Noirot îşi propune să facă puţină ordine în problemă, sfâşiat între practicile contradictorii ale centenarilor iubăreţi şi cele ale sihaştrilor nu mai puţin performanţi. Ca orice burghez care se respectă, el optează în cele din urmă pentru calea de mijloc.

Contactul cu tinerii, în special cu fetele tinere, pare benefic. Prestigiul regelui David rămânea în aparenţă intact. Dar metoda trebuia adaptată împrejurărilor. Temperamentul nordic necesita uneori o doză sporită. Boerhaave, marele medic olandez, „a aplicat cu succes acest procedeu unui primar bătrân din Amsterdam. Doar că,

dată fiind natura flegmatică a pacientului, el a dublat doza, punându-l pe magistrat să se culce între două fete". Din păcate, lipsesc amănuntele referitoare la urmările experienţei.

Bătrânii pişicheri se bucurau cu nonşalanţă de sex în pofida vârstei, uneori centenară. Iată-l pe Thomas Parr, vechea noastră cunoştinţă, pus într-o poziţie foarte delicată. Dacă ar fi să-l credem pe doctorul Noirot, acest simbol viu al longevităţii „a trebuit să îndure la o sută de ani o penitenţă la uşa bisericii pentru vina de a fi sedus o fată tânără care a şi rămas însărcinată". Sunt menţionate şi femei care ar fi născut la o vârstă similară!

În numai trei propoziţii, doctorul Noirot risipeşte orice contradicţie şi face lumină asupra subiectului:

1. centenarii activi la nivel sexual vor fi fost căşti în tinereţe, ceea ce explică perpetuarea preţioaselor capacităţi;

2. sihaştrii şi solitarii îşi datorează longevitatea castităţii;

3. există o categorie de desfrânaţi care depăşesc imperturbabili limita de o sută de ani. Dar ei reprezintă mai degrabă excepţii şi nu fac decât să confirme regula.

Regula spune că „incontinenţa este una dintre cauzele care scurtează cel mai mult viaţa". Faptul că cea mai mare parte a centenarilor sunt oameni căsătoriţi vine în sprijinul tezei, căsătoria presupunând – cel puţin potrivit concepţiilor epocii – „o continenţă relativă".

De aici pare să se desprindă o idee interesantă. Dacă renunţăm la sex în tinereţe, putem beneficia de el la bătrâneţe. Ar fi amuzant să ni-l imaginăm pe Thomas Parr începându-şi viaţa sexuală la optzeci de ani!

Dar tot acest frumos edificiu este ameninţat de o frază scurtă a doctorului. El afirmă că, de fapt, medicii se află pe „una dintre cele mai joase trepte pe scara longevităţii". Să fie oare sfaturile lor destinate exclusiv altora sau, pur şi simplu, lovite de nulitate?

Longevitate şi statistică: filosofi, medici, servitori şi poeţi

LÂI!!

CU DOCTORUL PIERRE Fois SAC şi cartea la longevite humaine (Longevitatea omului), publicată în anul 1873, revenim la statistică, pentru a constata progresele înregistrate în domeniu după lucrarea de pionierat a lui Lejoncourt.

De data aceasta, statistica se vrea completă, acoperind toate

epocile şi un larg evantai de profesii. I se cere să clarifice mai puţin cazurile-limită, cât speranţa de viaţă reală, adică vârsta medie atinsă în sectoarele cele mai diverse ale societăţii.

Cel mai mult trăiesc teologii, conchide medicul-statisti-cian, după ce a adunat un lung şir de vârste de papi, cardinali, episcopi, preoţi catolici şi protestanţi, călugări şi călugăriţe. Urmează filosofii, dar în acest caz anticii au o situaţie aparte în raport cu modernii: primii au trăit în medie optzeci şi patru de ani şi cinci luni, în timp ce ultimii abia dacă ating şaizeci şi şapte de ani şi două luni. Superioritatea anticilor este lesne de înţeles: pentru ei, filosofia era „un fel de magistratură şi de religie". Iată-l, de exemplu, pe Pitagora, care „a recomandat soţilor nu doar să renunţe la concubinaj, dar şi să respecte legile pudorii în faţa soţiilor; femeilor le-a recomandat virtuţile sexului lor, în principal castitatea; el considera cumpătarea mama tuturor virtuţilor. A te supune unor astfel de precepte nu însemna oare să îndeplineşti cele mai importante reguli de igienă?" Aceşti „filosofi practici", fideli propriilor precepte, îi depăşesc, la capitolul speranţei de viaţă, chiar pe teologii din Evul Mediu şi din epoca modernă. Din nefericire, media filosofică a longevităţii a fost afectată de epigoni, care se mulţumeau să diser-teze asupra filosofiei, fără vreo grijă de a-i pune în practică învăţămintele.

Recensământul continuă cu savanţii: aflăm că ei trăiesc destul de mult, dovadă că studiul nu face rău nimănui; oboseala intelectuală, care îl îngrijora pe burghezul mediu, era astfel radiată dintre cauzele mortalităţii. Urmează poeţii, înscrişi pe o listă cu şaptezeci şi trei de nume, etalate din Antichitate până în secolul al XIX-lea. Ei trăiesc în medie şaizeci şi doi de ani şi patru luni. Trăind şaizeci şi trei de ani şi trei luni, muzicienii îi depăşesc cu aproape un an. O metodă similară se aplică oamenilor politici, pictorilor şi… medicilor. Medicilor li se face de astă dată dreptate după „calomniile" vehiculate de doctorul Noirot. În pofida ironiilor privind longevitatea modestă a celor chemaţi să prelungească zilele altora, autorul reuşeşte să dovedească, graţie statisticii, că speranţa lor de viaţă este întru totul convenabilă: şaizeci şi opt de ani şi două luni (pe un eşantion mergând tot din Antichitate până în prezent), adică mai mult decât pictorii, poeţii, muzicienii şi filosofii moderni!

La rândul lor, agricultorii sunt creditaţi cu o medie bună (imediat după clerici) şi, un lucru interesant, servitorii nu par mai

puţin hărăziţi unei existenţe îndelungate. În definitiv, ei se găsesc într-o poziţie mai confortabilă decât stăpânii: „participând într-un grad mai redus desigur, la bucuriile şi necazurile familiei, ei îi împărtăşesc bunăstarea, minus excesele pe care bogaţii nu ştiu să le evite întotdeauna”. Cazuri de longevitate sunt semnalate şi printre cerşetori. Chiar anumiţi sclavi, bine trataţi, beneficiază de un avantaj similar. La vremea sa, Hufeâand denunţase sclavia, socotind-o o cauză esenţială a mortalităţii. Doctorul Foissac pare înclinat să vadă partea bună a lucrurilor.

Din nefericire, toate aceste medii se găsesc mult sub ceea ce ar trebui să fie durata normală a vieţii. Lăsând statistica deoparte, Foissac face apel la fantezie sau, cum spune el, la raţiune:

Nu ar fi defel contrar raţiunii on legilor organismului ca omul, aflat la adăpost de bolile care îi tulbură armonia sau de violenţele exterioare care îi distrug mecanismul, să trăiască mai multe secole. […] Viaţa lungă a patriarhilor este un fapt mai raţional, mai în consens cu legile fiziologiei decât existenţa scurtă a oamenilor care populează astăzi Pământul.

Ne-am aştepta la revelaţii, cu atât mai mult cu cât Foissac, reluând metoda de calcul a lui Buffon, se pronunţă pentru o prelungire sensibilă a perioadei de creştere. Cei douăzeci de ani hotărâţi de Flourens îi par total insuficienţi; potrivit lui, omul ar continua să crească până la treizeci, chiar până la treizeci şi cinci de ani. Oare va înmulţi acest nou palier cu opt, ca Hufeland, cu şapte, ca Buffon, sau numai cu cinci, ca Flourens? Nici vorbă, el se mulţumeşte să îl înmulţească cu trei, ceea ce dă, ca la Flourens, o speranţă de viaţă de o sută de ani. Atunci cum rămâne: o sută de ani sau mai multe secole? Prima limită pare să definească starea prezentă, cât despre viitor, vom mai vedea…

În orice caz, doctorul Foissac se desparte de Buffon şi de Flourens când afirmă că longevitatea, departe de a fi un dat implacabil, se adaptează necontenit condiţiilor de mediu şi condiţiilor societăţii. Omul civilizat trăieşte mai mult decât omul primitiv, europeanul mai mult decât asiaticul şi decât africanul. Longevitatea se acordă cu mersul progresului, lăsând deschise toate perspectivele.

Faust, tânărul îndrăgostit

PE LÂNGĂ ŞTIINŢĂ, există şi alţi indicatori care confirmă la rândul lor evoluţia favorabilă a longevităţii. Astfel, pentru a măsura

intensitatea mitului, este instructiv să urmărim avatarurile faimoasei legende a doctorului Faust în cursul secolului al XIX-lea. Această poveste s-a conturat în timpul Renaşterii; primul text care i-a fost consacrat a fost publicat în limba germană, în anul 1587 (Historia von D.J. Fausten I Povestea doctorului]. Faust). Dar în primele două secole ale carierei, legenda nu spune nimic despre tema pusă în evidenţă mai târziu. Ce urmăreşte Faust când îşi vinde sufletul lui Mefisto? El îşi doreşte cunoaştere, bogăţie şi putere. Pentru început, nimic despre tinereţe.

Goethe este cel care, în versiunea iniţială la Faust (redactată în perioada 1770 – 1775), amorsează subiectul. De data aceasta, Faust înghite o licoare magică, preparată de o vrăjitoare, licoare destinată să-l întinerească şi să-l facă să se îndrăgostească. Ediţia definitivă a dramei, încorporând această primă parte, datează din anul 1832. Dar pentru Goethe, întinerirea eroului rămâne în fond un episod secundar în raport cu semnificaţia filosofică a ansamblului. Cu toate acestea, inovaţia lui marchează punctul de pornire a celei de-a doua vieţi a mitului faustic.

Transfigurarea este desăvârşită în anul 1859, în momentul în care Charles Gounod compune muzica la Faust, operă inspirată din prima parte a dramei lui Goethe (pe un livret de Michel Carré şi Jules Bărbier). Miracolul întineririi se produce pe scenă; de fapt, este tot ce pretinde „noul" Faust: să-şi recapete tinereţea. El devine, aşa cum se cuvine într-o dramă lirică, un tânăr îndrăgostit. Mitul se degradează – cel puţin se poate spune că se simplifică şi îşi modifică sensul. Pentru marele public, Gounod îl eclipsează pe Goethe. Ce se ştie astăzi despre Faust trece mai degrabă prin opera lirică decât prin textul original. Putem deplânge acest tip de vulgarizare, dar în privinţa longevităţii este un semn bun. Dintre toate temele imaginabile, secolul al XIX-lea sfârşeşte prin a privilegia soluţia întineririi (cu prelungiri notabile în secolul următor – de pildă, în cinematografie, Frumuseţea diavolului, film produs în anul 1949 de René Clair după scenariul lui Armand Salacrou). Fără îndoială, nostalgia tinereţii apare ca una dintre cele mai pronunţate trăsături psihologice ale lumii moderne, susceptibilă să acopere celelalte semnificaţii, cum se întâmplă în cazul lui Faust.

Fără să ne oprim asupra ficţiunii literare, menţionăm şi tentativa unui Faust feminin datorat lui Henry Rider Haggard (1856 – 1925). În romanul She (Ea), publicat în anul 1887, scriitorul englez „dă

viaţă", într-un decor exotic african, unei regine albe care dobândise tinereţea veşnică cufundându-se în „focul vieţii". La vârsta de două mii de ani, „Ea" continua să fie o tânără femeie strălucitoare. Motivaţia ei este similară celei a lui Faust: dragostea ca scop şi seducţia ca mijloc. În literatura modernă, „Ea" reprezintă prototipul „femeii fatale". În fond, cum să redăm mai bine decât prin longevitate (în sensul tinereţii veşnice). latura misterioasă şi tulburătoare a eternului feminin?

Tinereţe, dragoste, seducţie: acest secol burghez şi scientist lasă să se întrevadă uneori un suflet romantic!

Elixirul vieţii şi Wilhelm I

DACĂ ELITA OCCIDENTALĂ DIN SECOLUL AL XIX-LEA se complăcea în miraculosul ştiinţific, la un nivel mai puţin elevat continuau să se fabrice legende potrivit bunelor şi vechilor reţete. În decembrie 1887, La Revue des traditions populaires reproducea o curioasă interpretare de sorginte maghiară a domniei lui Wilhelm I, rege al Prusiei (1861 – 1888) şi împărat al Germaniei (1871 – 1888).

Secuii povestesc că împăratul Wilhelm al Germaniei îşi datorează viaţa aproape centenară unei licori magice al cărei secret îl cunoştea doar el. Această băutură magică, sursa inepuizabilă a robustei sănătăţi, este un fel de „apă a vieţii-fără-de-moarte" care îi asigură, dacă nu o viaţă nelimitată, cel puţin o longevitate fenomenală, precum şi suficiente forţe pentru a se menţine la conducerea vastului său imperiu şi pentru a-l îndepărta de la succesiune pe prinţul moştenitor. Ros de boală, prinţul, care nu mai este tânăr, nu reuşeşte să obţină de la tatăl său accesul la licoarea magică, câteva picături putându-l vindeca de suferinţă. Ceea ce gelozia paternă nu oferă moştenitorului tronului este permis celor doi miniştri preferaţi ai împăratului. Unul dintre ei este păzitorul sabiei suveranului; celuilalt i-a încredinţat judecata. Cei doi cavaleri favoriţi merg zilnic la plimbare, aclamaţi pretutindeni de poporul care îi adoră. Cel care păzeşte sabia face turul oraşului călare; colegul său, depozitarul judecăţii împăratului, este purtat într-un fotoliu. Toţi suveranii lumii ar dori să obţină de la împăratul german secretul longevităţii, dar încearcă în zadar. Întotdeauna „bătrânul" este cel care îi calcă în picioare şi le acaparează ţările. De curând, împăratul Rusiei a făcut o astfel de încercare: a crezut că poate obţine prin blândeţe ce dorea, dar a suferit un eşec; din această cauză, va pune mâna pe arme şi curând va izbucni un război formidabil.

Elementele amalgamului sunt uşor de detectat. La origine, un fapt absolut real: vârsta înaintată a împăratului (nouăzeci de ani în 1887), apoi raportul tradiţional care leagă longevitatea de funcţia regală (şi, cu atât mai mult, de cea imperială) şi relaţia, nu mai puţin caracteristică, dintre longevitate şi putere. În termeni folclorici, cvasietermtatea împăratului simboliza hegemonia germană instalată în Europa după anul 1870. Similar, tensiunea politică europeană era redusă la o competiţie între suveranii ce urmăreau să pună mâna pe secretul longevităţii. De unde se vede că de la istorie la poveştile cu zâne nu este decât un pas…

Microbi, hormoni, selecţie umană…

DUPĂ ACEST INTERLUDIU FOLCLORIC, să revenim la discuţia la „nivel înalt" pentru a constata că longevitatea risca să se împotmolească într-un discurs monoton, într-o simplă proclamare a unor principii frumoase. Metodele de intervenţie preconizate (transfuzie, electricitate…) întârziau să-şi facă efectul. De o bună bucată de timp se împărţeau cu dărnicie, invariabil, aceleaşi sfaturi – de fapt, un singur sfat important: moderaţia. Slavă Domnului, fiecare practica această virtute în maniera sa, ceea ce dădea puţină culoare discuţiei.

Dar dintr-odată s-a ivit ceva nou. Arsenalul longevităţii se puse în mişcare, beneficiind de progresele spectaculoase înregistrate de medicină spre sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea. De-acum înainte, oamenii se simţeau în măsură să acţioneze pentru asanarea şi ameliorarea speciei pe mai multe fronturi simultan.

Doi factori noi intră în arenă: microbii şi hormonii. Pasteur şi Koch demonstraseră responsabilitatea microbilor în patologia bolilor infecţioase. O dată depistaţi, puteau fi combătuţi. Se putea chiar programa, într-un mod mai subtil, „asmuţirea" microbilor buni împotriva celor răi. O viaţă prelungită trecea prin imunizarea organismului contra adversarilor invizibili.

În preajma anului 1900, glandele endocrine şi secreţiile lor, hormonii, şi-au început cariera ce urma să marcheze strategia longevităţii pe tot parcursul secolului al XX-lea. S-a impus ideea potrivit căreia o bună parte a tulburărilor şi bolilor se explică printr-un deficit hormonal. De ce nu s-ar găsi o astfel de carenţă şi la originea procesului de îmbătrânire? Seducătoare idee: bătrâneţea ar fi un fel de boală datorată insuficienţei glandelor endocrine, vindecabilă

prin tratamente cu hormoni. Primul val al modei a vizat hormonii sexuali, fiind vorba despre o secreţie incontestabil deficitară de la o anumită vârstă încolo.

De la simpla injecţie cu hormoni, se va trece într-o zi, graţie grefei, la transplantul de glande de la un corp la altul. Organismul ar beneficia astfel de o irigare hormonală naturală şi constantă ce ar putea fi reactivată periodic prin grefe noi. S-ar obţine nu doar prelungirea existenţei, ci perpetuarea sau recuperarea tinereţii. Fiecare va avea vârsta glandelor sale. Hormonii deveniseră versiunea ştiinţifică a fântânii tinereţii.

Perfecţionarea biologică a omului părea pe punctul de a depăşi în sfârşit faza de proiect. Aceasta explică invenţia şi ascensiunea eugeniei, ştiinţă vizând ameliorarea patrimoniului genetic. În această privinţă se punea o problemă gravă: selecţia umană. Căci nu era vorba atât despre o ameliorare a performanţelor speciei în ansamblu, cât despre o concentrare asupra indivizilor ce dispuneau de „ereditate bună", cu riscul abandonării celorlalţi. În ochii unei elite excesiv de elitiste, rebuturile umane, o categorie periculos de elastică, erau excluse dinainte. Cei mai radicali preconizau chiar sterilizarea elementelor tărâţe şi a „indezirabililor". Eliminarea lor propriu-zisă a fost luată în considerare şi chiar pusă în practică în Germania nazistă. Era, potrivit anumitor teoreticieni, preţul plătit pentru ca omul să devină sănătos… şi să trăiască mult.

Niciodată longevitatea nu dispusese de partizani atât de puternici (şi atât de îngrijorători). Oare ne aflam în pragul unei revoluţii biologice?

Ilia Mecinikov şi virtuţile iaurtului bulgăresc

PENTRU A TRECE HOPUL ANULUI 1900, apelăm la servicnle unui ghid seducător, deşi destul de ciudat. Ilia Mecinikov a fost în acelaşi timp un savant autentic şi un vânător de himere, două aspecte deloc incompatibile. Acest evreu rus s-a născut în anul 1845 şi a lucrat începând din 1888 la Institutul Pasteur din Paris. Cercetările asupra imunităţii şi, în particular, descoperirea fagocitelor, celule devoratoare de microbi, i-au adus în anul 1908 Premiul Nobel pentru medicină.

Constructor de teorii îndrăzneţe mai degrabă decât cercetător metodic de laborator, Mecinikov nu s-a mulţumit să se războiască cu microbii. Ambiţia lui a fost de a pătrunde în profunzimea naturii umane, pentru a descifra mecanismele vieţii şi ale morţii. Ultima luptă

pe care a dus-o a fost chiar împotriva morţii. Luptă pe care a pierdut-o, ca toată lumea de altfel…

Opţiunea lui viza o longevitate de o sută cincizeci de ani. Biblia, o cunoştea bine. Vârsta patriarhilor? Poate, împărţită la patru. În orice caz, longevităţile din perioadele ulterioare, consemnate de Biblie, îi păreau dincolo de orice bănuială: de exemplu, cei o sută douăzeci de ani ai lui Moise.

Longevitatea din acea epocă îndepărtată trebuie să fi fost cu adevărat mai mare decât cea din timpurile prezente. […] Trebuie acceptate ca foarte probabile vârstele ce depăşeau o sută şi o sută douăzeci de ani atribuite mai multor personaje biblice.

Chiar recorduri posterioare, de pildă cei o sută optzeci şi cinci de ani ai Sfântului Mungo, meritau reţinute în discuţie.

De ce s-a diminuat longevitatea? Cum facem să urcăm din nou panta şi să mergem eventual mai departe? La aceste întrebări, Mecinikov a încercat să dea un răspuns în Études sur la nature humaine (Studii asupra naturii umane), lucrare apărută în anul 1903, ajunsă în 1917 la a cincea ediţie, şi într-un supliment din 1907, intitulat sugestiv Essais optimistes (Eseuri optimiste).

El spune fără ocol: dacă trăim mai puţin şi îmbătrânim înainte de vreme, vina o poartă intestinele. Infernul dantesc pare o nimica toată pe lângă ce se petrece în măruntaiele noastre: un adevărat imperiu al putrefacţiei în care domnesc bacili periculoşi. Tot ce mâncăm devine putreziciune, constatare susceptibilă să taie apetitul, dar şi să ne pună în gardă împotriva consecinţelor neplăcute ale regimului nostru alimentar.

Intestinul gros mai ales este o adevărată primejdie: „un organ de prisos în organism, organ a cărui suprimare ar putea să aibă rezultate fericite". Chiar vegetarianismul – lăudat uneori ca metodă eficientă de longevitate – nu serveşte la mare lucru. Alimentele de origine vegetală trec printr-un proces similar celui suferit de alimentele de origine animală. Şi aceasta în folosul bacililor putrefacţiei care, plecând din intestine, invadează întregul organism. Se explică astfel bătrâneţea precoce, care nu este decât „o intoxicare a ţesuturilor cu otrăvuri, o mare parte venind din intestinul gros, populat de o infinitate de microbi…" Iată cauza principală a artenosclerozei şi, în cele din urmă, a morţii.

Ce facem? Extirpăm intestinele? O soluţie radicală ar fi fost întru

totul în spiritul lui Mecinikov: savantului nu-I plăcea să meargă pe şapte cărări. Până la urmă a găsit ceva mai bun. Reţeta poartă un nume destul de banal astăzi, dar exotic în epocă: este pur şi simplu iaurtul bulgăresc!

Abandonând puţin câte puţin Occidentul, centenarii erau pe punctul de a migra spre Răsărit. Balcanii se dovedeau foarte primitori, îndeosebi Bulgaria. Evident, ţăranii bulgari trăiau foarte mult, depăşind în număr mare suta de ani. Ei se hrăneau în principal cu iaurt. Iată cheia enigmei!

Microbii care produc acidul lactic vânează literalmente bacilii putrefacţiei. Laptele acru sub toate formele se impune ca remediu miraculos. Până şi „în Biblie este vorba de mai multe ori despre laptele acru", ceea ce ar putea explica foarte bine, dacă nu cei nouă sute şaizeci şi nouă de ani ai lui Matusalem, măcar cei o sută douăzeci ai lui Moise. Şi în Rusia se consumă acest produs în cantităţi mari; începem să ne explicăm numărul considerabil de centenari ruşi.

Bântuit de spectrul bătrâneţii şi al morţii, Mecinikov a început să consume lapte acru, recomandându-l tuturor. Apoi, pentru a simplifica lucrurile, a trecut la ingerarea de culturi pure de „bacili bulgăreşti". Poate mai puţin apetisant, dar neîndoielnic mai eficient. Microbii cei buni îi combăteau pe cei răi: longevitatea „intra" în epoca ştiinţifică.

Pe lângă dezordinea ce domneşte în intestine, savantul punea în cauză alte două rele moderne: sifilisul şi alcoolismul. Eradicarea lor, asociată cu virtuţile iaurtului bulgăresc şi, în general, cu un regim alimentar sănătos şi echilibrat, i-ar permite omului să se reintegreze în starea naturală, pentru a trăi… o sută cincizeci de ani. Apoi se va merge mai departe, vocaţia biologiei moderne fiind nici mai mult nici mai puţin decât aceea de a „modifica natura umană".

Mecinikov a fost interesat şi de femei… tinere sau centenare. El s-a arătat mai puţin sever în legătură cu sexul decât cu alimentaţia. De fapt, apropierea femeilor tinere îl stimula. Bătrânele, pe de altă parte, îi ofereau un bogat material de studiu. îi datorăm o constatare interesantă, şi anume faptul că „femeile depăşesc mai des vârsta de o sută de ani decât bărbaţii". S-a făcut în sfârşit dreptate! După ce vreme îndelungată fusese un privilegiu rezervat bărbaţilor, longevitatea începea să se „feminizeze". Se intra cu adevărat în secolul al XX-lea!

Acest duşman înverşunat al morţii a continuat să aplice

programul cu rigoare, în primul rând asupra sa. Timp de douăzeci de ani s-a abţinut de la orice exces, a ocolit alcoolul şi tutunul, s-a hrănit ştiinţific şi a ingurgitat cantităţi impresionante de iaurt şi de bacili bulgăreşti. A murit în 1916 la vârsta de şaptezeci şi unu de ani.

Maimuţele doctorului Voronov

SĂ TRECEM DE LA DOMENIUL MICROBILOR la cel al hormonilor. Sosise timpul să li se verifice proprietăţile, începând, bineînţeles, cu hormonii sexuali, la prima vedere cei mai implicaţi în metabolismul vârstelor.

Pionierul acestei noi aventuri ştiinţifice a fost fiziologul francez Charles-Edouard Brown-Sequard (1817 – 1894), profesor la Collège de France. Ajuns la o anumită vârstă, el s-a tratat injectându-şi extracte din testicule de berbec. După o şedinţă de acest gen, profesorul le-a comunicat studenţilor vestea cea îmbucurătoare: „Domnilor, în această noapte am fost în stare să-i fac o vizită doamnei Brown-Sequard". A murit la scurt timp după aceea.

Metoda avea o parte bună (vizita nocturnă a lui Brown-Sequard), dar prezenta şi neajunsuri (moartea prematură a profesorului). Ea trebuia perfecţionată. Este momentul în care intră în scenă un personaj remarcabil: doctorul Serghei Voronov (1866 – 1951).

Acest rus stabilit în Franţa, director de laborator la Collège de France, a avut parte între cele două războaie de o celebritate dubioasă. Discursul său făcea tabula rasa din toate principiile frumoase ale moderaţiei, mai ales în materie sexuală. A-ţi economisi energia sexuală era probabil un lucru bun, dar a beneficia de un supliment era şi mai bine. Viaţa lungă nu era pentru asceţi, ci pentru cei care îşi cheltuiau cu generozitate resursele din simplul motiv că dispuneau de ele.

Doctorului îi plăcea să-l invoce pe marele Goethe. La optzeci de ani, Goethe continua să practice jocul dragostei. Ce să mai spunem despre Victor Hugo, despre care un biograf notează următorul amănunt: „Carnetul său, început în 1 ianuarie 1885, înregistrează alte opt performanţe, cea din urmă în 5 aprilie 1885". Câteva săptămâni înainte de a muri, la vârsta de optzeci şi trei de ani.

Deseori, băutorii învederaţi şi marii iubăreţi trăiesc mult, constată Voronov în cartea Les sources de la vie/Izvoarele vieţii (1933). El precizează că „oamenii înzestraţi cu glande sexuale bine dezvoltate au o energie vitală ieşită din comun". Forţa fizică,

fecunditatea cerebrală, păstrarea tinereţii, totul depinde de acest resort. Eunucii îmbătrânesc prematur şi rareori depăşesc şaizeci de ani. Putem afirma fără nicio exagerare că omul valorează cât glandele sale sexuale.

Plecând de aici, totul se înlănţuie logic. Omul îmbătrâneşte fiindcă glandele sale îmbătrânesc. Pentru a compensa deficitul, glandele slăbite trebuie înlocuite cu glande noi. Soluţia longevităţii ar fi grefa de testicule.

Principiul părea evident şi, pe deasupra, acest tip de grefă nu punea nicio problemă de ordin chirurgical. Mai rămânea de pus la punct un singur detaliu: găsirea donatorilor. Era greu să-ţi imaginezi tineri renunţând la virilitate în folosul bunicilor. Trebuia căutat mai departe, dar nu prea departe. Eventual berbecul lui Brown-Sequard? Nici vorbă, exista o sursă mai bună: vărul nostru, cimpanzeul, fiinţa cea mai apropiată de om.

Astfel, începând din anul 1920, doctorul Voronov a început să grefeze testicule de cimpanzeu persoanelor atinse de senilitate mai mult sau mai puţin precoce. Rezultatul a fost stupefiant. Tinereţea revenea, la fel şi apetitul sexual.

Unul dintre primii pacienţi a fost un englez, sir Arthur Evelyn Liardet. Două fotografii, una luată „înainte", alta „după", sunt mai grăitoare decât orice argument. La şaptezeci şi patru de ani, sir Arthur era un bătrân decrepit, cu trăsături căzute, lipsite de expresie. După grefă, cel din fotografie este alt om. După înfăţişarea-i juvenilă, îi dădeai cel mult cincizeci de ani, un sfert de secol sub vârsta reală. El îşi prezintă cu mândrie „braţul musculos de bărbat tânăr" şi citeşte fără ochelari, ceea ce nu fusese cazul înainte. Viaţa lui sexuală încetase de doisprezece am. Acum a reluat-o şi mai şi.

Din nefericire, la puţină vreme după ce a părăsit clinica, sir Arthur spunea adio vieţii. Nu excelenţa metodei lui Voronov purta vina. Incorigibilul englez profitase de noua tinereţe pentru a face abuz de alcool, un vechi şi inoportun obicei. A murit ca urmare a unei crize de delirium tremens.

Câtuşi de puţin descurajat de eşecurile care nu îi erau imputabile, doctorul Voronov a continuat să -şi perfecţioneze metoda. El s-a instalat laolaltă cu cimpanzeii în palatul Grimaldi de la Vintimiglia, localitate situată la frontiera italo-franceză. De la un an la altul, a avut satisfacţia să constate la pacienţi o ameliorare generală a

performanţelor fizice, sexuale şi intelectuale.

Unii pacienţi au avut chiar copii după operaţie. Nu vă faceţi griji: nu s-a născut nicio maimuţică în felul acesta! Voronov a avut grijă să-i liniştească pe viitorii taţi în privinţa acestui punct sensibil: „niciun simptom simiesc" la nou-născuţi, dimpotrivă, o infuzie de energie simiescă, ceea ce nu era prea rău! „Dacă grefaţii mei nu zămislesc maimuţe, în schimb glandele simieşti, sporind vitalitatea şi energia corpului, asigură generarea unor copii deosebit de robuşti".

Până aici, nu a fost vorba decât despre bărbaţi. Metoda le era destinată cu predilecţie. Dar Voronov a experimentat şi grefa ovariană (prima dată în anul 1923), este adevărat, cu rezultate mai puţin spectaculoase. Şi femeile întinereau, dar pentru scurtă vreme şi într-o măsură mai mică decât bărbaţii. Respectând tradiţia, longevitatea continua să-i favorizeze pe bărbaţi. Dar doctorul rămânea optimist: el credea că, până la urmă, va putea oferi pacientelor o nouă perioadă de fecunditate.

Fără îndoială, persistau anumite dificultăţi. Disponibilul de testicule (sau de ovare) de cimpanzeu era limitat. Cum să-i mulţumeşti pe toţi? întotdeauna profita un număr mic de privilegiaţi. Cu timpul, grefa îmbătrânea. În general, efectul dura de la şase la zece ani. Operaţia trebuia repetată de două ori, de trei ori… Ceea ce punea o dată în plus problema „materialului", cu atât mai mult cu cât un cimpanzeu nu putea „dona" decât o singură dată în viaţă. Prea mulţi oameni şi prea puţini cimpanzei în această lume!

În pofida lucrurilor care mai rămâneau de pus la punct, se anunţa o veritabilă revoluţie biologică. Se putea produce o cotitură mare în istoria omenirii. Unul dintre biografii medicului, Hector Ghilini (Le secret du Dr Voronoff/Secretul dr Voronov/, 1926), nu a ezitat să vorbească despre „miracol" şi despre „cea mai frumoasă descoperire a secolului": „Să încerci să-l apropii pe om de eternitate, […] nu este asta oare o lucrare miraculoasă, o lucrare aproape divină?"

Câţiva ani în plus: eternitatea nu era departe. Dar doctorul sperase mai mult. El a refăcut calculul lui Buffon, înmulţind douăzeci cu şapte. Iată noua durată a vieţii „normale": o sută patruzeci de ani! mai rămânea de calculat numărul cimpanzeilor necesari acestei prelungiri.

Destinul doctorului Voronov a avut parte de o curbă ameţitoare. Gloria a fost fulgerătoare, căderea – de asemenea. A intrat repede în

enciclopedii, pentru a fi radiat la fel de rapid. Cine îşi aduce aminte astăzi de acest personaj? Miracolele sale au fost reduse, în cel mai bun caz, la o atenuare reală dar efemeră a efectelor bătrâneţii şi, în cel mai rău caz, la efectele iluzorii ale unui placebo administrat de un impostor. Anulată ştiinţific, această tentativă prezintă o incontestabilă încărcătură mitologică: este cea mai caracteristica manifestare modernă a raportului arhetipal stabilit între longevitate şi potenţa sexuală.

Doctorul Gueniot sau arta de a trăi o sută de ani

DUPĂ TENTATIVELE EROICE, poate chiar extravagante, ale celor doi ruşi, revenim laolaltă cu doctorul Alexandre Gueniot la o atitudine mai înţeleaptă şi mai pragmatică. În esenţă, sistemul său este clădit pe metodele de odinioară; ambiţia lui nu vizează o durată de două secole, nici măcar una de o sută cincizeci de ani, ci pur şi simplu limita realmente accesibilă de o sută de ani. Este ceea ce spune clar titlul cărţii sale: Pour vivre cent ans ou l'art de prolonger ses jours (Cum să trăieşti o sută de ani sau arta de a-ţi prelungi viaţa), volum tipărit într-o primă ediţie în anul 1931. Supremă dovadă de înţelepciune: doctorul şi-a împărtăşit experienţa ucenicilor centenari în momentul în care pariul era aproape câştigat; născut în 1832, tocmai îşi sărbătorise cea de-a nouăzeci şi opta aniversare.

Potrivit doctorului Gueniot, omul ar fi destinat să trăiască o sută de ani. Dar cum depăşeşte rareori pragul de şaptezeci şi cinci sau de cel mult optzeci şi cinci de ani, întreaga problemă consta în a recupera intervalul care separă aceste vârste de limita naturală a vieţii. Operaţie de o mare simplitate. Doctorul este la curent cu metodele revoluţionare, dar nu pare să conteze prea mult pe ele. În numele demnităţii umane, el condamnă „exagerările vinovate" ale eugeniei. În privinţa hormonilor, el nu spune nu, dar sugerează că este preferabilă cumpătarea căutării unor adjuvante poate iluzorii. De la şaizeci sau cel mult de la şaizeci şi cinci de ani, omul ar fi interesat să renunţe la raporturile sexuale:

Secreţiile genitale trebuie conservate în beneficiul organis—mului care le produce. Diminuate, dar nu secătuite, aceste secreţii vor continua să anime resorturile vieţii. Aşadar, niciun fel de cheltuială, nicio irosire a acestui excitant fiziologic.

Cu siguranţă, o soluţie mai practică decât grefa şi total contrară metodei Voronov!

Nimic nu egalează cumpătarea. Trebuie să mâncăm cu moderaţie, să bem cu moderaţie şi să practicăm sexul cu moderaţie (atât cât mai avem dreptul). Trebuie să consumăm vitamine, dar aici nu este cazul să ne facem griji, căci aceste substanţe – care „debutau" în carieră – se găsesc din abundenţă în orice regim alimentar raţional. Trebuie, în sfârşit, să ne oxigenăm cât mai bine plămânii; se impune exerciţiul fizic, la fel şi plimbările în aer liber.

Om al altor vremuri, oarecum rătăcit într-o epocă violentă, Gueniot apreciază unele plăceri ale vieţii şi respinge multe mode recente… socotindu-le defavorabile longevităţii. A sta la aer este ideal, dar în niciun caz nu trebuie practicat nudismul: „căci, potrivit naturii, nu suntem, asemeni animalelor, acoperiţi cu blană, pene sau carapace" (ne-am putea de altfel întreba dacă natura ne-a făcut îmbrăcaţi!). Sporturile sunt recomandabile, cu excepţia boxului şi rug-brului, care contribuie la deteriorarea corpului mai degrabă decât la întărirea lui. Pe de altă parte, este interesant de notat faptul că tutunul trece examenul fără probleme. Doctorul ne asigură că „nicotină nu exercită decât rareori o influenţă dăunătoare asupra fumătorilor" şi că fumatul „vine în ajutorul celor care se plictisesc"; „de altminteri, printre fumători sunt unii pe care tutunul nu i-a privat de plăcerea de a trăi mai mult de un secol". Indulgenţă care era în spiritul epocii. În sfârşit, deşi băuturile tari nu sunt indicate, Gueniot acceptă, ca bun francez ce era, ba chiar recomandă, un consum moderat de un Dar nici prea moderat: până la „şaizeci de centilitn pe zi pentru un intelectual şi un litru şi un sfert pentru un om care prestează o muncă grea". Metoda Gueniot ne trimite înapoi la un Cornaro revăzut şi adus la zi. Suntem obligaţi să constatăm că cei doi bărbaţi s-au ţinut de cuvânt. Ei reprezintă aproape o excepţie într-un domeniu în care practica are dificultăţi în a se conforma teoriei: majoritatea specialiştilor în longevitate au avut ideea inoportună de a muri tineri sau, în orice caz, nu prea bătrâni. Cât despre doctorul Gueniot, el şi-a sfârşit zilele în 1935, la vârsta de o sută doi ani şi zece luni.

Un adept al eugeniei: Alexis Carrel

PROGRESELE MEDICINEI păreau să garanteze un avânt nu mai puţin rapid şi mai notabil al longevităţii. Nu aceasta era şi părerea doctorului Alexis Carrel (1873 – 1944), laureat al Premiului Nobel în anul 1912, autorul cărţii Omul, fiinţă necunoscută* (1935), best-seller medical între cele două războaie. Potrivit lui, creşterea longevităţii nu

era decât o iluzie. Speranţa de viaţă creştea, dar durata-limită rămânea neschimbată:

Un om de patruzeci şi cinci de ani nu are astăzi mai multe şanse de a ajunge la optzeci decât avea în secolul trecut. Este chiar probabil faptul că longevitatea se reduce, deşi durata medie de viaţă este mai mare.

Carrel constata neputinţa igienei şi a medicinei, cel puţin pentru moment, de a ridica limita superioară de vârstă.

Note:

Trad. Iulia Busuioceanu, ed. a III-a, Bucureşti, 1944 (n.ed.).

Nici progresele realizate în încălzirea, aerisirea şi iluminarea caselor, nici igiena alimentară, nici camerele de baie, nici sporturile, nici verificările medicale periodice, nici înmulţirea specialiştilor n-au putut adăuga o singură zi la durata maximă de viaţă a omului.

Singura schimbare însemnată priveşte aspectul fizic. Oamenii vârstnici au un aer încă tânăr… dar asta nu-i face mai puţin vârstnici! Ei vor avea privilegiul să moară tot „tineri".

Falşii tineri, care joacă tenis şi dansează ca la douăzeci de ani, care se descotorosesc de o soţie bătrână pentru a se căsători cu o tânără, sunt expuşi ramolismentului cerebral, bolilor de inimă şi de rinichi. Câteodată mor subit în pat, în birou sau pe terenul de golf, la o vârstă la care strămoşii lor mânau încă plugul sau îşi dirijau cu mână sigură afacerile.

Această constatare sceptica nu pretinde că, pe termen lung, omul nu se va dovedi capabil să sporească longevitatea speciei. Dar apare altă problemă. Oare ar fi înţeleaptă prelungirea vieţii?

Longevitatea este de dorit numai dacă prelungeşte tinereţea, nu bătrâneţea. Dar durata bătrâneţii creşte mai mult decât durata tinereţii. În perioada în care individul devine incapabil să se îngrijească de propriile nevoi, el ajunge o povară pentru ceilalţi. Dacă toată lumea ar trăi până la nouăzeci de ani, povara acestei mulţimi de bătrâni ar fi greu de suportat pentru restul populaţiei.

Spre deosebire de doctorul Gueniot, Alexis Carrel a fost un partizan al eugeniei, al eugeniei pure şi dure. În cartea sa, el se pronunţă pentru interdicţia de a procrea, chiar pentru suprimarea fizică a elementelor indezirabile (criminali, degeneraţi), cu scopul de a ameliora calitatea speciei. Cu un astfel de program, nu avea niciun motiv să se arate îngăduitor cu vârsta a treia.

Înainte de orice, nu trebuie să sporim numărul bolnavilor, al paraliticilor, al debililor şi al demenţilor. Chiar dacă s-ar putea prelungi sănătatea până în pragul morţii, nu ar fi înţelept ca toţi să fie longevivi. […] De ce să măreşti durata vieţii unor oameni care sunt nefericiţi, egoişti, stupizi şi inutili? Calitatea, nu cantitatea fiinţelor omeneşti contează.

Iată o opţiune lipsită de echivoc. Fie se ameliorează specia, făcând omul demn să trăiască mai mult, fie se încearcă prelungirea vieţii grupului restrâns care merită cu adevărat acest lucru. Cercetările trebuie să continue, cel puţin în beneficiul celor din urmă…

În privinţa drumului de urmat, Carrel nu are nimic foarte nou de propus – poate doar aplicarea simultană a metodelor cunoscute. El consideră că o transfuzie de sânge tânăr în venele unei persoane vârstnice ar avea efecte favorabile. Iată o idee lansată în secolul al XVII-lea şi care revine din când în când în tactica longevităţii. Cât despre metoda Voronov, aceasta ar păcătui prin simplificare excesivă, căci „bătrâneţea nu se datorează încetării funcţionării unei singure glande, ci modificărilor tuturor ţesuturilor şi umorilor". Trebuie „reamenajat" organismul la o scară mult mai amplă, procedând, nu la o singură grefă, ci la grefe multiple, cum credea, dezvoltând teoria lui Voronov, doctorul Dartigues. De exemplu, s-ar putea înlocui toate glandele unui bătrân cu glandele unui copil născut mort, iar sângele său cu sângele unui tânăr. Abia apoi se va putea analiza rezultatul. Pentru moment, fenomenul de respingere interzice acest gen de intervenţie, dar poate că progresele ştiinţei o vor permite într-o bună zi.

Cât vor trăi urmaşii noştri?

SĂ LUĂM PUŢINĂ DISTANŢĂ faţă de lumea de astăzi şi de cea de mâine, pentru a face o scurtă escală în viitorul îndepărtat, începând din secolul al XIX-lea, timpul şi odată cu el posibilităţile omului se dilată cu viteză sporită.

Din Sfârşitul lumii*, o panoramă a viitorului publicată de Camille Flaminarion în 1894, aflăm că fiinţa omenească va ajunge la apogeul evoluţiei peste douăzeci de mii de ani. O singură rasă, albă, scundă şi zveltă, va popula planeta. Omul va avea un creier mai mare, un sistem nervos perfecţionat şi capacităţi telepatice. Din nefericire, longevitatea nu rezervă nicio surpriză. Urmaşul nostru va fi tânăr la o sută de ani şi va trăi aproximativ o sută cincizeci de ani. Pentru atâta

lucru nu merită efortul de a călători în timp. Hufeland promitea mai mult, ca să nu mai vorbim de Condorcet. De fapt, Flaminarion nu a făcut decât să proiecteze în viitor unul dintre palierele clasice ale longevităţii, cel de un secol şi jumătate. În plus, prelungirea existenţei nu era principala lui preocupare. Marele popularizator al astronomiei credea în transmigrarea sufletelor şi în încarnarea lor pe planete. Ne aşteaptă mai multe vieţi şi tot atâtea experienţe noi; de ce să ne cramponăm de viaţa terestră?

Dar dacă vrem să aflăm totul despre longevitatea potenţială a omului, este preferabil să recurgem la ficţiunea filosofică şi futurologică a lui Olaf Stapledon, publicată în anul 1930 sub titlul Last and First Men (Ultimii şi primii oameni). Este istoria viitorului întinsă pe o durată de două miliarde de ani, istoria a optsprezece specii care se vor succeda până la sfârşitul aventurii umane.

Peste zece milioane de ani, Pământul va aparţine „celui de-al doilea om", descendentul nostru direct. El seamănă cu noi, dar este mai reuşit: este mai înalt, are un craniu mai mare şi o speranţă de viaţă estimată la două sute de ani. Iată proiectul Haller-Hufeland realizat: peste zece milioane de ani, puţin mai lent decât se prevăzuse, dar mai bine mai târziu decât niciodată!

Cel puţin avem ocazia să observăm pe viu noua distribuţie a vârstelor vieţii, corespunzând unei longevităţi de două secole. Potrivit sistemului glandular al acestui om nou, pubertatea începea abia la douăzeci de ani, iar el ajungea la maturitate la cincizeci. Către o sută nouăzeci de ani, forţele lui începeau să slăbească, iar după câţiva ani de retragere şi meditaţie, murea aproape invariabil înainte de a deveni senil. Totul se petrecea astfel încât, după ce a încetat să muncească şi după ce a meditat în pace asupra vieţii sale, omul nu mai găsea nimic care să-i reţină atenţia şi să-l împiedice să adoarmă.

Note:

„Trad. M. Costin, Editura Librăria „Universală" Alcalay, Bucureşti, f.d. (n.ed.).

Dar această specie de oameni urma să dispară la rându-i asemeni celei dintâi.

Trec zeci de milioane de ani şi, după câteva avataruri asupra cărora nu ne mai oprim, apare al cincilea om, o creatură remarcabilă, care debutează cu o speranţă de viaţă de trei mii de ani şi ajunge apoi la cincizeci de mii de ani! Şi, pentru a încheia frumos, a optsprezecea şi

ultima specie umană – situată pe scara timpului peste aproape două miliarde de ani – se va caracteriza printr-o „cvasinemurire" cifrată la două sute cincizeci de mii de ani.

Cum să trăim două sute de ani

Condorcet avea dreptate. Longevitatea va progresa nelimitat, fără să se ajungă la o veritabilă nemurire. Se crea o situaţie paradoxală! Aceşti oameni a căror viaţă se desfăşura timp de zeci sau sute de mii de ani erau şi mai frământaţi de sentimentul morţii decât specia noastră efemeră. Să mori în pragul nemuririi părea o nedreptate mai mare decât moartea cotidiană, această moarte „familiară" care însoţeşte omul actual chiar de la naştere. Există aici material de reflecţie asupra avantajelor – mai degrabă imaginare decât reale – ale unei vieţi extrem de lungi, dar încheiate invariabil cu episodul morţii inevitabile: moarte individuală, dar, într-o zi, şi moartea speciei.

Reinventarea omului: de la determinism la voluntarism

LA DREPT VORBIND, această schemă, mizând pe o durată foarte-foarte lungă, era departe de a oferi o perspectivă atrăgătoare. S-ar fi preferat câteva sute de ani imediat, în locul câtorva sute de mii într-un viitor fabulos de îndepărtat. Cel mai bun lucru ar fi nemurirea pe termen scurt. Asta ar rezolva toate problemele. Dar este oare un asemenea lucru posibil din punct de vedere raţional? Poate că nu, dar oricum se poate încerca. De ce să ne lăsăm purtaţi de timp, de ce să ne încredem într-o evoluţie oarbă? O omenire matură poate să aspire la mai mult, ea trebuie să-şi făurească singură destinul, viitorul.

A trăi cumpătat pentru a-ţi prelungi bătrâneţea cu câţiva ani: ce ambiţie meschină! Ar trebui reconstruită, reinventată fiinţa omenească. Omul va fi capabil să realizeze în mai puţin timp şi cu chibzuinţă ceea ce natura nu poate face decât lent şi imperfect. „Omul nou" şi „supraomul" nu sunt produse naturale. Ei sunt sau vor fi zămisliţi prin acţiunea omului asupra lui însuşi. Sunt produse ideologice în spiritul secolului al XIX-lea, spirit prelungit şi uneori amplificat în secolul al XX-lea.

Două principii contrare şi complementare au marcat profund ştiinţa şi mentalităţile acestei epoci: determinismul şi voluntarismul. Cel dintâi presupune o acţiune riguroasă şi eficientă exercitată de mediu. Al doilea presupune o acţiune nu mai puţin riguroasă şi eficientă exercitată de om. Incompatibilitatea dintre cei doi termeni nu este decât aparentă: în fapt, trecerea de la determinism la voluntarism

se face foarte uşor. De vreme ce natura poate acţiona urmând un plan precis, aflat în acord cu un sistem de legi, omul poate acţiona larândui urmând acelaşi plan şi acelaşi sistem. Este suficient să găseşti cheia necesară înţelegerii şi stăpânirii mecanismului. Se va lucra astfel mai bine şi mai repede, căci natura se mai şi rătăceşte, dar raţiunea omului nu are niciun motiv să o facă. Această alunecare de la un principiu la altul poate fi considerată unul dintre cele mai caracteristice şi mai grele de consecinţe fapte ale istoriei contemporane.

În planul evoluţiei biologice – şi implicit al longevităţii – punctele de plecare ale ciudatului tandem „determinism-voluntarism" se găsesc la Lamarck şi Darwin. În jurul anului 1800, în perioada copilăriei evoluţionismului, Lamarck considera că organismele se transformă prin influenţa directă a mediului, graţie transmiterii ereditare a modificărilor impuse de acesta. Cincizeci de ani mai târziu, Darwin a lăsat la o parte transmisibilitatea caracterelor dobândite, fără să o nege explicit; el şi-a clădit teoria pe supravieţuirea celor mai adaptate organisme la mediul în care trăiau.

Cele două versiuni, fiecare în felul ei, erau deterministe: potrivit lor, evoluţia depindea de exigenţele mediului. Voluntarismul a preluat teoria evoluţionistă, urmând dialectica pe care am evidenţiat-o, dar cu o predilecţie, mărturisită sau nu, pentru argumentaţia lui Lamarck; pentru voluntarismul biologic era esenţial să se mizeze pe transmisibilitatea caracterelor dobândite, condiţie obligatorie pentru „fabricarea" eficientă a speciilor noi.

Înapoi la Matusalem sau la maimuţă?

George Bernard Shaw, Karel Čapek şi Aldous Huxley

ÎN MOD PARADOXAL, unul dintre cele mai remarcabile specimene de biologie voluntaristă aplicată în mod special longevităţii se găseşte într-o piesă de teatru. Dar nimic nu este paradoxal când este vorba despre George Bernard Shaw. Faimosul scriitor irlandez ne interesează aici în două privinţe, în primul rând, el nu s-a mulţumit să teoretizeze, ci a reuşit să practice „viaţa lungă", într-un domeniu unde practica este mai puţin la îndemână decât teoria; acest vegetarian convins a murit la nouăzeci şi patru de ani. În al doilea rând, ca teoretician, el s-a ţinut departe de căile bătute. Când abordează longevitatea, la fel ca oricare alt subiect, G.B. Shaw înţelege să facă operă originală şi să spună lucruri care suscită, dacă nu oroarea, cel puţin neliniştea burghezului conformist.

Piesa care tratează problema prelungirii vieţii poartă titlul sugestiv Back to Methuselah (înapoi la Matusalem) şi a fost publicat în anul 1921. Textul este lung, plictisitor, aproape de nejucat. Personajele trăiesc trei sute de ani. Dar contează mai puţin lucrarea dramatică în sine, o ilustrare simplă a teoriilor scriitorului, cât aceste teorii, expuse într-o interminabilă prefaţă având dimensiunile unei mici cărţi. Marele irlandez dă frâu liber inepuizabilei sale capacităţi de a înşira de-a valma lucruri inteligente şi prostii cu acelaşi talent desăvârşit.

Înapoi la Matusalem, înapoi la Lamarck, adică la transmisibilitatea caracterelor dobândite, mecanism renegat de biologia modernă, dar indispensabil reconstrucţiei omului prin mici tuşe succesive. Shaw se proclamă mândru „neola-marckian"; la Lamarck îi place sau, în orice caz, crede că întrevede evoluţia „după cum îi e vrerea". Cum să explici gâtul girafei? Obligată să ajungă la frunzele arborilor situate la înălţime, girafa nu a avut încotro şi a „recurs" la alungirea gâtului. „Gâturile lungi s-au dezvoltat prin voinţă şi exerciţiu", constată Shaw. Astfel, „dacă nu aveţi ochi şi vreţi să vedeţi, străduiţi-vă necontenit să vedeţi, vor apărea şi ochii". Invers, dacă aveţi ochi, dar nu vreţi să vedeţi, într-o bună zi vă veţi trezi fără ei.

Iată singura evoluţie acceptabilă, o evoluţie conştientă, în acord cu demnitatea fiinţei: exact inversul „selecţiei naturale" predicate de Darwin, un simplu accident fără scop, lipsit de inteligenţă. Dacă acest „fatalism hidos" s-ar dovedi adevărat, „numai imbecilii şi canaliile ar putea suporta viaţa".

Revendicându-se de la Lamarck şi combătându-l pe Darwin, Shaw propovăduieşte doctrina evoluţiei creatoare, considerată de el o nouă Biblie. Prefaţa la înapoi la Matusalem devine pur şi simplu un text sacru! Evoluţia creatoare ar fi „religia cu adevărat ştiinţifică pe care o aşteaptă cu nerăbdare oamenii înţelepţi".

Este uşor de înţeles ce va oferi noua religie în materie de speranţă de viaţă. Ea deschide larg porţile unei longevităţi variabile, adaptată nevoilor şi dorinţelor. Media de vârstă de şaptezeci de ani de care dispune omenirea astăzi a fost „fixată" numai „din raţiuni de oportunitate". Nimic nu îl împiedică pe om, dacă vrea, să ridice acest plafon „la trei sute sau trei mii de ani". Iar aceasta deoarece „durata vieţii individuale se află printre lucrurile pe care le putem modifica în mod evident cum vrem".

Urmând o asemenea logică, moartea însăşi este finalmente pusă în cauză. Moartea nu ar putea fi considerată „o condiţie eternă a vieţii". La drept vorbind, ea este un simplu „expedient adoptat pentru a asigura o înnoire continuă fără suprapopulare". Singura restricţie rămâne numărul de oameni pe care îl poate suporta Pământul. Dacă am putea asigura coexistenţa unui număr mai mare de generaţii, longevitatea ar evolua în consecinţă. Până în momentul în care problema suprapopulării va fi complet rezolvată: atunci, nimic nu-l vaâm piedica pe om să devină nemuritor.

Shaw a fost un critic acerb al societăţii din vremea lui; nu o dată a nimerit ţinta. Dar simţul umorului şi percepţia absurdului par să-l părăsească de îndată ce aude cântecul de sirenă al utopiei. Este preţul pe care îl plătesc toţi utopiştii, toţi cântăreţii viitorului luminos. Antidotul acestui gen de rătăcire mentală se numeşte „antiutopie". Karel Čapek şi Aldous Huxley, doi maeştri ai genului, au dat replici indirecte „complexului lui Matusalem" căruia îi cedase confratele lor irlandez.

Niciunul, nici celălalt nu-şi propun să contrazică proiectul biologic în sine. Ei acceptă posibilitatea unei vieţi întinse pe mai multe secole. Dar cum ar fi o astfel de viaţă? Ar merita oare efortul de a fi trăită?

Precum G.B. Shaw, scriitorul ceh Karel Čapek „urcă" longevitatea pe scenă. Piesa Reţeta Makropulos* este scrisă în 1922, la numai un an după înapoi la Matusalem. Eroina lui Čapek este o tânără de… trei sute treizeci şi şapte de ani. Născută în anul 1585, ea beneficiase de o reţetă prescrisă de tatăl ei, medicul grec Makropulos, împăratului Rudolf al II-lea. Reţeta de viaţă lungă putând fi înnoită după expi-Note:

— Cf. Karel Čapek, Teatru, trad. Tantzi Economu şi Alexandra Toader, Editura pentru Literatură Universală, Bucureşti, 1968, pp. 273 şi urm. (n.trad.).

rărea intervalului prevăzut (trei secole), „bătrâna tânără" ar urma să repete operaţia. Câteva personaje din anturaj află de faimosul document. Urmează o lungă discuţie. Stimulaţi la început, protagoniştii devin încetul cu încetul conştienţi de riscurile unei vieţi prelungite excesiv. Beneficiara experienţei le împărtăşeşte plictisul ei fără de leac. Firește, îi este frică de moarte, dar invidiază soarta obişnuită a muritorilor. Sentimente, pasiuni, tot ceea ce dă sens condiţiei umane,

sunt cuprinse într-o longevitate normală, adică într-o viaţă pe care moartea o pândeşte, dar în acelaşi timp o şi valorifică, într-o existenţă multiseculară nu rămâne nimic din aceşti „fermenţi". Nimic nu mai are valoare pentru cel care traversează imperturbabil fluviul timpului. Acest soi de indiferenţă este mai rea decât moartea. Paradoxală concluzie: în absenţa morţii, viaţa noastră ar deveni de netrăit. Se hotărăşte ca „reţeta Makropulos", purtătoarea unei false speranţe, să fie arsă. Singura opţiune înţeleaptă este acceptarea vieţii aşa cum e ea.

Cât despre Aldous Huxley, el pune în discuţie mitul longevităţii într-un roman publicat în anul 1939 sub titlul After Many a Summer (După multe veri). Protagoniştii istoriei sunt miliardarul american Stoyte, dornic să-şi prelungească zilele, şi doctorul Obispo, care se pregăteşte să-i administreze un extract de floră intestinală de crap, peşte renumit pentru longevitate. Dar această metodă revoluţionară fusese aplicată de un conte englez şi de guvernanta sa la sfârşitul secolului al XVIII-lea. Decenii la rând, contele s-a delectat ingurgitând intestine de peşte crude. Rezultatul a fost uluitor: la optzeci şi unu de ani, bătrânul întinerit a reuşit performanţa de a deveni tatăl a trei copii nelegitimi. În urma scandalului de familie declanşat, el trebuie să se claustreze într-un apartament amenajat în pivniţele casei. Acolo îl găsesc americanii noştri. Ei constată victoria incontestabilă a tratamentului: acesta dă cu adevărat roade!

La vârsta de peste două sute de ani, contele este în plină formă; tovarăşa sa, ex-guvernanta, de asemenea. Ei par că se distrează, dar o fac cam zgomotos şi fără menajamente. Evident, ceva nu e în regulă. Realitatea sare în ochi: amândoi şi-au pierdut raţiunea şi au coborât scara evoluţiei până la nivelul maimuţelor.

După toate aparenţele, chiar dacă maşina umană se perpetuează, spiritul nu o urmează. Longevitatea trebuie plătită printr-o regresie intelectuală. Gravă dilemă pentru miliardarul nostru: el va avea de ales între moartea pe termen scurt şi viaţa lipsită de griji a omului-maimuţă. Candidatul la nemurire găseşte forţa să avanseze un ultim argument timid în favoarea celei de-a doua soluţii: „Se pare că ei nu se plictisesc. Vreau să spun: în felul lor, bineînţeles!"

Pentru Huxley, ca şi pentru Čapek – deşi în versiuni diferite –, longevitatea extremă duce pur şi simplu la dezumanizare, în timp ce pentru Shaw, dimpotrivă, la înflorirea omului. Iată două discursuri divergente asupra subiectului nostru: de fapt, două discursuri contrare

asupra destinului omului. Discursul lui Shaw este de departe mai seducător. El corespunde unui curent larg de opinie, tentat pe parcursul ultimelor două secole de transformarea radicală a condiţiei umane. O societate nouă va naşte un om nou, întinerit spiritual şi biologic. Aici istoria longevităţii se intersectează cu istoria comunismului. Experienţa sovietică a stârnit admiraţia lui Shaw, o admiraţie exprimată în maniera nonconformistului, totuşi admiraţie. De altfel, nu marxismul, ci stalinismul exercita asupra lui această seducţie. Determinismul social al doctrinei marxiste îl deranja pe Shaw în aceeaşi măsură cu determinismul biologic darwinist; el nu dădea câştig de cauză nici lui Marx, nici lui Darwin. Dar comunismul parcursese traseul clasic care lega determinismul de voluntarism. Stalinismul nu a reprezentat decât transpunerea marxismului în termenii unui voluntarism fără limite şi fără măsură. Totul devenea posibil, indiferent de condiţii şi mijloace. Totul, inclusiv transformarea radicală a naturii şi a omului. Ceea ce îi plăcea enorm de mult lui Shaw. În 1949, cu un an înaintea morţii, el s-a mobilizat pentru ultima oară, pentru a blama fatalismul genetic, „o doctrină pe care niciun stat nu o poate tolera, cu atât mai puţin un stat socialist, în care fiecare cetăţean trebuie să urmărească în mod deliberat şi conştient perfecţionarea condiţiilor existente”. Noii matu-salemi se vor naşte curând în Uniunea Sovietică!

Revoluţia sovietică: lupta împotriva eredităţii

RELUÂND FLACĂRA Revoluţiei Franceze, dar cu obiective mai ambiţioase şi mijloace mai puternice, Revoluţia Rusă* şi-a propus recrearea lumii şi prefacerea totală a omului. Conform arhetipului, noua epocă de aur trebuia să se remarce prin întinerirea omenirii şi prin explozia forţelor vitale şi intelectuale.

Omul nou presupunea în primul rând o nouă pedagogie (spălarea creierului, o puternică integrare a individului în colectivitate, cultul muncii), dar în perspectivă presupunea şi o perfecţionare la nivel biologic.

Omul – scria Troţki în anul 1924 – va deveni incomparabil mai puternic, mai înţelept şi mai ingenios. [El va ajunge] să stăpânească procesele semiconştiente şi inconştiente ale propriului organism: respiraţia, circulaţia sângelui, digestia, reproducerea. Pentru a le realiza, trebuia doborât un duşman, şi anume ereditatea, acest tiran care de mii şi mii de ani ne programează invariabil viaţa într-un mod

total lipsit de imaginaţie. Asemeni tuturor relelor din Vechiul Regim", ereditatea va fi pur şi simplu abolită.

Oare spiţa umană care a încetat să se mai ploconească în faţa lui Dumnezeu, a Ţarului şi a Capitalului, va capitula în faţa legilor obscure ale eredităţii şi ale selecţiei sexuale oarbe?

se întreba celebrul conducător revoluţionar. Evident că nu; omul va trebui să renege fatalitatea biologică pentru a se autotransforma. În felul acesta, el va deveni „un tip biologic şi social superior", altfel spus, un „supraom" în raport cu condiţia actuală. Troţki a sfârşit ca victimă a lui Stalin; conflictul care i-a învrăjbit pe cei doi nu trebuie să ascundă fondul comun al gândirii lor, expresie a voluntarismului nemăsurat produs de beţia Marii Revoluţii. Dacă l-am învins pe ţar, de ce nu am putea învinge şi natura umană?

Note:

— Este vorba despre Revoluţia din anul 1917, cunoscută în literatura comunistă ca Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie (n.ed.).

** în original Ancien Régime, concept politic definind sistemul de guvernare din Franţa înainte de Revoluţia din anul 1789 (n.ed.).

Trebuia să se înainteze metodic, de la simplu la complex. S-a început cu mediul vegetal. Părinţii fondatori ai noii biologii au fost grădinarul Ivan Vladimirovici Miciurin (1855 – 1935) şi tehnicianul agronom Trofim Denisovici Lîsenko (1898 – 1976). Ei au izbutit să fabrice o sumedenie de specii noi, pomi fructiferi sau cereale, mai degrabă mitice decât reale. Aceşti magicieni ai biologiei îl invocau pe Darwin, aşa cum Stalin îl invoca pe Marx, dar se simţeau de fapt mult mai apropiaţi de Lamarck. Asemeni lui Lamarck, (şi asemeni lui Bernard Shaw, care avea cel puţin scuza altei profesii), ei mizau pe transmisibilitatea caracterelor dobândite. Aceasta le-a permis să procedeze pas cu pas la refacerea organismelor vii. Ce era valabil pentru plante trebuia să fie valabil şi pentru animale. Porci, dar şi vaci extrem de performante nu au întârziat să-şi facă apariţia, dacă nu în viaţa cotidiană, cel puţin în mitologia sovietică. Urma omul. De fapt, omul era pe cale să se schimbe.

Bătrânii verzi din Caucaz

ACESTA ERA MOMENTUL în care centenarii caucazieni şi-au făcut intrarea pe scenă, o intrare remarcabilă. Dosarul lor constituie un capitol destul de misterios în istoria longevităţii. După cincizeci de ani,

discuţia rămâne deschisă, deşi între timp pasiunile s-au potolit. Adversarii acestor bătrân fabuloşi vorbesc despre imposibilitate biologică, partizanii lor – între care, alături de ruşi, se numără câţiva cercetători americani – îi acuză pe primii de ignoranţă şi gelozie. Este adevărat, controversele luaseră o turnură ideologică, adeziunea sau respingerea depinzând în mare parte de atitudinea faţă de Uniunea Sovietică şi faţă de experienţa comunistă.

Cartea antropologei americane Sula Benet, How to Live to Be 100 (Cum să trăim ca să atingem suta de ani), publicată în anul 1976, este caracteristică pentru aceste prejudecăţi. Susţinută intens de autorităţile sovietice, ea nu a întâmpinat dificultăţi să identifice în regiunea Caucazului o serie întreagă de matusalemi locali, al căror secret era marea capacitate de integrare socială contrastând cu individualismul americanilor!

Totul începe în preajma anilor 1930, dacă nu tradiţiile regionale, fără îndoială mai vechi, în orice caz puternica lor mediatizare şi ideologizare. Momentul corespunde ascensiunii lui Stalin în politică şi a lui Lîsenko în biologie. Una dintre primele mărturii îi aparţine lui Henri Barbusse şi datează din anul 1930. În cartea intitulată Russie (Rusia), scriitorul comunist francez îşi împărtăşea impresiile călătoriei efectuate în anul 1927 în ţara sovietelor. Un capitol întreg este consacrat întâlnirii de neuitat cu „cel mai bătrân om în viaţă", agrementată cu unele consideraţii asupra longevităţii în general.

Personajul în cauză se numea Nikolai Ceapkovski şi locuia într-un sat din provincia georgiană Abhazia. Avea o sută patruzeci şi şase de ani şi se născuse înaintea lui Lamartine, Balzac şi Byron, dar spre deosebire de iluştrii săi mezini, el mai trăia. Condiţia sa fizică era ireproşabilă, chiar dacă încetase să se mai scalde în râu, sport pe care îl mai practica la o sută douăzeci de ani, de preferinţă în timpul iernii. Foarte viguros la capitolul sex, asemeni oricărui centenar autentic, Ceapkovski era tatăl unei tinere de douăzeci şi şase de ani pe care o concepuse în jurul vârstei de o sută douăzeci.

Câţiva ani mai târziu, în 1937, un sondaj rapid permite să se identifice în câteva sate din împrejurimile oraşului Suhumi, tot în Abhazia, nu mai puţin de douăsprezece persoane cu vârste cuprinse între o sută şapte şi o sută treizeci şi cinci de ani. Aceşti bătrâni, dacă îi putem numi astfel, erau de-o vioiciune deconcertantă. Ancheta

precizează că „unii s-au urcat pe o scară să culeagă pentru vizitatori cei mai copţi ciorchini din bolta de viţă”.

Cel mai tânăr, care avea o sută şapte ani, trecea printr-o perioadă delicată: îl chinuia sexul şi, drept urmare, se afla în căutarea unei femei tinere. Şiretlicul său consta în a declara că are numai şaptezeci de ani, ceea ce nu ridica nicio problemă dată fiind excelenta-i înfăţişare. Demascat de consăteni şi de martori, el recunoaşte: „Sunt pe punctul de a mă însura”; cine ar dori să se mărite cu un bătrân de o sută de ani? Dar multe femei s-ar mărita cu un bărbat de şaptezeci.

Au fost descoperite recorduri şi mai impresionante în aceeaşi regiune, îndeosebi cel al unui ţăran mort la o sută cincizeci şi cinci de am şi al altuia care mai trăia la o sută cincizeci. Nu doar în Abhazia, ci în toate văile din Caucaz se semnalase aceeaşi predispoziţie. În apropiere de Groznîi au fost recenzaţi doi locuitori în vârstă de o sută patruzeci şi şapte, şi respectiv o sută şaizeci şi şase de ani. Ei îl cunoscuseră pe Şamil, marele erou separatist de la mijlocul secolului al XIX-lea. Simbolurile unei cvasinemurin cecene nu păreau să-i mai deranjeze pe ruşi în epoca lui Stalin. Problema naţionalităţilor fusese rezolvată spre satisfacţia generală, iar performanţele oricărui grup etnic constituiau un motiv de mândrie pentru marea familie sovietică.

Exista aici o combinaţie de motive. Pe de o parte, longevitatea naturală a popoarelor caucaziene. Aceşti munteni trăiau foarte mult graţie mediului natural şi unui anumit mod de viaţă. „Muntele produce centenari tot aşa cum produce stejari falnici” – iată explicaţia dată de Barbusse. Dar pe de altă parte, era vorba despre un munte anume, muntele caucazian, muntele sovietic. Centenarii caucazieni demonstrau posibilitatea de realizare a unui proiect drag regimului. Vârsta lor avansată profita nu numai de virtuţile climaterice, dar şi de noul climat social instaurat după Revoluţie. Era o societate în care merita să trăieşti mult. O societate în care aceşti bătrâni, mereu verzi, îşi găseau raţiunea de a fi. Departe de a vegeta în tihnă, ei se remarcaupar ticipând activ la viaţa colectivităţii, dând un exemplu tinerei generaţii.

În U.R.S.S. – scrie doctorul Bogomoleţ –, nu doar că poţi trăi între o sută şi o sută cincizeci de ani, dar poţi să-ţi păstrezi poziţia onorifică de membru activ al societăţii socialiste.

De pildă, tovarăşul Kosoreţ, membru într-un colhoz; deşi centenar, el continuă să muncească la fel ca înainte. Sau tovarăşa

Kuzienţova care, la cei o sută douăzeci şi unu de ani ai ei, nu a ezitat să participe la vot pentru alegerea sovietelor!

Caucazienii nu erau decât avangarda marii armate de centenari care se instala în toate regiunile Uniunii Sovietice, de la Odessa la Vladivostok. Timp de decenii, arhipelagul centenarilor a avut un rol de jucat în acoperirea arhipelagului Gulag, mitul longevităţii disimulând industria cât se poate de reală a morţii.

Preeminenţa caucazienilor se explică – independent de longevitatea lor naturală, superioară sau nu altor grupuri – şi printr-un amănunt plin de semnificaţie. Născut la Gori, orăşel din Georgia, Stalin era un fiu al Caucazului. Amplificarea mitică a vitalităţii caucaziene se înscria în corul linguşelilor debitate necontenit la adresa stăpânului de la Kremlin. Stalin a avut totuşi bunul-simţ să moară la şaptezeci şi patru de ani. Nici nu îndrăznim să ne gândim ce ar fi însemnat prelungirea vieţii şi a domniei lui până la începutul celui de al treilea mileniu!

Serul Bogomoleţ, întinerirea şi viitorul luminos

NĂSCUT ÎN ANUL 1881, doctorul Aleksandr Bogomoleţ şi-a început cariera profesională ca membru al Institutului Pasteur din Paris. După Revoluţia Rusă s-a lansat în activităţi care legau medicina de politică într-un elan revoluţionar unic: Preşedinte al Academiei de Ştiinţe din Ucraina, fondator al Institutului de Biologie şi Patologie Experimentală din Kiev, laureat al Premiului Stalin, deputat în Sovietul Suprem al U.R.S.S. Recunoaştem tipul de savant transformist sau de activist în ştiinţă care a beneficiat, graţie sprijinului lui Stalin, de o putere considerabilă în societatea sovietică. El a devenit marele specialist comunist în longevitate. Cartea Cum să ne prelungim viaţa? a apărut în anul 1938; ediţia franceză a fost publicată în 1950.

Lucrarea face în primul rând o amplă trecere în revistă a centenarilor sovietici – a celor din Caucaz, bineînţeles, dar şi a celor din celelalte regiuni ale ţării. Erau enumeraţi mai multe zeci de mii, cifra nefiind departe de vechea statistică a lui Lejoncourt, deşi acum niciun boier nu mai putea fi acuzat de fraudă. Specia prolifera, fenomenul era evident şi încurajator.

Nimic mai firesc, căci fiinţa omenească ar fi destinată să trăiască în deplină sănătate o sută cincizeci de ani şi peste. Pentru a ajunge la acest rezultat, Bogomoleţ reia, asemeni atâtor predecesori, metoda lui Buffon. El înmulţeşte douăzeci sau douăzeci şi cinci cu şapte şi obţine o

medie de un secol şi jumătate. În orice caz, „suta de ani nu reprezintă limita maximă a vieţii omului", fapt de altminteri evident, dovedit chiar de numărul mare de centenari.

Problema este de a şti de ce omul atinge atât de rar această limită de vârstă. Cauzele – explică doctorul – sunt în primul rând sociale. Cum să trăieşti o sută cincizeci de ani într-o societate capitalistă? Exploatarea, foamea, frigul, surmenajul nu permit majorităţii populaţiei să beneficieze de întregul capital de longevitate. În plus, există motive de ordin biologic ce grupează toate afecţiunile şi bolile care minează organismul omului.

Cauzele duc direct la soluţii. Trebuie să începem cu abolirea exploatării, cu instaurarea egalităţii sociale şi a respectului faţă de muncă. Este ceea ce se face în Uniunea Sovietică, iar rezultatul se vede: creşterea numărului de centenari. Concluzia se impune: „Numai în condiţiile socialismului, mediul social poate fi favorabil sănătăţii şi longevităţii omului".

Apoi, trebuie învinse bolile şi fortificat organismul. Acest lucru nu este complicat decât în aparenţă. Căci doctorul Bogomoleţ a pus totul la punct. Principala sa descoperire este serul citotoxic care îi poartă numele, faimosul „ser Bogomoleţ". Injectat în ţesutul conjunctiv al organismului, el îi stimulează funcţiile a căror carenţă ar fi responsabilă de o bună parte din dereglările biologice. Este un remediu aproape universal. Prefaţa ediţiei franceze dţn anul 1950, datorată profesorului Henri Desoille de la îWultatea de medicină din Paris, oferă un inventar impresionant de efecte: serul acţiona cu acelaşi succes la tratarea infecţiilor, cancerelor, fracturilor şi anumitor boli mentale. Pe deasupra şi în primul rând, el întreţinea longevitatea. Tipul acesta de tratament putea fi combinat cu transfuziile de sânge, susceptibile şi ele, potrivit doctorului Bogomoleţ, să vindece afecţiuni foarte diverse, de pildă, cancerul sau orbirea.

Sănătate socială, sănătate fizică, iată cheia celor o sută cincizeci de ani (sau peste)! Totul evolua perfect, cu excepţia sănătăţii doctorului Bogomoleţ. A murit în 1946, în plin elan creator, la vârsta de şaizeci şi cinci de ani. Pentru un specialist în longevitate, lovitura era cam dură.

Din fericire, bătălia împotriva morţii era angajată pe mai multe fronturi. Printre soluţiile avansate, cea a biologului N.P. Krenke (1892 – 1939), mort şi el tânăr, prezintă o incontestabilă originalitate.

Conform acestei teorii, în fiecare organism se confruntă tendinţe contrare: de îmbătrânire şi de întinerire. Nu ar exista o evoluţie lineară spre moarte, ci o mişcare mai complexă în jurul „ciclurilor de vârstă". Krenke se ocupase de plante, dar nimic nu ne împiedică să extindem metoda. Se dovedea că bătrâneţea nu era o fatalitate; ea putea fi urmată de o perioadă de întinerire, de o nouă tinereţe.

Pe această temă, dispunem de o minicapodoperă datorată lui Traian Săvulescu, profesor de fitopatologie, Preşedinte al Academiei Române. Iată ce comunica el colegilor academicieni în anul 1952:

Viteza proceselor de îmbătrânire şi întinerire depinde în mare măsură de condiţiunile externe. Pentru animale şi plante, depinde de mediul fizic înconjurător, pentru oameni depinde şi de mediul social.

În societatea capitalistă, ciclul de întinerire este brutal întrerupt. Bătrâneţea îşi urmează implacabil drumul rectiliniu şi descendent. Copiii şi tinerii îmbătrânesc înainte de vreme, bolile sociale grave, cnzele economice acute, războaiele decimă populaţia. […] Toate acestea sunt semnele unei îmbătrâniri care se termină inevitabil şi înainte de vreme cu moartea.

În societatea socialistă, factorii sociali, baza economică, relaţiunile de producţie, suprastructura inhibă îmbătrânirea şi accelerează revenirea ciclului tineresc.

Nu am putea exprima mai bine raportul strâns dintre întinerirea lumii şi întinerirea fiinţei omeneşti, altfel spus, dintre revoluţie şi longevitate.

Stalinismul a elaborat o mitologie completă care dubla în toate privinţele istoria reală şi viaţa obişnuită. Deşi fisurat şi din ce în ce mai puţin credibil, discursul fictiv asupra lumii a supravieţuit morţii dictatorului roşu, susţinut de proiectul transformist inerent doctrinei. Refluxul a fost lent şi nu a afectat decât parţial nucleul ideologiei.

Note:

„Textul a fost reprodus în Studii: Revistă de istorie şi filosofie, ian. -mart. 1952, p. 28.

Longevitatea nu a făcut excepţie. Caucazienii s-au rărit, dar nu au dispărut. În anul 1974, o femeie din zonă a fost sărbătorită la cea de-a o sută patruzecea aniversare; a murit în anul următor. Biografia ei, foarte edificatoare, a fost reconstituită riguros de Sula Benet în cartea citată. Avea optzeci şi cinci de ani când s-a înscris în colhoz; la o sută patru ani a participat, la Moscova, la prima expoziţie agricolă din

U.R.S.S; „la o sută douăzeci şi opt de ani, continua să lucreze. […] Lucra atât de repede, era atât de dibace, încât devenise un model pentru ceilalţi".

Într-o carte publicată în anul 1958 cu titlul seducător A quoi revent les savants soviétiques (Ce visează savanţii sovietici), Lucien Barnier, jurnalist francez, nu uita să menţioneze printre vise întinerirea. Prin injecţii cu novo-cainã, ruşii vârstnici îşi recăpătau nu doar culoarea părului, un lucru oarecum minor, ci, şi mai ales, „speranţa unei vieţi îndelungate" însoţite de o bună „memorie şi capacitate de muncă".

În jurul anului 1960, obiectivul rămăsese neschimbat: o durată de viaţă de o sută cincizeci de ani şi o existenţă lipsită de boli. În anii următori, a mai scăzut întrucâtva, rămânând totuşi destul de ambiţios: cel puţin un secol pentru copiii care se vor naşte în anul 2000. Viitorul luminos îşi pierdea puţin câte puţin strălucirea, dar continua să ofere cea mai bună dintre lumile posibile.

Sfârşitul morţii

MECANISMUL SECRET al morţii a fost luat cu asalt din toate părţile, în speranţa de a-i descoperi angrenajele; asta ar fi permis să fie ţinut sub control, să fie evitat sau făcut să funcţioneze în sens invers. Procesul ar fi putut fi reversibil, caz în care s-ar deschide perspective miraculoase în faţa omului nou.

Învierea morţilor se înscria între preocupările curente ale medicinei sovietice. Imediat după război s-a aflat că un grup de cercetători pusese la punct o metodă aşa-zisă „complexă" (din motive întemeiate). Se pompa sânge în arterele pacientului „aproape decedat", practicând concomitent asupră-i respiraţia artificială. Războiul oferea material din belşug pentru acest gen de experimente. Soldaţi sovietici au revenit la viaţă la douăzeci de minute după moartea clinică. Este cazul lui Igor, un sergent „ucis" de explozia unei mine chiar în momentul în care batalionul intra în Berlin. Supus metodei complexe, Igor a deschis ochii şi a cerut apă după vreo douăzeci de minute. În ziua următoare, prima lui reacţie a fost, firesc, să întrebe dacă Armata Roşie cucerise Berlinul.

Zece ani mai târziu, Lucien Barnier, expert în miracole sovietice, prezenta pe drept cuvânt învierea ca o metodă complementară întineririi. Fenomenul părea să se afle parţial sub control:

Savanţii sovietici au înviat câini după o oră de la moartea lor

clinică, maimuţe după douăzeci de minute şi oameni după cinci sau şase minute.

O popularizare ştiinţifică susţinută, mai apropiată în fapt de propaganda politică, prezenta moartea ca rău „vindecabil", rău care va fi într-o zi combătut eficient. Un comentariu unic pe această temă aparţine fizicianului britanic John D. Bernal. Acest savant comunist, care era la curent cu cercetările confraţilor sovietici, a publicat un articol şocant în numărul din februarie 1952 al revistei internaţionale în apărarea păcii. Titlul era: „Ştiinţa poate sili moartea să dea înapoi". Să reţinem argumentele avansate:

A vindeca pe bolnavi înseamnă în fond a recunoaşte propri-a-ţi neputinţă. O societate cu adevărat sănătoasă nu trebuie să admită boala. Nici bătrâneţea, nici boala nu trebuie privite ca un rău inevitabil. [...] Nici moartea nu reprezintă o necesitate absolută, ci numai o necesitate determinată de circumstanţe: când vom cunoaşte mai mult, vom putea prelungi viaţa sau poate chiar înfrânge moartea.

Asta se va întâmpla într-un viitor mai mult sau mai puţin îndepărtat „în ţările în care oamenii îşi folosesc inteligenţa ca să aducă tuturor bunăstare, un suflu nou, o cultură nouă", mai exact, în Uniunea Sovietică şi în China.

„Să înfrângi moartea" – iată un pas decisiv pe care Condorcet nu a îndrăznit să-l facă. El a avut „grijă să precizeze că „omul nu va deveni nemuritor". Nici s-ul – de la Flaminarion la Stapledon – nu mersese atât de departe. Dar un fizician ameţit de timpurile noi putea să o facă (cum o făcuse şi Bernard Shaw). El vorbea în numele unei revoluţii ce reprezenta o etapă superioară în raport cu tot ce visase şi împlinise omenirea de-a lungul istoriei.

Boala rămânea un „privilegiu" burghez, la fel şi moartea, probabil. Aceste carenţe proiectau în plan biologic rateurile organismului social. O societate bolnavă are indivizi bolnavi. O societate sănătoasă are indivizi sănătoşi. Un sistem politic care se declara nemuritor poate avea indivizi nemuritori. Longevitatea a cochetat întotdeauna cu ideologia; de data asta, se lăsa pur şi simplu posedată de ea.

Astăzi putem zâmbi; ne putem indigna. Dar în primul rând trebuie să încercăm să înţelegem. Acest paroxism al longevităţii explică mai bine decât orice alt argument seducţia exercitată de comunism – îndeosebi de formele lui pure şi dure, stalinismul şi

maoismul. Omul a visat dintotdeauna altă lume, o condiţie umană mai bună, desprinsă de servituţile ancestrale. Noua societate părea capabilă să-i întrupeze visul şi să proiecteze omenirea într-o lume unde totul urma să fie diferit. Sosise momentul să se radieze cuvântul „imposibil" din vocabular, inclusiv din vocabularul ştiinţific.

Această speranţă care venea de demult şi părea aproape materializată explică forţa şi persistenţa iluziei, în pofida dezminţirilor aduse de istoria reală. Nimic nu este mai dureros decât demitizarea unei poveşti cu zâne. Nimic nu este mai penibil decât renunţarea la utopie. Să fim indulgenţi cu Bernard Shaw; şi el simţea nevoia să creadă în ceva, la fel ca toţi ceilalţi.

A treia generaţie de dinţi: varianta chineză

CHINA REIA în felul ei scenariul centenarilor bine adaptaţi la noua ideologie; este încă o dovadă – dacă mai era nevoie – că miraculosul rezistă tuturor valurilor; în ultimă instanţă, chiar teoriile proclamate cu mândne „ştiinţifice" nu fac decât să-l încorporeze. Longevitatea chineză avea o veche tradiţie şi nimic nu o împiedica să-şi continue traiectoria.

Ultimele ştiri venite din China, vorbesc despre fenomenul neobişnuit al „celei de-a treia generaţii de dinţi" (un material referitor la această problemă a fost publicat în buletinul informativ Ombres: Realites paraleles, martie-aprilie 1995).

În anul 1982, un cotidian din Shanghai prezenta cazul unui ţăran centenar din sudul ţării, care „într-o bună zi a constatat cu stupoare că i-au ieşit din gingii douăzeci de dinţi noi". Istoria s-a repetat în anul 1988 cu un bătrân din nord-vestul Chinei, căruia, în mod miraculos, i-au crescut dinţi noi într-o noapte. În sfârşit, în 1994, unei chinezoaicte puţin mai tinere îi crescuseră dinţi la vârsta de nouăzeci şi doi de ani.

Impresionantă este viteza de creştere: în China, dinţii apar peste noapte. În rest, acest semn de întinerire este cunoscut de multă vreme. Pentru moment, recordul absolut nu pare ameninţat. Consemnat de Huf cland, el aparţine unui german mort în 1791 la vârsta de o sută douăzeci de ani, căruia îi crescuseră în ultimii patru am de viaţă nu mai puţin de cincizeci de dinţi!

„A treia generaţie de dinţi" este însoţită de obicei de alte semne de tinereţe, uneori de o întinerire aproape completă. Cel mai remarcabil caz a fost înregistrat în anul 1983. O chinezoaică în vârstă

de o sută zece ani a început să întinerească brusc. Opt dinţi noi i-au străpuns gingiile, „o parte din părul alb a redevenit negru, iar pielea ridată şi-a recăpătat supleţea şi strălucirea"; mai mult, „i-a revenit ciclul menstrual şi pe faţă i-a apărut o acnee juvenilă"!

Menţionăm în sfârşit că, potrivit unei ştiri difuzate în anul 1994, fântâna tinereţii există şi în variantă chineză. Un puţ recent descoperit ar fi permis unui cuplu de octogenari din nord-estul Chinei să se bucure de o nouă tinereţe. Ridurile de pe faţă le-au dispărut iar bărbatul, care era chel, şi-a redobândit părul bogat şi negru din tinereţe!

Înapoi în Occident

INFUZIA MASIVĂ DE MITOLOGIE – deopotrivă ştiinţifică şi tradiţională – caracterizând experienţa comunistă nu trebuie să ne facă să credem că înclinaţiile mitice ale spiritului uman au părăsit Occidentul pentru a „locui" şi a înflori în jumătatea orientală a lumii. Orice teren este favorabil mitului. Scenariile diferă, dar direcţiile esenţiale nu sunt chiar atât de diferite.

Teoretic, societăţile deschise din Occident oferă o diversitate de opţiuni pe care totalitarismul nu le-ar admite. Totalitarismul recurge la o instituţionalizare a mitului, a unei anumite constelaţii mitice; pe de altă parte, într-o societate închisă circulă şi contramituri, dar nici cea mai deschisă dintre societăţi nu scapă de obsesia propriilor mituri dominante.

Ca regulă generală, nu se părăseşte o mitologie decât pentru a intra în alta. Nu trebuie supraestimată capacitatea omului de a se izola de mediul mitic. Chiar dacă nu este obligat în sensul propriu al cuvântului, el va accepta, lesne şi în mod firesc, un număr considerabil de poncife. Dimpotrivă, se întâmplă ca tocmai oprimarea deschisă şi propaganda excesivă să genereze reacţii de respingere

Astfel, este cert că miracolele ştiinţei sovietice din anii 1950 sau 1960 au impresionat mai mult publicul occidental decât pe cei care aveau privilegiul de a profita nemijlocit. Era şi cazul longevităţii. Supus stresului cotidian, omul occidental visa tihnita longevitate orientală. Românii aveau alte griji decât cea de a întineri graţie gerovitalului (medicament pe bază de procaină) în clinica doctoriţei Ana Aslan, situată în apropiere de Bucureşti. Dar o mare revistă pariziană publica în anul 1973 un lung şi convingător articol intitulat On m'a rajeume en Roumanie (M-au întinerit în România). Autoarea spunea totul din

primele cuvinte: „În schimbul a numai 2740 de franci vă puteţi îmbarca într-o călătorie spre clinica-miracol a doctoriţei Ana Aslan din Bucureşti, care posedă secretul fântânii tinereţii". Contrastul dintre mediul românesc sănătos şi mizeriile cotidiene din Occident era cât se poate de bine evidenţiat: „În avionul care zboară spre Paris fac bilanţul şederii mele în clinica doctoriţei Aslan. Pentru mine cura a fost benefică: simt de o săptămână o vitalitate pe care luna de vacanţă din această vară nu mi-a oferit-o. [...] Sosirea la Le Bourget mă recufundă în problemele pariziene. După ce am aşteptat un taxi care nu mai venea, savurez din nou circulaţia greoaie pe bulevardele periferice. Ei bine, am terminat cu întinerirea!"

Nu este mai puţin adevărat că, de câteva decenii, unele manifestări ale longevităţii tradiţionale înregistrează un reflux. Izvorul miracolelor a secat mai mult sau mai puţin în Est. Voga caucazienilor ţine de domeniul trecutului. Excesele au provocat reacţii. Cifrele sunt abordate mai realist. Nu se mai crede cu atâta uşurinţă în recorduri de o sută cincizeci sau de două sute de ani. Unii specialişti avansează ca limită a vieţii omului o sută cincisprezece ani sau intervalul dintre o sută zece şi o sută douăzeci de ani. Alţii ezită să ia în considerare o limită imuabilă şi promit pentru mâine imposibilul de astăzi.

Strategiile s-au diversificat. Cea mai des abordată dintre ele nici nu se mai referă la centenari. Putem deveni aproape nemuritori chiar dacă nu atingem suta de ani. Acest paradox este strâns legat de realităţile şi mentalităţile epocii noastre. Să începem prin a defini această longevitate iluzorie.

Suntem tineri, moartea îi priveşte pe ceilalţi, moartea nu există

EXISTĂ PRETUTINDENI ÎN LUME, şi cu deosebire în Vest, o creştere a speranţei de viaţă. Anterior secolului al XVIII-lea, speranţa de viaţă nu depăşea nicăieri treizeci de ani. Omul preistoric trăia şi mai puţin; proximitatea originilor nu pare să fi favorizat longevitatea, în pofida tuturor tradiţiilor inspirate din mitul vârstei de aur.

De două secole, speranţa de viaţă progresează continuu, în epoca Revoluţiei, francezii trăiau în medie treizeci de ani; către 1900, bărbaţii beneficiau de patruzeci şi cinci de ani, iar femeile de aproape patruzeci şi nouă de ani; astăzi speranţa de viaţă este de şaptezeci şi patru de am la bărbaţi şi optzeci şi doi de ani la femei. În celelalte ţări occidentale situaţia este similară. Lumea a treia acuză o gravă întârziere, găsindu-se totuşi – cel puţin potrivit statisticilor – într-o

poziţie mai bună decât francezii la sfârşitul secolului trecut. Pe de altă parte, ţările ex-comuniste, până nu demult bogate în centenari şi specializate în cure de întinerire, au acumulat la rândul lor mai mulţi ani de întârziere în raport cu jumătatea occidentală a Europei. Scandalos, dar probabil adevărat: un francez născut în zilele noastre are toate şansele să trăiască mai mult decât un caucazian!

Moartea continuă să secere, dar seceră mai discret: s-a produs o mare cotitură în istoria vieţii şi în istoria atitudinilor faţă de viaţă şi moarte. Pe timpul când omul trăia în medie treizeci sau patruzeci de ani şi era martorul atâtor vieţi tinere curmate înainte de vreme, el era fără îndoială mai sensibil la apelurile longevităţii mitice. Astăzi, în ţările bogate ale lumii, speranţa de viaţă crescută sensibil îndepărtează dincolo de orizontul mental momentul final al existenţei. Pe de altă parte, în pofida nenumăratelor accidente şi catastrofe de tot felul, securitatea individului a devenit mai mare ca oricând. Exceptând unele împrejurări nefericite, omul se apropie de vechea ambiţie de a-şi trăi viaţa, dacă nu până la limita firească, de altfel greu de apreciat, cel puţin până la o limită cât mai apropiată cu putinţă de aceasta.

Decât să viseze o viaţă imaginară, contemporanii noştri au în sfârşit posibilitatea de a-şi amenaja viaţa reală, o viaţă mai lungă sau relativ lungă… apelând tot la imaginar.

Preocuparea de căpetenie este prelungirea vieţii, nu atât prin deplasarea graniţei ultime, operaţie în fond aleatorie, cât graţie unei noi distribuiri a timpului în interiorul intervalului dat. În locul unei singure vieţi, vom trăi mai multe, înlănţuind vârstele diferit şi acordându-le o autonomie din ce în ce mai pronunţată.

Prima etapă: copilăria. Philippe Aries constatase că, înainte de secolul al XVIII-lea, copilul „nu exista”. El reprezenta o fiinţă incompletă, un adult potenţial. Ulterior, familiile au început să investească în progenituri: mai întâi burghezii, pe urmă clasele populare. Dar până după anul 1900, copilul rămâne un adult în miniatură. Să le privim figurile: aceste personaje mici sunt îmbrăcate şi gătite aproape la fel ca părinţii lor. Ele trebuie să înveţe an de an aceeaşi lecţie lungă şi obositoare, lecţie ce le va permite să se comporte precum adulţii responsabili. Deşi valorificată în secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea, copilăria nu era o valoare în sine, ci o pregătire pentru viitor.

Această atitudine s-a schimbat rapid în cursul secolului nostru,

mai ales în ultimele decenii. Valorile intrinsece ale copilăriei sunt recunoscute şi garantate. Copilăria devine efectiv o vârstă distinctă a vieţii. Dar mai există ceva. Între copilăria propriu-zisă şi maturitate intervine altă etapă, odinioară practic necunoscută: adolescenţa. Deşi diferit delimitată de la o societate la alta sau de la o interpretare la alta, adolescenţa îşi afirmă valorile din ce în ce mai apăsat pe un teritoriu cucerit concomitent de la copilărie şi de la maturitate. Valori pe care nu doar că le afirmă, dar deseori le şi impune celorlalţi. Mimarea adolescenţei pare să constituie astăzi cea mai sigură metodă de întinerire, mai sigură decât grefa doctorului Voronov sau o cură în stabilimentul doamnei Aslan. Tendinţa şi-a schimbat sensul. Înainte, tinerii îi imitau pe adulţi, acum adulţii sunt cei care încearcă să ţină pasul, învăţând lecţia de la tineri. Remarcăm acest lucru în moda vestimentară, în comportament etc. Se pare că toate generaţiile au întinerit graţie acestei „infuzii de adolescenţă", cel puţin la nivel superficial.

Copilărie, adolescenţă, apoi o maturitate marcată la rându-i de pecetea tinereţii, viaţa se prelungeşte, oferind în acelaşi timp o multiplicare a etapelor şi perpetuarea energiei juvenile.

Dar cea mai remarcabilă realizare a strategiei este transformarea a ceea ce odinioară se numea bătrâneţe în ceea ce astăzi poartă numele de „vârsta a treia".

Înainte de a aborda imaginarul, problematica vârstei a treia se bazează pe o evoluţie cât se poate de reală. Creşterea speranţei de viaţă, dacă nu chiar a longevităţii, a avut drept consecinţă un fapt fără precedent în istorie: prezenţa masivă a persoanelor vârstnice în societatea occidentală de astăzi, ponderea lor foarte semnificativă şi în continuă creştere în structura globală a populaţiei. Dacă longevitatea maximă bate pasul pe loc, „longevitatea normală" – şaizeci şi cinci, şaptezeci, optzeci de ani şi peste – a devenit un fapt comun şi banal. Aceasta deschide perspectiva destul de neliniştitoare a unei populaţii ieşite la pensie care, peste puţină vreme, „riscă" să devină aproape la fel de numeroasă ca populaţia activă care o susţine.

În afară de număr, al doilea fapt semnificativ ţine de condiţia fizică a persoanelor aparţinând acestei categorii, condiţie ameliorată sensibil în majoritatea cazurilor graţie progreselor medicinei şi igienei, la care se adaugă facilităţile oferite de tehnologia contemporană (aparatură casnică, mijloace de transport etc). În principiu, se poate

duce o viaţă normală şi activă până la o vârstă destul de înaintată.

Încă o dată, diferenţa nu constă în recordurile individuale, semnalate în toate epocile, ci în masificarea fenomenului.

La următorul pas, realitatea se întâlneşte cu mitologia. Nu este suficient ca bătrâneţea să fie ameliorată, ea devine pur şi simplu o nouă tinereţe. În momentul pensionării se intră efectiv într-o fază distinctă a vieţii, fază care nu mai este percepută la nivel mitologic ca o prelungire în declin a vârstei precedente. Este mai degrabă un nou început: pe lângă experienţa vârstei mature, această fază reactualizează anumite valori ale tinereţii, chiar ale adolescenţei, în primul rând libertatea şi detaşarea. După toate grijile vieţii adulte, după inevitabilele sacrificii făcute în favoarea familiei şi a comunităţii, eşti în fine liber şi stăpân pe tine. Este un nou spaţiu de cucerit şi de cunoscut. Timpul pierdut poate şi trebuie recuperat. Da, viaţa reîncepe la şaizeci de ani!

Să privim prospectele destinate vârstei a treia, îndeosebi publicitatea turistică. Totul respiră bucuria de a trăi, tinereţea trupului şi a spiritului. La prima vedere, unele ilustrări par desprinse din cărţi având altă destinaţie. Pe puntea unui vas de agrement suntem martorii unei idile. El seamănă cu un tânăr om de afaceri aflat în vacanţă. Ea… o blondă, să fie oare secretara lui? Nici vorbă, dacă ne uităm mai bine, constatăm că sunt doi „bătrâni tineri", soţ şi soţie fără îndoială, pe punctul de a porni într-o călătorie spre o insulă exotică.

Problema a fost rezolvată. Bătrâneţea nu există, nu mai există: i-a luat locul o formă specială de tinereţe. Dar nici moartea nu mai există: în acest punct abordăm ultimul element al strategiei.

Persoanele de vârsta a treia par prea ocupate să trăiască pentru a muri cu adevărat. Moartea are loc „după". Are loc în secret, dincolo de o anumită limită care nu ne preocupă.

Odinioară, moartea era prezentă în orice clipă, prezentă în realitate, prezentă în imaginar. Momentul morţii era puternic valorificat. Totul se petrecea în chip edificator: muribundul înconjurat de familie. Moartea contribuia la întărirea legăturilor sociale, a solidarităţii dintre generaţii, a raportului dintre viaţa terestră şi lumea de dincolo.

Dimpotrivă, modelul contemporan propune ocultarea morţii. Philippe Aries, în Omul în faţa morţii" (1977), şi Norbert Elias, în eseul Ober die Einsamkeit der Sterbenden în unseren Tagen f Despre

singurătatea muribunzilor în zilele noastre (1982), au analizat cu atenţie acest fenomen. O dată depăşită faza „exuberantă" a vârstei a treia, asupra subiecţilor planează ameninţarea izolării. Omului sănătos şi veşnic tânăr creat de societatea abundenţei nu-i place să vadă în preajmă oameni bolnavi incurabili sau muribunzi, începută sub semnul unei tinereţi regăsite, vârsta a treia sfârşeşte la azilul de bătrâni. Spitalul îi înghite apoi pe muribunzi, oferindu-le o moarte solitară, discretă, aseptică. Moartea este proscrisă, surghiunită în spaţii închise, strict supravegheate. Este invizibilă, prin urmare inexistentă. Ceilalţi mor: cu atât mai rău pentru ei!

În Statele Unite mai ales se manifestă o tendinţă contrară prelungirii nelimitate a vieţii, prelungire devenită posibilă, chiar pentru vârstnici şi bolnavi, printr-o tehnologie medicală din ce în ce mai performantă. Acestora li se sugerează – când nu îi se spune deschis – că locul trebuie lăsat indivizilor sănătoşi, celor care trăiesc cu adevărat.

Putem rezuma această strategie în câteva cuvinte: „Suntem tineri, moartea îi priveşte pe ceilalţi, moartea nu există". Graţie acestei strategii, mitul longevităţii a cunoscut o reformulare originală şi relativ eficientă. Iluzia tinereţii veşnice s-a asociat cu refuzul morţii, cu refuzul de a gândi moartea, propria moarte.

Dar există realităţi mai sumbre care afectează puritatea modelului. Spectrul SIDA, strecurat în anii 1980 în însăşi inima lumii occidentale, a dezmorţit conştiinţele, amintind prezenţa reală a suferinţei şi a morţii unei societăţi dispuse să le ignore. Imaginile morţii ne invadează din toate părţile. Ştergerea lor pare o întreprindere dificilă. Mitul continuă să funcţioneze, dar nu trebuie să i se ceară imposibilul. El nu poate oferi decât o iluzie imperfectă, ceea ce, oricum, nu este puţin.

Călătorii în timp, clone şi roboţi

CEI CARE NU SE MULŢUMESC cu simplele iluzii recurg întotdeauna la ştiinţă şi tehnică, aceste zeiţe cam nesăbuite ale lumii contemporane. Li se poate cere orice, inclusiv imposibilul: ce nu au „dat" până astăzi vor oferi cu siguranţă în viitor.

Se precizează două atitudini distincte. Pe de o parte, „amenajarea" mai mult sau mai puţin imaginară a intervalului real al vieţii, iar pe de altă parte, apariţia unui elan mitic fără precedent, elan rezervat ce-i drept unui public mai restrâns şi de preferinţă bogat, căci

totul devine costisitor în lumea noastră, inclusiv nemurirea.

Se ştie că frigul conservă: de ce nu ar conserva şi viaţa? Aparent, potrivit anumitor cercetători americani, o temperatură mai scăzută a corpului ar fi favorabilă prelungirii existenţei.

Note:

— Trad. Andrei Niculescu, 2 vol., Editura Meridiane, Bucureşti, 1996 (n.trad.).

Dacă în loc de 37 de grade am avea doar 35, speranţa de viaţă ar creşte la o sută patruzeci de ani. O scădere a temperaturii cu şapte grade ar permite să atingem vârsta de două sute de ani. În vederea aplicării acestui principiu seducător, un cercetător a imaginat dormitoare reamenajate în camere frigorifice capabile să scadă temperatura corpului la 31 sau 32 de grade.

Dar frigul absolut justifică cele mai mari speranţe. Criogenia a fost inventată în anii 1960 de fizicianul american Robert Ettinger. Adolescenţa inventatorului fusese marcată de un text SF în care era vorba despre un personaj congelat într-un bloc de gheaţă cosmic. Nu este o premieră faptul că ştiinţa acţionează prin mijlocirea SF-ului.

Principiul este simplu: congelat la o temperatură foarte scăzută, corpul rămâne nealterat timp de secole sau chiar o eternitate. Muribunzii atinşi de boli incurabile – cea mai gravă dintre ele fiind însăşi moartea – pot ajunge, păstrându-şi condiţia, în ziua în care medicina va fi rezolvat toate aceste probleme. O zi mai apropiată sau mai îndepărtată: anii nu mai contează pentru aceşti călători în timp. Problema etică şi metodologică constă în aprecierea momentului potrivit în care operaţia poate să înceapă: nu se cade să fie congelată o fiinţă vie ori un cadavru lipsit de şanse de reanimare; trebuie acţionat în primele clipe care urmează morţii clinice. Asta este tot, restul revine medicilor viitorului.

Candidaţii la nemurire îşi petrec timpul în tihnă, întinşi fiecare într-un fel de cilindru, la o temperatură constantă de – 160 de grade. Lumea de mâine va beneficia de o infuzie considerabilă de milionari, căci voiajul nu este gratuit. Bogaţilor mai puţin bogaţi li se oferă şi posibilitatea de a-şi conserva doar capul în capsule mai puţin voluminoase. La urma urmei, ce contează trunchiul dacă rămâne capul! Această ramură a industriei frigorifice prosperă în Statele Unite, mai ales în California, în folosul pacienţilor şi întreprinzătorilor.

La drept vorbind, procedeul riscă să devină grosier. O singură

celulă conţine toate informaţiile biologice necesare; ea poate oferi cheia codului genetic, permiţând astfel reconstituirea completă şi fidelă a organismului. Acest gen de nemurire – ce presupune „refabricarea" periodică a organismului – este practicat de extratereştrii care patronează mişcarea raëliană, una dintre cele mai active secte „ozeniste". Steven Spielberg a procedat în acelaşi fel când a readus la viaţă dinozaurii. Foarte probabil, într-o zi, inginerii geneticieni vor reuşi să perpetueze în acest mod fiinţa omenească.

Cum să trăim două sute de ani

Clonele – indivizi identici provenind din acelaşi organism, multiplicaţi pe cale asexuată – par destinate unei cariere excepţionale. Tehnica donării a fost pusă la punct, doar unele criterii de ordin etic îi mai pot sta în cale. Veţi avea tot interesul să „posedaţi" propriul clon (sau, eventual, mai multe). La ce ar putea servi o astfel de creatură? Ca bancă de organe, evident. În calitate de alter ego, clonul va oferi în orice moment o gamă completă de organe absolut identice cu ale domniilor voastre. Orice parte bolnavă a corpului va fi imediat înlocuită cu corespondentul ei sănătos, ceea ce va permite o înnoire permanentă a organismului. Pentru liniştirea scrupulelor, precizăm că un clon va fi programat astfel încât să nu dispună de niciun fel de conştiinţă. Va fi o fiinţă pur vegetativă, o „legumă umană" concepută exclusiv pentru a-şi înzestra modelul cu organe şi ţesuturi proaspete.

Iar dacă ţineţi mai mult la spirit decât la trup, vă puteţi transfera într-un ordinator. Inteligenţa artificială progresează într-un asemenea ritm, încât ne putem imagina momentul în care circuitele vor deveni cel puţin la fel de complexe precum creierul omului. Tot ce este înscris în celulele creierului – memorie, inteligenţă, afectivitate – va putea fi absorbit de creierul electronic al unui robot care, bine întreţinut, vă va perpetua personalitatea. Este adevărat, această soluţie corespunde mai mult nemuririi spirituale a religiilor – transfigurată de tehnologie – decât căutării nemuririi corporale. Un gen nou de metempsihoză: după moarte, veţi deveni robot!

Aceste noi perspective ale longevităţii şi nemuririi pun în evidenţă potenţialul mitologic al ştiinţei şi tehnicii. Departe de a risipi fantasmele, ele nu fac decât să le consolideze, graţie unui evantai de argumente mai diversificat şi mai sofisticat decât cel de care dispun societăţile tradiţionale. Căile difenă, dar ţinta rămâne aceeaşi.

O sută douăzeci de ani în perfectă sănătate

EXISTĂ UNII PARTIZANI ai longevităţii care speră să obţină „ceva" mai concret decât o tinereţe imaginară şi mai imediat decât o congelare pe termen lung. În consecinţă, ei continuă să practice metode ce promit efecte pe termen scurt: regimuri alimentare, injecţii cu hormoni sau celule tinere (terapie celulară), vitamine, precum şi o întreagă gamă de produse anttâmbătrânire. În aşteptarea marelui salt înainte, ei speră să mai câştige astfel câţiva ani şi o ameliorare a bătrâneţii.

Aparent, lucrurile încep să se mişte. În anul 1950 existau în Franţa două sute de centenari; astăzi, numărul lor a depăşit patru mn. Specia umană pare lansată în marea aventură a longevităţii.

Gabriel Simonoff, profesor de fizică nucleară la Universitatea din Bordeaux şi specialist în prelungirea vieţii, afirmă că obiectivul imediat ar fi „o sută douăzeci de ani perfect sănătoşi şi în deplinătatea facultăţilor" (La nouvelle eternite: Bien vivre 120 ans/Noua eternitate: Să trăim bine 120 de ani/, 1993). El reia ecuaţia clasică a lui Buffon, înmulţind douăzeci şi patru cu cinci; se obţin astfel cu uşurinţă cei o sută douăzeci de ani promişi.

Unul dintre cei mai cunoscuţi promotori ai longevităţii este Roy Walford, profesor de patologie la Universitatea din Los Angeles. Şi el are în vedere o speranţă de viaţă de o sută douăzeci, dacă nu chiar o sută cincizeci de ani în aşteptarea unei creşteri ulterioare de până la trei sute de ani (Maximum Life Span/Durata maximă de viaţă/, 1983). Simonofi se arată şi mai optimist; potrivit lui, „într-un viitor apropiat, longevitatea ar putea atinge la om cifra incredibilă de şase sute de am", fapt dovedit de „ansamblul estimărilor ştiinţifice". Ţinând seama de accidente şi de alte circumstanţe, speranţa efectivă de viaţă va fi de aproximativ trei sute cincizeci de ani. Paracelsus şi Bernard Shaw au avut dreptate!

Vom traversa sprinteni secolele. Mijloacele nu ne lipsesc, ele există pentru toate gusturile, adevărata problemă este mai degrabă dificultatea de a alege. Fiecare furnizor de viaţă lungă pledează din răsputeri pentru propriile remedii, avertizându-şi clientela împotriva remediilor altora. Roy Walf ord apreciază că rezultatele gerovitalului sunt nule, la fel şi cele ale „terapiei celulare" propuse de doctorul elveţian Paul Niehans, cel care a injectat celule tinere de miel unor personaje celebre precum Adenauer, Pius al XII-lea şi Churchill (morţi prematur, prin comparaţie cu o veritabilă viaţă de centenar). Medicul

american recomandă în schimb o listă bogată de substanţe chimice şi hormoni injectabili asociaţi cu un regim alimentar bazat pe principiul „subnutriţie fără malnutnţie", contmând multe vegetale şi puţină sare.

Gabriel Simonoff mizează pe proprietăţile absolut remarcabile ale seleniului, element chimic prezent mai ales în peşte (lucru ce explică longevitatea japonezilor), în ouă şi uleiuri; carnea şi pâinea conţin seleniu, dar în proporţie redusă. Acesta ar fi meniul centenarilor. Vinul, vai, nu conţine nici urmă, dar, ca să fim drepţi, nici apa sau laptele. Pentru cei mai puţin gurmanzi există şi pilule. „De multă vreme – mărturiseşte Simonoff – înghit zilnic o pilulă mică de seleniu". Ar fi fi interesant să urmărim pas cu pas viaţa profesorului.

Cât despre americani, ei preferă să înghită melatonină. Această substanţă hormonală secretată de epifiză a invadat piaţa în anul 1995. Se vinde în farmacii cu indicaţii care te fac de-a dreptul să visezi: „Unsprezece dolari pentru tinereţe, sănătate, sexualitate, bunăstare, fericire". Semn al timpurilor, longevitatea se democratizează. Graţie noii „tinereţi în pastile", şi săracii îşi pot permite să rămână tineri şi să redevină fericiţi!

Dar cele mai mari speranţe sunt stârnite de cercetarea „genomului uman". Explorarea întregului sistem al genelor va permite identificarea şi controlul mecanismului bolilor, procedându-se în consecinţă, prin „terapie genetică", la eradicarea lor. O viaţă fără boli ar fi evident mai lungă şi, bineînţeles infinit mai bună. Acest moment pare unora relativ apropiat. Şi cum genele par specializate, poate chiar foarte specializate, se vorbeşte despre gene responsabile de moarte sau de îmbătrânire. O acţiune eficientă asupra acestora ar avea consecinţe practic nebănuite; toate căile sunt deschise, inclusiv calea către nemurire.

Pentru cine nu pune preţ pe ştiinţă, calea spirituală continuă să-şi păstreze virtuţile. Pietatea religioasă şi regenerarea morală alimentează fântâna tinereţii.

Când omul îmbătrâneşte, [...] echilibrul se rupe, apare decrepitudinea. Dar nu acesta este procesul natural al vieţii omului. Omul îmbătrâneşte din cauza comportamentului şi mentalităţii sale. El nu este făcut pentru aşa ceva. El este făcut să trăiască pe Pământ, cu toată forţa şi puterea unei tinereţi veşnice pe care o poate lua din izvorul vieţii, aflat în preajma celui Preaînalt...

Am citat dintr-un număr, apărut în anul 1995, al publicaţiei

internaţionale Moniteur du regne de lajustice (revistă bilunară, filantropică şi umanitară pentru înălţare morală şi socială).

Ce facem, modificăm genele sau comportamentul? Pur şi simplu constatăm că teoria şi practica longevităţii sunt la fel de diferite pe cât sunt credinţele şi ideologiile noastre.

O utopie pentru secolul al XXI-lea

LONGEVITATEA NU ESTE EXCLUSIV un proiect biologic. Ea i deschide porţile unei noi utopii. Era mare nevoie de aşa ceva. Miturile sociale făurite în epoca modernă sunt pe punctul de a-şi încheia cariera. Visul comunist s-a risipit, iar capitalismul continuă să funcţioneze fără să provoace niciun entuziasm, mai degrabă din lipsa unei alternative mai bune. Civilizaţia va trebui reinventată în secolul al XXI-lea. Graţie, poate, longevităţii.

Fapt este că viaţa devine mai lungă, iar natalitatea scade, în Occident, numărul deceselor este pe punctul de a egala, ori chiar depăşi numărul naşterilor. După toate aparenţele, celelalte regiuni ale lumii se vor alinia la modelul occidental. Se evoluează astfel în direcţia unor societăţi în care persoanele vârstnice vor reprezenta un procent din ce în ce mai ridicat. În cele din urmă, populaţia activă riscă să devină mai puţin numeroasă decât categoria pensionarilor pe care trebuie să-i susţină. Dacă toată lumea ar trăi până în jurul vârstei de o sută douăzeci de ani, conform normelor actuale, centenarilor le-ar reveni o tranşă de şaizeci de ani, în raport cu cei patruzeci de ani de viaţa activă.

Pentru ca proiectul să reuşească, va trebui ca „bătrânii" să se schimbe. Tot ce putem spune este că, pentru moment, persoanele vârstnice întineresc mai degrabă în imaginar decât în realitate. Prelungirea vieţii dincolo de o anumită limită este însoţită de infirmităţi şi boli (precum cea de tristă faimă a lui Alzheimer). Modelul căutat presupune o bătrâneţe verde, de fapt o prelungire a unei vieţi fără bătrâneţe şi fără boli. Omul de o sută douăzeci sau o sută cincizeci de ani va fi aproape la fel de tânăr ca nepoţii săi. Iată marele pariu, biologic şi social în acelaşi timp, pariu care, o dată câştigat, va transforma din temelii viaţa omenirii.

Nimeni nu va mai profita de împlinirea vârstei de şaizeci de ani pentru a pune punct carierei. Aceasta se va pune de acord cu longevitatea: o sută de ani, poate, de viaţă activă! Omul va fi capabil să traverseze două sau trei cariere succesive. O restructurare a vieţii

private este de asemenea în perspectivă. Vor exista căsătorii intergeneraţionale şi familii „poligeneraţionale". Iată o lume cu siguranţă mai variată şi mai interesantă decât a noastră, permiţând fiecăruia dezvoltarea personalităţii şi materializarea viselor.

Vor lua fiinţă un nou sistem social şi o nouă sociabilitate. Pentru a schiţa contururile acestei lumi în gestaţie, jurnalistul Louis Beriot a efectuat o vastă ancheta pe plan internaţional şi a publicat rezultatele într-o carte cu titlul Le grand defi: Tous centenaires et en bonne santé/Marea provocare: Să ajungem cu toţii centenari sănătoşi (1991). Descoperim lucruri fascinante: suntem martorii unei cotituri radicale în istoria omului şi a civilizaţiei.

Autorul afirmă de la bun început că „longevitatea şi reducerea fecundităţii reprezintă o nouă şansă pentru omenire şi pentru Pământ". Vor exista mai mulţi oameni în vârstă, dar sănătoşi şi activi (chiar la nivel sexual), şi mai puţini tineri. În consecinţă, va avea loc o reinventare a raporturilor umane şi a vieţii omului în general. Oamenii vor fi mai puţin agresivi şi mai puţin grăbiţi. Femeile, eliberate de grijile pe care le incumbă familiile tradiţionale numeroase, vor ocupa un loc important în cetate. Existenţa va fi mai bogată şi mai agreabilă. Omul v reflecta, va inventa şi va face dragoste: acestea vor fi preocupările lui esenţiale. Se va pune capăt problemelor ridicate de o lume suprapopulată. Nu vor mai exista şomeri!

O societate în care centenarii vor fi mai numeroşi decât copiii şi tinerii: în pofida avantajelor promise, avem dreptul să fim neliniştiţi. Nu este mai puţin adevărat că acest tip de societate pare rezultatul logic al tendinţelor majore, pe jumătate reale, pe jumătate mitice, care străbat lumea de astăzi.

O aniversare şi o descoperire: Jeanne Calment şi profesorul Baulieu

SUBIECTUL ESTE FIERBINTE, iar opinia publică este dispusă să mitizeze orice eveniment nou. Cu atât mai mult două evenimente noi care par să se confirme şi să se justifice reciproc. Este ceea ce s-a petrecut în Franţa la începutul anului 1995.

În 21 februarie 1995, Jeanne Calment – astăzi dispărută – îşi sărbătorea a o sută douăzecea aniversare. Această vârstă nu are nimic mitologic. Raporturile delicate întreţinute de marii centenari cu starea civilă nu o privesc pe Jeanne Calment. Ea s-a născut în Franţa într-o perioadă în care aceasta funcţiona la fel de corect ca în prezent. Într-un

clasament mitologic al centenarilor, locul ei ar fi destul de modest, dar în clasamentul omologat, ea a rămas multă vreme cel mai bătrân locuitor; ar mai exista un singur caz incontestabil, cel al japonezului Shigechiyo Izumi, mort în 1986 la vârsta de o sută douăzeci de ani şi opt luni (record depăşit de Jeanne Calment, decedată la 4 august 1997 la vârsta de o sută douăzeci şi doi de ani, cinci luni şi unsprezece zile).

Această aniversare a oferit ocazia unei conştientizări. Se poate trăi o sută douăzeci de ani, o sută douăzeci de ani adevăraţi. Limita rezonabilă fixată – ca să terminăm o dată pentru totdeauna cu orice formă de mitizare sau mistificare – în jurul vârstei de o sută cincisprezece sau, cel mult, o sută douăzeci de ani pare pe punctul să cedeze (se vorbeşte despre un „interval" mai generos, cuprins între o sută treisprezece şi o sută douăzeci şi patru de ani). Realitatea înaintează pe terenul mitologiei.

Să fie acesta un caz izolat, un caz extraordinar? Gabriel Simonoff crede că nu. Într-un interviu acordat revistei Paris Match, el îşi exprimă clar convingerea într-o creştere tip „Calment" a speranţei de viaţă:

Marea doamnă din Arles face ca întreaga specie umană să intre dintr-odată într-o lume nouă, lumea celor „care trăiesc mult". Nu încape nicio îndoială, dintre cei aproximativ cinci mii de centenari care trăiesc astăzi în Franţa, câteva zeci vor ajunge şi ei la o sută douăzeci de ani într-o stare fizică satisfăcătoare. Puţin câte puţin, ştiinţa începe să pătrundă misterele îmbătrânirii şi bolilor care o însoţesc".

Celălalt eveniment, amplu vehiculat de mass-media cu câteva săptămâni înainte de aniversarea Jeannei Calment, a fost aşa-numita „descoperire fantastică a profesorului Baulieu". Ea se exprimă prin sigla DHEA*, definind un derivat hormonal produs de glanda suprarenală.

Note:

— Dihidroepiandrosteronă, un antioxidant puternic (n.ed.).

Cercetările efectuate pe o durată de mai mulţi ani mai ales de medicul francez Étienne-Émile Baulieu, profesor la Collège de France, şi de endocrinologul american Samuel Yen tind să acrediteze ideea unui raport strâns între molecula de DHEA şi evoluţia organismului. Sulfatul de DHEA atinge concentraţia maximă în jurul vârstei de douăzeci şi cinci de ani, pentru a se diminua apoi progresiv. Către şaptezeci de ani, compusul nu mai reprezintă decât 10% din cantitatea

maximă. Senilitatea s-ar explica pur şi simplu printr-o lipsă de DHEA. Dacă ipoteza se dovedeşte corectă, administrarea acestui compus ar fi susceptibilă să limiteze ori chiar să anuleze neajunsurile bătrâneţii: boli de tot felul, reumatisme, oase friabile, memorie slăbită…

Acest proiect nu priveşte longevitatea în sensul strict al cuvântului. Autorii nu urmăresc prelungirea vieţii dincolo de limita obişnuită. Scopul lor este să amelioreze bătrâneţea, scutind-o de inconvenientele curente. Să prelungească într-un fel tinereţea. Cum nu s-a ajuns deocamdată la un rezultat definitiv, este prea devreme să riscăm o evaluare. Publicitatea făcută imediat, lăsând impresia de problemă rezolvată, alimentează o aşteptare mitică mergând, ca de obicei, mult mai departe decât punctul de plecare ştiinţific. Ipoteza doctorului Baulieu are toate şansele să se grefeze pe modele preexistente, cum ar fi fântâna tinereţii şi elixirul vieţii.

Întâlnirea în imaginar dintre Jeanne Calment şi profesorul Baulieu se înscrie pe o pistă mitică. Pe de o parte, este o dovadă că omul poate trăi o sută douăzeci de ani şi chiar mai mult. Pe de altă parte, este o dovadă că omul poate traversa acest interval perfect sănătos, poate chiar într-o stare de tinereţe prelungită. Finalul interviului acordat de profesorul Simonoff ilustrează perfect consecinţele efectului (cumulat Calment-Baulieu:

— Ce părere aveţi despre speranţa vie pe care a generat-o descoperirea profesorului Baulieu – molecula „miraculoasă" DHEA, substanţa cu spectru larg prezentată cu câteva săptămâni în urmă ca o veritabilă „pilulă a tinereţii"?

— Cred că este vorba despre o descoperire majoră. Gândiţi: vă puţin: o pilulă banală precum o tabletă de aspirină care ar îndepărta definitiv spectrul bătrâneţii cu tot cortegiul ei de boli. Să trăieşti o sută douăzeci de ani şi peste într-un corp care nu pare să aibă mai mult de jumătate. Ar fi mai bine decât Jeanne Calment care mi-a spus: „Sunt o bătrână tânără".

Puţin timp după acest eveniment francez, un libanez şi-a sărbătorit a o sută treizeci şi treia aniversare, iar cel mai bătrân locuitor al Chinei a murit la o sută patruzeci şi şapte de am. Cursa continuă.

Note:

„Acid dezoxiribonucleic (n.ed.).

Biologie celulară: ultimele descoperiri

CADENŢA SE ACCELEREAZĂ. Fiecare an pune în discuţie mai multe elemente decât odinioară secole întregi. Longevitatea aparţine categoriei de subiecte care deschid prima pagină a ziarelor. Influenta revistă New Scientist tratează pe larg – în numărul din 22 iunie 1996– „moartea bătrâneţii" („Death of Old Age"), în timp ce, la 9 decembrie 1996, faimoasa copertă a revistei Time cauţionează subiectul cu autoritatea-i cunoscută; regăsim aici privirea unei tinere seducătoare care nu întâmpină nici cea mai mică dificultate în a ne convinge de virtuţile tinereţii veşnice: for-ever young.

Pista căreia îi revine astăzi rolul de vedetă este metabolismul celular. Cercetătorii îşi propun să limiteze acţiunea nocivă a excesului de „radicali liberi". Radicalii liberi sunt elemente rezultate din o parte a oxigenului absorbit de celule, oxigen pe care acestea nu mai reuşesc să-l reducă. Se instalează „stresul oxidativ", o serie de reacţii care pot deteriorara ADN-ul* şi structurile celulare în ansamblu. Este posibil ca în aceasta să constea îmbătrâarea. O soluţie frecvent recomandată este reducerea drastică a caloriilor, cu scopul de a obliga organismul să „ardă" mai puţină hrană, să funcţioneze oarecum cu încetinitorul.

Au fost identificate şi izolate genele care produc enzime antioxidante. După cât se pare, muştele astfel tratate trăiesc mai mult decât cele netratate. Dar în ce priveşte enzimele care favorizează longevitatea, cele mai mari speranţe le suscită telomeraza. Ea se găseşte în cantităţi mari în spermă şi în celulele canceroase. Gena care se află la originea ei asigură celulelor în cauză o capacitate de diviziune, deci de înnoire, mult superioară celei caracteristice ciclului celulei obişnuite. Fapt ce explică, de exemplu, prodigioasă proliferare a ţesuturilor canceroase. Iată agentul care, bine stăpânit, ar fi susceptibil să perpetueze organismul, infuzând celulelor sănătoase aceeaşi vigoare reproductivă pe care o manifestă tumorile maligne.

Este argumentul unei cărţi care nu a întârziat să facă valuri: Reversing Human Aging (Lupta contra îmbătrânirii), publicată de Michael Fossel la începutul anului 1996. Medicul american nu o ia pe ocolite. El anunţă pentru viitorul imediat (în orice caz, înainte de anul 2015) punerea la punct a unei terapii pe bază de telomeraza, tratament ce va avea drept rezultat o lume în care oamenii vor trăi sute de ani. Deocamdată nu s-a ajuns acolo. Trecerea de la teorie la practică pune câteva probleme. Oare va trebui să „injectăm" fiecare celulă a organismului? Cum să procedăm? Cum să evităm riscul unor

dereglări şi apariţia cancerelor în loc să asigurăm speranţa de viaţă visată?

Dacă deocamdată nu şi-a dovedit aptitudinile în privinţa fiinţelor omeneşti, manipularea genetică pare să dea rezultate palpabile la rudele noastre mai îndepărtate. Este cazul unei specii minuscule de viermi – viermele nematod – tratat într-un laborator din Montreal, vierme a cărui speranţă naturală de viaţă nu depăşeşte nouă zile. În schimb, exemplarele supuse tratamentului au atins cincizeci de zile! La scara vieţii umane, o astfel de creştere s-ar traduce prin patru sute douăzeci de ani în loc de optzeci!

Regimuri de întinerire

CERCETĂRILE DE ULTIMĂ ORĂ şi, în particular, afacerea „stresului oxidativ" par să indice în termeni practici revizuirea deprinderilor alimentare. Este vorba despre o „revizuire prin eliminare". După ce a fost incitată să ingurgiteze un surplus de hrană şi calorii, societatea de consum este pe punctul de a-şi modifica tactica. Desigur, pentru a trăi trebuie să mâncăm, dar pentru a trăi mai mult trebuie să mâncăm mai puţin. Iată noul slogan: „Mănâncă de două ori mai puţin dacă vrei să ajungi la vârsta Jeannei Calment în plină formă".

În acest context, vegetarianismul marchează puncte. „Les amateurs de fruits et legumes vivent plus vieux" („Amatorii de fructe şi legume trăiesc mai mult"), titrează Le Figaro în numărul din 1 octombrie 1996; după şaptesprezece ani de muncă, cercetătorii britanici au confirmat excelenţa unei hrane esenţialmente vegetală. Salata cretană se bucură de succes; graţie acesteia, cretanii par să beneficieze de o speranţă de viaţă considerabilă.

Un experiment făcut pe grupuri de maimuţe este în curs de desfăşurare; procedeul constă în hrănirea diferenţiată a grupurilor şi compararea rezultatelor (evidenţiabile abia peste câteva decenii). Gândul nemărturisit: cele care primesc mai puţină hrană vor trăi mai mult. Ca de obicei, scepticii nu sunt de acord; ei deplâng bietele animale care din lipsă de calorii trebuie să sufere de foame şi de frig şi se întreabă dacă eforturile se mai justifică în astfel de condiţii. \ Moda „regimurilor de întinerire" tinde să se asocieze cu moda curelor de slăbire, cărora li se dedicau mai ales femeile. În această privinţă, comportamentele sunt pe punctul să se schimbe. Noutatea ar fi faptul că din ce în ce mai mulţi bărbaţi se supun dietei. Oamenii de afaceri mai ales, grijulii cu tinereţea lor reală sau aparentă. Ei beau mai puţin

vin şi băuturi tari şi, pentru a slăbi, consumă produse dietetice. Potrivit unei anchete recente.

Restaurantele trebuie să cadă la înţelegere cu acest nou cult al corpului. S-a terminat cu dineurile de afaceri pantagruelice. Cele două sau trei stele din ghidul Michelin propun aproape întotdeauna meniuri sau feluri de mâncare hipocalonce […] Clienţii, deseori cadre de conducere sau industriaşi, nu beau decât apă la dejunurile de afaceri. O atitudine de neconceput cu numai zece ani în urmă.

Componenta alimentară nu este singura în cauză. Bărbaţii se alătură femeilor în sălile de gimnastică, încep, asemeni lor, să apeleze la chirurgia estetică şi utilizează din ce în ce mai des produse cosmetice („Les hommes en quette de /oo &" /" Bărbaţii în căutare de look" /, Le Figaro, 28 noiembrie 1996). Fenomenul forever young se află în ofensivă.

Acest model recent de comportament este foarte instructiv pentru cine vrea să înţeleagă amalgamul specific imaginarului, în cazul de faţă, trei axe de interpretare concură la realizarea sintezei. În primul rând, o „filosofie alimentară" care vine de departe, dispusă să proclame primatul hranei în buna gestionare a organismului. Nu lipsesc vegetarianismul tradiţional, metoda Cornaro – precedentele istorice ale unei diete riguroase. În al doilea rând, avem de-a face, dimpotrivă, cu o teorie ştiinţifică de ultimă oră, clădită pe cercetări de vârf în biologia celulară. În sfârşit, al treilea nivel vizează imperiul modei, ale cărei tendinţe valorifică în prezent tipul de om tânăr, suplu, destins şi dinamic.

Graţie mitologiei, trecutul şi prezentul îşi dau mâna; la fel, căutarea adevărurilor fundamentale răspunde deprinderilor schimbătoare ale vieţii sociale.

Concluzii: soluţii pentru longevitate

ÎN CAZUL ÎN CARE CONCLUZIILE REALE ale acestei importante dezbateri rămân deschise, longevitatea are cel puţin meritul de a arăta cum funcţionează un arhetip. Să eviţi moartea, să i te sustragi, să o amâni cât mai mult cu putinţă – ce poate fi mai simplu, mai inerent naturii umane?

Există o diversitate de metode susceptibile să prelungească viaţa şi o diversitate de moduri de a trăi o viaţă prelungită. Dar această diversitate se bazează pe structuri simple şi durabile. Totul se reduce la trei sau patru scenarii care pun în joc fie longevitatea propriu-zisă,

fie nemurirea, fie, mergând pe două variante distincte, perpetuarea tinereţii sau întinerirea. Evident, aceste scenarii se pot combina: longevitatea tinde spre nemurire şi reuşeşte uneori să o atingă; ea presupune şi o tinereţe perpetuă sau înnoită, cel puţin la nivelul unora dintre atributele sale. Intensitatea diferă de la un caz la altul: se poate trăi un secol sau o eternitate, se poate rămâne sau redeveni „perfect" tânăr, se poate conserva sau recupera doar o parte mai mult sau mai puţin semnificativă din energia tinereţii (potenţa sexuală, creşterea dinţilor…).

Mijloacele abordate par inepuizabile. În cele din urmă, orice mijloc este binevenit dacă îţi prelungeşte ori îţi ameliorează existenţa. Apa, sângele, cimbrul, elixirul vieţii, hrana vegetală, purgaţiile, uleiul, electricitatea, glandele şi hormonii, testiculele de maimuţă, serul Bogomoleţ, gerovi-talul, căldura şi frigul, DHEA şi telomeraza, iaurtul bulgăresc şi fetele tinere – toate se înscriu într-o listă interminabilă în care se pare că nu domneşte coerenţa. Şi totuşi coerenţa este totală, căci, încă o dată, orice mijloc este bine venit dacă îţi prelungeşte viaţa. Mijloacele menţionate, precum şi un număr considerabil de alte procedee sunt interschimbabile sau complementare.

Ştiinţa modernă nu a modificat în profunzime datele problemei. Uneori a recuperat pur şi simplu anumite simboluri tradiţionale. Astfel, sângele, principiul vieţii, ale cărui virtuţi regeneratoare se manifestă în nenumărate ipostaze – sângele lui Cristos adunat în Graal, culoarea sângerie a cina-brului, vampirii care se hrănesc cu sângele celor vii etc. –, continuă să joace un rol similar graţie procedeului foarte tehnic al transfuziei, în măsura în care acesta pare susceptibil să întinerească organismul printr-o infuzie de sânge tânăr. La origini, vegetananismul s-a inspirat din valorile religioase şi etice; cele mai recente argumente de natură medicală îi confirmă vocaţia regeneratoare, simbolizată dintotdeauna de forţa vitală a vegetalului.

În alte cazuri, metodele şi simbolurile sunt absolut noi. Evident, glandele endocrine nu figurează în arsenalul tradiţional al longevităţii. Cu toate acestea, funcţia lor este identică cu cea îndeplinită odinioară de mijloace considerate fictive sau puţin fiabile în epoca noastră. În imaginarul contemporan, grefa echivalează cu fântâna tinereţii sau cu elixirul vieţii. Procedeele, foarte diferite, rămân secundare în raport cu rezultatele scontate, mereu aceleaşi.

Iată un exemplu, în aparenţă minor, dar nu lipsit de

semnificaţie. O bandă desenată din anul 1950 (Death Must Come! /Moartea trebuie să survină! / de Al Feldstein) s-a inspirat din posibilităţile oferite de grefă, a cărei carieră în imaginarul ştiinţific era pe punctul de a debuta. Frederick şi Henry, doi medici stagiari, descoperă că tinereţea poate fi prelungită înlocuind o glandă (fictivă!) din splină cu alta mai tânără. Henry îl operează pe Frederick de patru ori la intervale de mai mulţi ani; cadavrele necesare operaţiei sunt dezgropate din cimitir. La şaptezeci şi cinci de ani, Frederick continuă să aibă înfăţişarea unui tânăr de douăzeci şi cinci. Dar prietenul lui refuză să-l mai opereze. Se iscă o încăierare; Henry moare, doborât de o criză cardiacă. Frederick hotărăşte să se autoopereze. Omoară un băiat, dar constată oripilat că acesta suferise o ablaţiune parţială a splinei în locul unde se găsea glanda căutată. Este prea târziu pentru a improviza altă soluţie. În câteva minute, Frederick îmbătrâneşte şi moare.

Modernitatea povestirii pare incontestabilă: banda desenată ca mijloc de expresie, funcţia regeneratoare a glandelor endocrine, grefa, atmosfera de violenţă şi de oroare în acord cu gustul secolului. Totul este modern la nivelul detaliilor, dar aceasta nu poate şterge impresia de déjà vu. Ne aducem aminte de vechea poveste a călătorului care, după ce a găsit tinereţea veşnică, revine în ţara lui; aici timpul îşi accelerează cursa, îi provoacă în câteva clipe îmbătrânirea şi sfârşitul inevitabil. Acest tip de povestire avertizează asupra fatalităţii implacabile a morţii. Tinereţea veşnică nu reprezintă un zid de apărare. Putem înşela bătrâneţea, putem înşela provizoriu timpul, dar nu vom înşela niciodată moartea.

Constatăm că omul reinventează neîncetat aceleaşi istorii, schimbând doar piesele de decor. Morala sumbră sau cel puţin sceptică ce transpare din exemplele precedente ridică altă problemă: cea a ambiguităţii mitului. Am apăsat până acum pe sensul optimist, cel mai evident, în măsura în care longevitatea înseamnă o victorie, chiar pasageră, asupra timpului, decrepitudinii şi morţii. Dar trebuie să privim şi reversul medaliei. Toate proiectele lasă să se citească printre rânduri imaginea morţii. Optimismul afişat cel mai frecvent nu este decât contraponderea, uneori nesigură, a disperării existenţiale care însoţeşte omul de-a lungul întregii vieţi. Inventăm soluţii de longevitate ca să uităm o clipă neantul care ne înconjoară. Incapacitatea fiinţei omeneşti de a-şi accepta condiţia limitată şi, în

ultimă instanţă, propria moarte defineşte condiţia tragică a existenţei. Căutarea longevităţii ilustrează atât ambiţiile prometeice, cât şi neputinţa funciară a omului.

Hufeland relatează povestea, aparent autentică, a unui astrolog care a trăit în secolul al XVII-lea la curtea prinţului elector de Brandenburg. Pentru a evita influenţele nefaste ale planetelor, el recomanda clienţilor să-şi schimbe necontenit domiciliile, alimentele şi băuturile, pentru a le pune în acord cu astrele favorabile. În felul acesta, ei puteau înşela moartea şi trăi veşnic.

Note:

— Trad. Leon Leviţchi, prefaţă şi tabel cronologic de Vera Călin, ed. a III-a, Editura Minerva, Bucureşti, 1971 (n.ed.).

Să ne imaginăm acest interminabil joc de-a v-aţi ascunselea în care bieţii oameni încearcă literalmente să fugă de soartă. O mică eroare de horoscop şi moartea îşi face apariţia! Amuzantă la prima vedere, povestea este mai curând dramatică; uneori, de la căutarea insistentă la psihoză nu este decât un pas.

Latura ironică şi tragică a lucrurilor este următoarea: omul pare destinat să se teamă de moarte şi de veşnicie în egală măsură. O existenţă fără sfârşit ar fi o povară zdrobitoare. Nemuritorii ajung să viseze moartea la fel cum muritorii visează nemurirea.

Acest paradox a inspirat o lungă suită de opere literare. Iată, de exemplu, nemuritorii descrişi de Swift în Călătoriile lui Gulliver*: nişte bătrâni decrepiţi şi înfiorători care te fac să-ţi doreşti cu adevărat moartea. Sau, într-o lumină mai favorabilă, „tânăra femeie" în vârstă de trei sute de ani imaginată de Karel Čapek, personaj lipsit de orice căldură umană, care continuă să trăiască doar de frica morţii. Morala se impune de la sine: chiar dacă ar fi posibilă, longevitatea extremă nu este dezirabilă; viaţa noastră efemeră este singura pe care am putea-o suporta. Chiar în SF-ul contemporan, nemuritorul continuă deseori să fie prezentat ca un personaj ce şi-a pierdut omenia sau, pur şi simplu, dorinţa de viaţă.

Semn al timpurilor, anumite tendinţe recente sunt mai nuanţate, adică mai favorabile prelungirii nelimitate a vieţii. De altminteri, cucerirea timpului şi a spaţiului pot fi combinate. Într-un univers infinit de o varietate inepuizabilă, nemuritorii nu vor mai avea timp să se plictisească, precum odinioară, când erau limitaţi la câteva palme de pământ. Nu s-a spus ultimul cuvânt, dar problema subzistă: nu va fi

suficient să alungi moartea, va trebui să demonstrezi şi capacitatea de a „gira" această cvasieternitate.

Să mai notăm şi o aplicaţie foarte elitistă a nemuririi. Nemurirea ar putea fi rezervată unei „caste" care deţine înţelepciunea şi puterea: soluţie sugerată de Čapek şi pusă în practică de extratereştrii apropiaţi mişcării raëliene.

Pe de altă parte, este interesant să urmărim migraţia modelelor. Situată iniţial la începutul istoriei, în epoca modernă longevitatea s-a orientat către viitor. În societăţile tradiţionale, ea ilustra decăderea treptată a omului; dimpotrivă, astăzi longevitatea demonstrează progresul speciei. Viaţa lungă era un dar al zeilor sau al naturii, deşi unii încercau să-l obţină prin propria ştiinţă; ea tinde să devină o cucerire exclusiv umană, dovedind capacitatea omului de a acţiona asupra lui însuşi şi de a-şi modifica substanţa. Toate semnele sunt inversate. Totul s-a schimbat şi nimic nu s-a schimbat. Vârsta de aur este proiectată în viitor, omul ia locul Creatorului, dar nucleul dur al mitului rămâne invariabil: longevitate, nemurire, tinereţe…

Marii centenari preferă să „ia" distanţă. Ei se orientează simultan către cele două extremităţi ale istoriei – trecutul îndepărtat şi viitorul îndepărtat – şi spre capătul lumii sau cel puţin spre ţări marcate de un anume exotism. Grecii au privilegiat India, Nordul îndepărtat şi Etiopia. În Europa medievală, Insulele Britanice s-au bucurat de o bună reputaţie în materie, explicabilă şi prin condiţia insulară, şi prin excentricitatea geografică; tradiţia va dura până în plină epocă modernă. Izgoniţi fără milă de starea civilă, bătrân fabuloşi au abandonat Europa Occidentală, pentru a-şi consolida poziţiile sub cerul mai indulgent al Orientului. Bulgaria şi Rusia au beneficiat din plin, împărtăşind gloria cu alte ţări, mai ales cu cele din Asia şi America Latină. În secolul nostru, Caucazul, Pakistanul şi Ecuadorul îşi dispută recordurile absolute. Ca să nu mai vorbim despre locuitorii galaxiilor…

O tradiţie solidă serveşte întotdeauna la ceva. Cum să explici, dacă nu printr-o indestructibilă înrădăcinare mitică, numărul mare de contribuţii ruseşti: Mecinikov, Voronov, Bogomoleţ şi toată pleiada de cercetători sovietici? Contribuţiile lor „ştiinţifice" datorează mult prezenţei masive a centenarilor, dacă nu în realitatea demografică, cel puţin în imaginarul colectiv. Cazul Chinei este şi mai exemplar. O mitologie a longevităţii de mai multe ori milenară nu putea să nu lase urme. Ideologia comunistă a trebuit să tolereze, re-luând chiar în folos

propriu o credinţă care venea de departe, fapt ce confirmă încă o dată recuperarea vechilor structuri mitice de mişcările ideologice şi ştiinţifice ale lumii contemporane.

Respectând tradiţia, longevitatea se supune totuşi de bunăvoie modelor. Ea îi învaţă pe oameni cum să trăiască mult, ceea ce înseamnă de fapt cum să trăiască sau „cum ar trebui să trăiască". Acest „cum ar trebui să trăiască" diferă mult de la o epocă la alta şi de la o cultură la alta.

Nimic mai instructiv în această privinţă decât componenta alimentară a mitului, care ar merita un studiu detaliat. Practic nu există aliment de oarecare importanţă care să nu fi fost considerat succesiv sau simultan favorabil sau defavorabil sănătăţii, susceptibil să prelungească viaţa sau, dimpotrivă, să o scurteze. Pe această temă s-au adus argumente medicale total contradictorii; s-a aflat că este bine şi rău în acelaşi timp să consumi carne, pâine sau vin… Modele se schimbă, trec şi revin. Doar principiul este imuabil, cu alte cuvinte ideea adânc înrădăcinată – în vremea lui Hipocrat, dar şi în prezent – potrivit căreia sănătatea omului depinde esenţialmente de ceea ce mănâncă. Din fericire, putem schimba întotdeauna meniul, bazându-ne pe argumente ştiinţifice. Ştiinţa şi moda nu sunt străine una de alta.

Modele conduc direct la ideologii. Orice discurs asupra longevităţii invită la o descifrare ideologică. La rândul lor, marile curente de gândire s-au exprimat şi ele prin intermediul acestei mitologii; regăsim în ea un larg evantai de valori, precum şi scara completă a ierarhiilor.

Longevitatea apare ca un semn de superioritate, de prestigiu biologic şi social. Argumentul ei a fost invocat de la bun început de puterea monarhică şi sacerdotală. A fost revendicată nu în mai mică măsură de Renaştere şi de ideologia Epocii Luminilor în vederea emancipării corpului şi a spiritului. Multă vreme bărbaţii au găsit în ea un indicator suplimentar al superiorităţii lor asupra condiţiei femeii. Valorile contrare, elitiste şi democratice, ale ultimelor secole nu au ezitat să facă apel, din când în când, la acelaşi argument. Viaţa primitivă şi viaţa civilizată sau aerul curat de la ţară şi confortul de la oraş au fost valorificate şi devalorizate după bunul plac al criteriilor ideologice. Atât bogaţii, cât şi săracii au de câştigat, potrivit unor versiuni mitologice contradictorii. Viaţa frugală, recomandată deseori, convine de minune săracilor, în timp ce bogaţilor li se propune un

regim alimentar mai suculent; în plus, ei dispun şi de alte atuuri, între care, mai recent, călătorule în viitor în capsule frigorifice.

Densitatea sporită de soluţii contradictorii este un semn de creştere a tensiunilor din organismul social. Perioada dintre cele două războaie oferă o ilustrare frapantă. Longevitatea se complică deoarece istoria însăşi devine mai complicată. Unii continuă să afirme valorile din vremurile bune de odinioară, avansând preceptele moderate ale „clasei mijlocii", precum doctorul Gueniot. Dimpotrivă, alţii se lansează în transformarea radicală a condiţiei umane, precum Voronov sau Bogomoleţ. O ideologie de dreapta, mândră de valorile ei şi destul de agresivă, este din ce în ce mai sedusă de eugenie, fapt dovedit de cazul doctorului Carrel. La cealaltă extremitate politică, la stânga, mitologia comunistă în special, se preconizează cu generozitate transformarea globală a speciei, fără a se ţine seama de ereditate. Pentru ambele extreme, individul contează mult mai puţin decât experimentul în sine, destinat validării teoriilor abstracte.

Dimpotrivă, în Occidentul contemporan, prin longevitate se exprimă îndeosebi individualismul. Diversificarea procedeelor tinde să mulţumească pe toată lumea: fiecare întinereşte în felul său şi pe socoteala sa. Soluţia cea mai rentabilă este simularea tinereţii. Dar există o sumedenie de alte soluţii care necesită bani, privilegiind astfel o anumită pătură socială.

De fapt, longevitatea a intrat, la fel ca tot ce ne înconjoară, în era consumului, a devenit un produs care se vinde – şi uneori se vinde foarte scump. Fântâna tinereţii era gratuită, dar în lumea noastră nimic nu mai este gratuit. Trebuie să plătim pentru a fi îngrijiţi într-o clinică specializată, să plătim şi mai mult pentru o călătorie postumă în viitor. Celor mai puţin favorizaţi nu le rămâne decât să recurgă la procedee mai tradiţionale sau la medicamente ieftine precum melatonma. Fără a pierde ceva de altminteri, căci toate procedeele sunt echivalente: fântâna tinereţii sau clinica de întinerire…

Soluţiile individuale se întrepătrund din ce în ce mai mult cu o nouă utopie vizând refacerea condiţiei umane. Longevitatea pare destinată să propulseze omenirea secolului al XXI-lea într-un univers foarte diferit de cel pe care îl cunoaştem. Ea se instalează în locul ideologiilor transformiste care nu au reuşit să-şi ţină promisiunile. De data aceasta se va reuşi… graţie geneticii!

Toate procedeele sunt echivalente: continuitatea mitului este

impresionantă. Din punctul de vedere al tendinţei generale şi a obiectivului urmărit, nu există nicio deosebire între faza preştiinţifică şi mitologia ştiinţifică a longevităţii. Chiar cifrele rămân neschimbate: o sută de am, o sută douăzeci (vârsta lui Moise), o sută cincizeci, două sute… Dimpotrivă, deosebirile sunt foarte sensibile de la o punere în scenă la alta. Totul se adaptează prompt împrejurărilor istorice şi spiritului timpului. Ca orice mit esenţial, longevitatea luminează în acelaşi timp permanenţele şi variaţiile spiritului u/nan.

Ar mai rămâne de evocat o ultimă întrebare, o întrebare deosebit de delicată. Să fie oare longevitatea doar un mit? / O himeră şi nimic mai mult, pe care omul o „vânează" inutil de milenii?

În această privinţă, trebuie să evităm să confundăm planurile. Mitologia şi lumea concretă au existenţe independente şi paralele. Cele două niveluri sunt legate prin schimburi permanente şi semnificative, dar aceste raporturi nu le afectează cu nimic esenţa. Evident, mitul influenţează comportamentul oamenilor. Căutarea obsesivă a longevităţii sau chiar a nemuririi s-a manifestat şi se va manifesta continuu prin încercarea de a găsi soluţii efective. Soluţii vizând fie o longevitate considerată „naturală" (care de altminteri nu ezită să alunece de la o sută de ani la jalonul următor, cel de o sută douăzeci de ani), fie o longevitate mult superioară, presupunând reelaborarea biologică a omului. Creşterea constantă a speranţei de viaţă poate justifica simultan ambele proiecte. Ea poate fi interpretată fie ca un marş neîntrerupt căruia nicio barieră nu i-ar putea sta în cale, fie ca un fel de democratizare ce permite unui număr sporit de persoane să se apropie de o limită biologică de netrecut (similar fenomenului de creştere a staturii; persoanele înalte sunt din ce în ce mai numeroase, dar această evoluţie nu pare să prevestească o lume în care fiinţele omeneşti să măsoare trei sau patru metri).

Şansele de reuşită nu au nimic comun cu mitul însuşi. Nule sau considerabile, şansele sunt total independente de mit. Multor contemporani le place să creadă că există extratereştri; dar acest mit nu constituie un răspuns cu privire la existenţa sau inexistenţa locuitorilor galaxiilor. Mitul longevităţii se înscrie în aceeaşi logică; el nu poate spune nimic despre evoluţia ulterioară a speciei. Explorarea imaginară a viitorului este cu totul altceva decât viitorul însuşi, teritoriu necunoscut care urmează să fie descoperit. Toate căile sunt deschise, dar este puţin probabil ca viitorul real să semene cu viitorul

imaginar. Aşadar, oare vom deveni sau nu nemuritori? Urmaşii noştri vor afla…

Fapt este că omul nu va renunţa niciodată la proiectul reinventării condiţiei umane. Dorinţa lui de a deveni „diferit" este adânc înscrisă în structura lui spirituală: aşa a fost „programat". Este o constantă arhetipală: deşi arhetipurile pot să-şi schimbe forma sau să se integreze unor strategii diferite, ele rămânân esenţă egale cu sine. Creatură divină sau el însuşi creator de zei, omul nu renunţă niciodată la căutarea de soluţii transcendente care să-i permită accesul la o condiţie superioară. Longevitatea a fost şi va rămâne mereu o „piesă" de bază în confruntarea interminabilă dintre om şi Dumnezeu, într-o strategie vizând însuşirea unei parcele de divinitate, vizând în ultimă instanţă transfigurarea omului în om-zeu.

Între timp, mitul traversează imperturbabil secolele. El este cel care posedă adevăratul secret al tinereţii. Generaţiile se succedă una alteia, dar un mare mit nu moare niciodată.

Bibliografie

Eseul de faţă se bazează în primul rând pe o interpretare personală a surselor menţionate în text. Două lucrări generale au permis completarea informaţiilor: Gabriel Veraldi, Longevite et immortalite, Editura Vernoy, 1981, şi mai ales la recherche de l'immortalite, Editura Time-Life, Amsterdam, 1992.

Pentru aspectele particulare ale problemei: Mircea Eliade, Yoga: Nemurire şi libertate, Editura Humanitas, Bucureşti, 1993, şi Făurari şi alchimişti, Editura Humanitas, Bucureşti, 1996; Max Kaltenmark, Lao Zi şi Daoismul, Editura Symposion, Bucureşti, 1994; Serge Hutin, L'Alchimie, col. „Que sais-je?", PUF, Paris, 1951, 1991 (ed. a VIII-a), şi l'immortalite alchimique, Editura Montorgueil, Paris, 1991. Consideraţii subtile asupra mitologiei greceşti vizând această temă: Monique Halm-Tisserant în Canibalisme et immortalite: L'enfant dans le chaudron en Grèce ancienne, Editura Les Belles Lettres, Paris, 1993. Cartea semnată de Jorge Magasich-Airola şi Jean-Marc de Beer, America Magica: Quand l'Europe de la Renaissance croyait conquerir le Paradis, Editura Autrement, Paris, 1994, oferă detalii referitoare la fântâna tinereţii şi longevitatea americanilor. Mitul faustic este tratat exhaustiv de André Dabezies în Le Mythe de Faust, Editura Armand Colin, Paris, 1972 şi 1990. Pentru anumite teorii şi proiecte recente, vezi Robert Clarke, L'homme mutant, Paris, 1989.

Cu privire la imaginarul vârstelor vieţii, de menţionat lucrările clasice: Philippe Aries, Histoire des populations françaises et leurs attitudes devant la vie depuis le XVIIF sitele, Editura Seif, 1948, Editura Seuil, Paris, 1971; L'Enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime, Editura Pion, Paris, 1960, Editura Seuil, Paris, 1973 şi 1975; L'Homme devant la mort, Editura Seuil, Paris, 1977; George Minois, Histoire de la vieillesse en Occident: De l'Antiquité à la Renaissance, Editura Fayard, Paris, 1987.

A se vedea de asemenea volumul l'imaginaire des âges de la vie (sub direcţia Daniele Chauvin), Editura Ellug, Grenoble, 1996; articolul scris de Christian Lalive d'Épinay (în colaborare cu Jean-François Bickel), „La retrăite, voyage vers Cythere ou rejet dans les limbes?", pp. 281 – 303, ne-a inspirat câteva observaţii în legătură cu „vârsta a treia".

Nemurirea ca temă literară a făcut obiectul antologiei Death and the Serpent: Immortality în Science-Fiction and Fantasy, editată de Carl B. Yoke şi Donald M. Hassler, Greenwood Press, Westport-Londra, 1985.

În legătură cu recenta „cruciadă" în favoarea sănătăţii, vezi Lucien Sfez, La santé parfaite: Critique d'une nouvelle utopie, Editura Seuil, Paris, 1995.

Starea actuală a problemei este rezumată de Françoise Forette în La Révolution de la longevite, Editura Grasset, Paris, 1997; autoarea reiterează ideea unei speranţe de viaţă de cel puţin o sută douăzeci de ani.

În sfârşit, anumite aspecte ale problemei au fost schiţate în cărţile noastre precedente: Entre l'Ange et la Bete: Le mythe de l'Homme different de l'Antiquité a nos jours, Editura Pion, Paris, 1995; Sfârşitul lumii: O istorie fără sfârşit, Editura Humanitas, Bucureşti, 1999; Mitologia ştiinţifică a comunismului, Editura Humanitas, Bucureşti, 1999.

Cuprins

Introducere… 5
O sută, o sută douăzeci, o sută cincizeci, două sute… 7
Asceza şi sexul… 11
Scurt periplu antic… 16
Medeea şi Hipocrat… 19
Un raţionalist: Pliniu cel Bătrân… 25

Controversa cu privire la vârsta primilor oameni:
Sfântul Augustin… 27
Zâne, regi şi sfinţi… 31
Roger Bacon: longevitatea devine o „știință”… 37
Renaşterea: tradiţie şi inovaţie… 41
Al doilea Bacon: închiderea porilor şi purgaţiile… 47
Ţărani şi filosofi… 50
De la vampinism la transfuzie… 52
Epoca Luminilor: raţiune şi sensibilitate mitică… 54
Legile mecanicii şi durata de viaţă:
formula lui Buffon… 57
Hufeland şi macrobiotica… 61
Clima, alimentaţia şi dragostea… 65
Rousseau şi Condorcet:
de la vârsta de aur la un viitor luminos… 69
Un mit laicizat, burghez, progresist şi masculin… 72
Despre exploatarea politică a longevităţii… 75
Galeria centenarilor… 77
Un anti-Cornaro francez şi gastronom… 81
Poate electricitatea?… 83
Limbajul epifizelor… 86
Atenţie la incontinenţă!… 88
Longevitate şi statistică:
filosofi, medici, servitori şi poeţi… 90
Faust, tânărul îndrăgostit… 93
Elixirul vieţii şi Wilhelm I… 95
Microbi, hormoni, selecţie umană… 97
Ilia Mecinikov şi virtuţile iaurtului bulgăresc… 99
Maimuţele doctorului Voronov…”… „… 103
Doctorul Gueniot sau arta de a trăi o sută de ani… 109
Un adept al eugeniei: Alexis Carrel… 111
Cât vor trăi urmaşii noştri?… 114
Reinventarea omului:
de la determinism la voluntarism… 117
Înapoi la Matusalem sau la maimuţă?
George Bernard Shaw, Karel Čapek şi Aldous Huxley… 119
Revoluţia sovietică: lupta împotriva eredităţii… 125
Bătrânii verzi din Caucaz… 127

Serul Bogomoleţ, întinerirea şi viitorul luminos… 131
Sfârşitul morţii… 135
A treia generaţie de dinţi: varianta chineză… 138
Înapoi în Occident… 140
Suntem tineri, moartea îi priveşte pe ceilalţi, moartea nu există… 142
Călătorii în timp, clone şi roboţi… 148
Mitul longevităţii 179
O sută douăzeci de ani în perfectă sănătate… 151
O utopie pentru secolul al XXI-lea… 154
O aniversare şi o descoperire:
Jeanne Calment şi profesorul Baulieu… 157
Biologie celulară: ultimele descoperiri… 160
Regimuri de întinerire… 162
Concluzii: soluţii pentru longevitate… 165
Bibliografie… 175
Redactor MONICA MÂNU
Apărut 1999 BUCUREŞTI – ROMÂNIA
Tiparul executat la Regia Autonomă „Monitorul Oficial".
TALON DE COMANDA Carte Humanitas prin poştă
Citiţi pe verso despre avantajele utilizării. serviciului nostru direct de distribuţie şi despre procedura de comandă.

Nr. crt.	Titlu, autor	Preţ (lei)	Nr. ex.
1	Către sănătatea perfectă G. Bkă TESCU	99.000	
	Două secole de mitologie naţională LUCIAN BOIA	34.000	
3	Istorie şi mit în conştiinţa românească LUCIAN BOIA	59.000	
4	Sfârşitul lumii. O istorie fără sfârşit LUCIAN BOIA	49.000	
5	Jocul cu trecutul LUCIAN BOIA	39.000	
6	Mitologia ştiinţifică a comunismului LUCIAN BOIA	49.000	

7	Reflecţii de la Sils-Maria ISO CAMAKTIN	30.000	
8	Ce este filosofia? Ce este cunoaşterea? ORTEGA Y GASSET	74.000	
9	Homo lucrens JOHAN MUIZINOA	74.000	
10	Cercul mincinoşilor. JEAN-CLAUDE CARRIÈRE	79.000	
11	Pentru o istorie a imaginarului LUCIAN BOIA		

CARTE HUMANITAS PRIN POŞTĂ \ cu plata ramburs / la primirea coletului

Avantajele dumneavoastră: 10 % reducere din preţul de librărie, indiferent de cantitatea comandată taxe poştale gratuite / suportate de Humanitas materiale promoţionale la zi privind apariţiile noastre.

Cum comandaţi: Bifaţi pe TALONUL DE COMANDĂ precedent titlurile care vă interesează Adăugaţi, dacă e cazul, alte titluri Humanitas Indicaţi, pentru fiecare titlu, numărul de exemplare dorite Ţineţi cont de faptul că lista de titluri disponibile şi preţurile înscrise în TALONUL DE COMANDĂ erau valabile la data trimiterii în tipografie a cărţii de faţă Pentru informaţii la zi privind titlurile disponibile şi preţul lor, sunaţi la tel. 01/ 223 15 01.

Cum transmiteţi comenzile: prin poştă, telefon, fax, e-mail sau Internet (căutaţi pe site-ul nostru bonul de comandă).

Editura Humanitas
Piaţa Presei Libere 1
79 734 Bucureşti – România
Tel.: 01/ 223 15 01, 222 90 61; Fax: 01/224 36 32

E-mail: cpp agora. humanitas.ro
Internet: www.humanitas.ro
Datele dumneavoastră
Nume
Adresă
Telefon, fax
Informaţii suplimentare (completaţi aceste rubrici pentru a fi inclus în baza noastră de date destinată unui viitor direct-mail)
Profesia.
Data naşterii
Preferinţe de lectură / domenii de interes.
Semnătura
Data
BCU
BUCUREŞTI